

Seppo Karisalmi

TYÖNTEKIJÄN
REKISTERIOTE JA
TYÖELÄKESANOMAN
VASTAANOTTO

ELÄKETURVAKESKUS
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Tutkimuksia 1994:5

ISBN 952 - 9639 - 28 - 7
ISSN 1236 - 3049

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	7
2	REKISTERIOTE TYÖELÄKESANOMANA	8
2.1	Viestinnällistä taustaa	8
2.2	Eläketurvakeskuksen rekisteriotepalvelu	10
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	11
3.1	Tutkimusaineisto	11
3.2	Otannan suorittaminen	13
3.3	Aineiston edustavuus	14
3.4	Tilastolliset menetelmät	17
4	TYÖELÄKEARVIO JA REKISTERIOTTEEN PUUTTEET	19
4.1	Rekisteriotteen työsuhdetietojen puutteellisuus ja työeläketietojen tarkistusmahdollisuus	20
4.2	Työeläkkeen laskeminen	27
4.3	Yhteydenotto Eläketurvakeskukseen	32
5	ENNAKKOTIETO TULEVAN TYÖELÄKKEEN SUURUUDESTA	37
6	OHJEEN YMMÄRRETTÄVYYS	43
7	LIITTEEN YMMÄRRETTÄVYYS	54
8	REKISTERIOTTEEN KIINNOSTAVUUS	59
9	REKISTERIOTTEEN INFORMATIIVISUUS	66
10	REKISTERIOTTEEN HYÖDYLLISYYS	74
11	REKISTERIOTTEEN OHJEIDEN LUKEMINEN	83

12	REKISTERIOTE JA KÄSITYS TYÖELÄKETURVASTA	93
13	TULOSTEN TARKASTELUA	102
	KIRJALLISUUS	106

LIITE 1: MALLIOTE

LIITE 2: VARMISTAKAA ELÄKETURVANNE

LIITE 3: KYSELYLOMAKE

TAULUKKOLUETTELO

1. Rekisteriotteen sisältämien työsuhteiden oikeellisuus sukupuolen, iän, kuukausitulojen ja työllisyyden mukaan 21
2. Rekisteriotteen työeläketietojen tarkistusmahdollisuus sukupuolen, iän, kuukausitulojen ja työllisyyden mukaan 24
3. Tulevan työeläkkeen suuruuden laskeminen sukupuolen, iän, kuukausitulojen, työllisyyden ja ennakkotietojen mukaan 28
4. Yhteydenotto Eläketurvakeskukseen sukupuolen, iän, kuukausitulojen, otetyypin, työsuhteen puuttumisen ja työeläketietojen arkistamismahdollisuuden mukaan 33
5. Ennakkotieto tulevan työeläkkeen suuruudesta sukupuolen, iän, kuukausitulojen, otetyypin, työllisyyden ja otteen aikaisemman saamisen mukaan 38
6. Ohjeeseen tutustuminen iän mukaan 44
7. Rekisteriotteen ymmärrettävyys ohjeen perusteella sukupuolen, iän, kuukausitulojen ja työllisyyden mukaan 46
8. Ohjeen vaikeaselkoisuus sukupuolen, iän, kuukausitulojen ja työllisyyden mukaan 50
9. Liitteeseen tutustuminen iän mukaan 55

10.	Liitteen vaikeaselkoisuus sukupuolen, iän ja työllisyyden mukaan	56
11.	Rekisteriotteen tietojen kiinnostavuus sukupuolen, iän, sosiaaliryhmän, ammattikoulutuksen, kuukausitulojen ja otteen aikaisemman saamisen mukaan	60
12.	Rekisteriotteen informatiivisuus sukupuolen, iän, sosiaaliryhmän, ammattikoulutuksen, kuukausitulojen, ennakkotiedon ja otteen aikaisemman saamisen mukaan	66
13.	Rekisteriotteen hyödyllisyys sukupuolen, iän, sosiaaliryhmän, ammattikoulutuksen, kuukausitulojen, työttömyyden, työsuhteiden oikeellisuuden ja otteen aikaisemman saamisen mukaan	74
14.	Ohjeiden lukeminen sukupuolen, iän, sosiaaliryhmän, ammattikoulutuksen, kuukausitulojen, työttömyyden, työsuhteiden oikeellisuuden, ennakkotiedon ja otteen hyödyn mukaan	84
15.	Käsitys työeläketurvasta sukupuolen, iän, sosiaaliryhmän, ammattikoulutuksen, kuukausitulojen, työttömyyden, työsuhteiden oikeellisuuden ja otteen hyödyn mukaan	94

1 JOHDANTO

Eläketurvakeskuksen toimintaan on kuulunut olennaisena osana vakuutettujen eläkeoikeuksien valvonta. Tätä varten on työeläkelaitosten yhteisessä käytössä keskuslaitoksen keräämät eläketapahtuma- ja työsuhtetiedot, jotka luovat pohjan laitosten ja vakuutettujen väliselle tietoliikenteelle.

Vakuutetuille suunnattu tiedotus on määrällisesti mittavaa. Se on kuitenkin enimmäkseen yksisuuntaista viestintää, jolloin työeläkelaitos on ottanut yhteyttä vakuutettuun joko työsuhteen päättymisen tai eläketapahtuman takia. Työeläke-etuuksiin oikeutetuilla vakuutetuilla on mahdollisuus vaikuttaa tietojen saamiseen eläkelaitoksilta ottamalla yhteyttä Eläketurvakeskukseen tiedustelukortilla tai kirjeitse. Myös erilaiset tapahtumat tarjoavat kävijälle mahdollisuuden tarkistaa oman työeläketurvansa, jos Eläketurvakeskus on yhtenä osanottajana. ETK:n asiakaspalvelun kautta annetaan vuosittain myös parituhatta työntekijän rekisteriotetta. Noin neljännes vuoden -93 aikana lähetetyistä työntekijän rekisteriotteista annettiin vakuutettujen pyynnöstä.

Rekisteriotteen vastaanotosta vakuutettujen keskuudessa ei ole tutkimustietoa, vaikkakin otteen jakelusta tehdään tilastoja säännöllisesti. Keskuslaitoksen ja vakuutuslaitosten kannalta on merkittävää se, kuinka hyvin ote ymmärretään, miten saajat suhtautuvat otepalveluun ja kuinka hyvin turvatuksi vakuutetut kokevat työeläkeoikeutensa. Tulevan työeläkkeen suuruuden oikeellisuus vaatii aloitteellisuutta myös vakuutetun puolelta, sillä kaikki työeläkkeeseen oikeuttavat työsuhteet eivät aina sisälly rekisterien tietoihin. Laiminlyönnin syynä voi olla työnantajan ilmoittamisvelvollisuuden täyttämättä jättäminen tai jokin muu syy. Mahdollisuus virheiden oikaisuun on työsuhde- ja palkkatietojen osalta kylläkin jälkeinpäin. Kuitenkin vakuutetun täytyy pystyä todistamaan kiistattomasti rekisteriotteen puutteellisuus. Tässä tutkimuksessa käytetään käsitettä rekisteriote merkityksessä "työntekijän rekisteriote" lyhyiden vuoksi. Eläketurvakes-

kuksen ja työeläkelaitosten välillä on oteliikennettä, joka on suunnattu erilaisille kohderyhmille, mutta se on tämän tutkimuksen ulkopuolella.

Rekisteriotetutkimusta varten koottiin joukko aiheesta kiinnostuneita tutkimus-, tiedotus- ja rekisteripalveluosaston henkilöitä suunnittelemaan kyselylomaketta. Tutkimuksen kannalta osoittautui erittäin hyödylliseksi Eläketurvakeskuksen kenttäkouluttajien haastattelu lomakkeen suunnitteluvaiheessa. Heillä oli tietoa tavallisen vakuutetun yleisimmistä ongelmista rekisteriotteen sanoman ymmärtämisessä ja otteen sisältöön kohdistuvasta arvostelusta. Kyselylomaketta viimeisteltiin keväällä -93 ja lomakkeet postitettiin vakuutetuille toukokuun loppupuolella. Vastajille lähetettiin rekisteriotteen mukana kyselylomake, jossa tiedusteltiin otteen mahdollisia puutteita, ohjeiden ja liitteiden vaikeaselkoisuutta sekä arviointia otteen sisällöstä. Tutkimuksen kohdejoukkoa ja tutkimusaineiston keruun menetelmällisiä yksityiskohtia on selvitetty tarkemmin toisaalla tässä raportissa aineiston kuvauksen yhteydessä.

2 REKISTERIOTE TYÖELÄKESANOMANA

2.1 Viestinnällistä taustaa

Joukkoviestinnän eräs varhaisimpia teoreettisia käsityksiä on ollut oletta-
mus yhteiskunnasta massayhteiskuntana ja joukkoviestinnästä mahtavana ja kaikkivalti-
aana vaikuttajana. Erilaisten sanomien uskottiin vaikuttavan yleisöön välittömästi ja
suoraan ja vasta myöhemmin käsitystä muutettiin siten, että sanomien lisäksi otettiin
huomioon myös vastaanottajien erilaiset ominaisuudet ja niiden merkitys viestintätapa-
tudessa. Lehdistön, elokuvien ja radion suosio tuki tätä käsitystä omalta osaltaan. Vasta
myöhään 30-luvulla uudet näkemykset saivat sijaa joukkoviestinnän tutkimuksessa.
Viestinnän vaikutusten ja tehokkuuden tutkimus kesti 30-luvulta 60-luvulle. Tämän
tutkimussuunnan loppupäätelmänä oli se, että viestinnällä on vain vähäisiä vaikutuksia.
Viimeaikainen viestintätutkimus on tehnyt tavallaan paluuta aikaisempiin käsityksiin,

tosin uudessa muodossa. Joukkoviestimet nähdään nykyään suhteellisen voimakkaiksi vaikuttajiksi vastoin varhemmin vakiintuneita olettamuksia (Mc Quail 1987, 251-295, Panula 1988, 22-44).

Edellä esitetty viittaus joukkoviestinnän vaikutusten tutkimuksen vaiheisiin eri vuosikymmeninä saattaa tuntua hieman kaukaa haetulta, kun kysymyksessä on eläkelaitoksen vakuutetulle lähettämä rekisteriote. Rekisteriote on kuitenkin tietynlaista joukkoviestintää, vaikka siihen eivät sovikaan kaikki tavanomaisen joukkoviestinnän määrittelyt. Siinä on sekä sanoman (rekisteriotteen) lähettäjä (Eläketurvakeskus, työeläkelaitos) ja vastaanottaja (työeläkevakuutettu). Varsinainen joukkoviestintä on avointa kaikille, mutta kohdeviestinnässä on vastaanottajajoukko ja sanoma jollain tavoin rajattu. Rekisteriotejakelu on kohdistettu vain määrätyt ehdot täyttävälle vakuutetuille. He ovat esimerkiksi aloittaneet työeläkelakien piiriin kuuluvan työsuhteen ensimmäisen kerran tai heiltä on päättynyt työsuhte. Työeläkelaitokset saattavat valikoida tiettyyn ikäluokkaan kuuluvia vakuutettuja kohderyhmiksi, joille lähetetään rekisteriote. Viestintä on tyypiltään "kohdeviestintää", jonka sanoma on tarkoitettu vain tarkoin yksilöidylle rekisteriotteen saajalle. Työeläkesanomana on rekisteriote, joka sisältää vakuutetun henkilökohtaiset työ- ja yrittäjäsuhdetiedot sekä arvion tulevan työeläkkeen suuruudesta joko markkamääräisenä tai prosentteina viimeisen työsuhteen kuukausiansiosta.

Rekisteriotteen vastaanottajissa aiheuttamien vaikutusten tutkiminen vaatisi kokeellisen tutkimuksen asetelmaa, jossa erilaiset asenne- tai mielipidemuutokset mitattaisiin täysin samanlaisilta ryhmiltä, joiden ainoana erona olisi se, ovatko he saaneet rekisteriotteen vai ei. Tässä tutkimuksessa suurin osa kysymyksiä koski rekisteriotteen sisällön erityispiirteitä, jolloin kysymyksiin vastaamisen edellytyksenä oli se, että ote oli lähetetty vakuutetulle. Vain muutama kysymys oli luonteeltaan sellainen, että siihen saattoi vastata, vaikka ei ollut lkenutkaan rekisteriotetta. Tässä suhteessa tutkimuksen tavoitteen toteuttamiseksi koejärjestely oli hyödytön. Tämä ei suinkaan merkitse sitä, etteikö rekisteriote saattaisi vaikuttaa jollain tavoin joko tarkoituksellisesti tai tahattomasti otesanomien vastaanottajiin, mutta näiden vaikutusten todentamista ei pidetty tämän tutkimuksen tavoitteena. Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää vakuutettujen käsityksiä ja mielipiteitä otteen puutteista ja ymmärrettävyydestä.

Viestintätutkimus on monitieteistä ja sisältää monia erilaisia teoreettisia malleja eri aikakausilta ja koulukunnilta. Tässä tutkimuksessa ei ole pitäydytty johonkin tiettyyn teorialähtökohtaan. Erilaisista teoriavaihtoehdoista on milteipä ylitarjontaa ja ne valottavat viestintätapahtumaa omien rajoitustensa puitteissa. Teoria antaa näkökulman tutkimuskohteen tarkastelulle, mutta eri teoriat kilpailevat keskenään ja niiden yhteensovittamista ei pidetä edes toivottavana tai mahdollisena. Kuitenkin tutkijat etsivät yhteisyyttä teoreettisista eroavuuksista huolimatta ja tutkimuksen nykyvaiheessa on vallitsevana eri lähestymistapojen edustajien välinen vuoropuhelu (Panula 1988, 116-121). Tämän tutkimuksen lähtökohtia on pidettävä ennen muuta käytännön sanelemina eikä tietyn teoreettisen tarkastelutavan määrääminä. Tutkimuksen suunnittelua on ohjannut halu tietää, kuinka työeläkesanoma rekisteriotteen muodossa kohtaa lukijansa.

2.2 Eläketurvakeskuksen rekisteriotepalvelu

Eläketurvakeskuksen rekisteripalveluosasto tilastoi vakuutetuille lähetettyjä otteita, joten numerotietoja oteliikenteen laajuudesta on käytettävissä. Vuonna 1993 annettiin Eläketurvakeskuksesta kaikkiaan 397 446 työntekijän rekisteriotetta. Rekisteriotteen lähettämiseen voi olla useita perusteita. Rekisteriotteet voidaan jakaa ns. massajakeluotteisiin ja vakuutettujen oma-aloitteisesti pyytämiin otteisiin.

Otteet lähetetään yleisimmin kuukausittain useampana jakelueränä. Otteen antamisen syyinä on jokin vakuutetun työhistoriassa tapahtunut muutos, joka edellyttää eläkelaitoksen yhteydenottoa vakuutettuun tietojen saattamiseksi ajan tasalle. Tällaisia muutoksia ovat esim. ensimmäisen työeläkelakien piiriin kuuluvan työsuhteen aloittaminen, TEL-työsuhteen päätyminen, työsuhteen tekninen katkaisu. Vakuutetut voivat tiedustella Eläketurvakeskukselta työeläketietojaan myös erillisellä tiedustelukortilla, joita on tarjolla pankeissa ja vakuutuslaitosten konttoreissa tai kirjeitse. Nämä tiedustelut muodostavat enemmistön "pyydettyjen" otteiden jakelun kokonaismäärästä.

Rekisteriotteen antama arvio työeläkkeen suuruudesta vaihtelee sen mukaan, onko kyseessä massaote vai vakuutetun pyytämä ote. Edellisessä tapauksessa

arvio on useimmiten markkamääräinen ja laskelman pohjana ovat päättyneistä työsuhdeista muodostuneet vapaakirjat. Jos työsuhde kuitenkin jatkuu annetaan voimassaolevasta työsuhteesta eläkearvio prosentteina. Vakuutettujen pyynnöstä toimitettujen otteiden marka-arvion edellytyksenä on se, että voimassaoleva työsuhde on kestänyt vähintään kaksi vuotta. Jos tämä ehto ei täyty arvio annetaan prosentteina. Eläkeläisten pyytämät otteet sisältävät vain työsuhdetiedot, sillä eläkepäätos on jo kertaalleen annettu heidän osaltaan. Rekisteriotteet voivat siis sisältää arvion tulevasta työeläkkeestä markkamääräisenä, prosentteina tai molempina.

Vuoden 1993 oteilastosta selviää, että vakuutettujen pyynnöstä annettiin Eläketurvakeskuksesta 105 731 rekisteriotetta ja massajakeluna 291 715 otetta. Pyydettyistä otteista on 62 % ns. eräajo-otteita, jotka koostuvat enimmäkseen vakuutettujen tiedustelukorttihakemuksista. Loppuosan muodostavat erilaisten messutapahtumien yhteydessä ja asiakaspalvelun kautta annetut otteet. Massajakeluotteiden enemmistönä (62 %) ovat TEL-työsuhteen päättymisen johdosta annetut otteet, joita oli 180 391. Suurin osa muusta massajakelusta oli eri työeläkelaitosten tilaamaa otepalvelua. Otteita lähetetään massajakelussa TEL-työsuhteen päättymisen takia vain niille, jotka eivät ole saaneet rekisteriotetta vuoden sisällä. Ensimmäisen työeläkelakien piiriin kuuluvan työsuhteen aloittaneille lähetettiin jakelun kautta 26 057 työntekijän rekisteriotetta. Ruotsinkielisten otteiden osuus oli noin 4 % eri otelajien yhteismäärästä. Otteiden sivumäärän keskiarvo oli 2.7 (Eläketurvakeskus 1993).

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

3.1 Tutkimusaineisto

Tutkimusaineiston muodostamisen lähtökohtana olivat ennen kaikkea käytännölliset syyt. Rekisteriotteen jakelusta haluttiin saada mahdollisimman kattava kuva. Otejakelun valtaosan muodostavat massajakelun kautta lähetettävät otteet ja

vakuutettujen oma-aloitteisesti tekemät otehakemukset ns. pyydetty otteet. Massajakelusta oli olemassa valmiit rekisteritiedot TEL-työsuhteen päättymisen takia annettavista otteista. Nämä käsittävät lähes 2/3 massajakelusta. Vakuutettujen tekemistä otepyynnöistä on enemmistö ns. eräajo-otteita, jotka perustuvat suurimmaksi osaksi tiedustelukortin lähettämiseen Eläketurvakeskukseen. Vuonna 1993 nämä kaksi ryhmää kattoivat 62 % koko otejakelun yhteismäärästä.

Tutkimuksen aineisto koostui näin ollen kahdesta osasta: TEL-työsuhteen päättäneistä ja tiedustelukortin lähettäneistä. Edellisistä oli olemassa rekisteritiedot, joista oli mahdollista poimia otos. Jälkimmäisten kohdalla tämä ei ollut mahdollista käytännön syistä, sillä hakemukset saapuivat varsin verkalleen ja otteet oli lähetettävä viipymättä vakuutetuille. Otantaan vaadittavan suuremman perusjoukon (otantakehikon) laatiminen pyydytyistä otteista oli käytännössä mahdotonta. Siksi pyydettyjen otteiden osalta oli turvaututtava tietyn aikavälin kattavaan kokonaistutkimukseen.

Näiden kahden kohdejoukon rajoituksena oli muitakin eroavuuksia kuin rekisteriotteen lähettämisperuste. Kummankin osa-aineiston otteet olivat 1-5-sivuisia. Yli viiden sivun pituiset otteet ovat erittäin harvinaisia ja TEL-työsuhteen päättymisen takia lähetetyistä otteista oli vuonna 1993 vain 0.6 % viittä sivua pitempiä. Tiedustelukortilla pyydytyistä otteista ei ole käytettävissä vastaavaa tilastotietoa, mutta ylipitkien otteiden osuus on luultavimmin hyvin pieni myös tässä aineistossa (Eläketurvakeskus 1993). Vakuutettujen tekemien otehakemusten kohdalla oli myös rajoituksena se, että jatkotoimenpiteitä vaativat hakemukset karsiutuivat tutkimusaineistosta, sillä hakemusten nopea käsittely ei sallinut viivyttelyä. Ne tiedustelukortin lähettäneet, jotka halusivat otteen mukana esitteen työeläketurvasta jäivät ulkopuolelle. Samoin jäivät pois ne eläketurvatie dustelut, jotka aiheuttivat aikaa vieviä työsuhteselvittelyjä. Työeläke-esitteen sijoittaminen rekisteriotteen ja kyselylomakkeen lisäksi samaan postilähetykseen olisi viivästyttänyt otteen lähettämistä ja lisännyt vakuutetulle menevää postia ehkä hieman liikaa. Tutkimuksen kohdentaminen kahteen eri aineistoon antaa myös mahdollisuuden tietyin varauksin vertailla eri tavoin motivoituneiden vakuutettujen eroja työeläkesanomien vastaanotossa.

3.2 Otannan suorittaminen

Rekisteriotteiden osoitteistot ja henkilötunnukset olivat Oy Tietokonepalvelu Ab:n tiedostoissa. Päättäneistä TEL-työsuhteista poimitaan säännöllisesti kuukausittain määräsuuruinen erä massajakelua varten. Tämän tutkimuksen perusjoukkona oli tällainen jakeluerä. Ajalla 1.1.1991 - 30.4.1992 päättäneistä TEL-työsuhteista poimittiin noin 20 000 vakuutetun joukko ei-satunnaisessa järjestyksessä eräänlaisena suorana poimintana tietyistä alkupisteistä lähtien etenemällä tuoreimmista päättymistapauksista vanhempiin tapauksiin päin kunnes vaadittavan suuruinen henkilöjoukko oli koossa. Suurin osa työsuhteiden päättymisistä keskittyi vuoden -92 alkupuolelle tai -91 loppupuolelle, mutta myös vanhempia tapahtumia on joukossa, sillä rekisterissä on kohtalainen aikaviive. Poiminta tehtiin vain poimintaehdot täyttävistä rekisteriotteista. Poimittu jakeluerä jaettiin satunnaisesti kahteen yhtä suureen osaan ja toisesta osajoukosta (9 782 henkilöä) otettiin systemaattisella otannalla joka kuudes (1 628 henkilöä). Kun joukosta oli karsittu kuolleet, työsuhdeseveltelyyn alaiset tai muut otokseen sopimattomat tapaukset saatiin lopulliseksi otoskooksi 1 532 henkilöä. Näille lähetettiin työntekijän rekisteriote ja kyselylomake touko-, kesäkuun vaihteessa -93. TEL-päättymisrekisteristä poimituille lähetettiin ote kahdessa erässä toukokuussa ja kyselylomakkeet lähtivät toisen jakeluerän mukana.

Pydyettyjen aineisto koostui aikavälillä 24.5.1993 - 8.6.1993 saapuneista tiedustelukorteista, joita oli 2 654 kappaletta. Aikaisemman esitepyyntörajoituksen lisäksi lopullisesta joukosta karsiutuivat eläkkeellä olijat, kuolleet ja ns. tarkkailutapaukset. Näin ollen tiedustelukorttiaineiston suuruudeksi tuli 992 henkilöä, joille lähetettiin työntekijän rekisteriote ja kyselylomake kesäkuun -93 alussa. Tiedustelukorttiaineisto on kokonaistutkimus tietyltä aikaväliltä ja rekisteriotteen vuoden aikana saaneita ei ole rajattu pois tästä joukosta kuten massajakeluerästä.

Sekä massajakeluerän että tiedustelukorttiaineiston vakuutetuille lähetettiin rekisteripalveluosaston toimesta rekisteriotteen ja kyselylomakkeen mukana kaksipuolinen A 4 kokoinen esitelehtinen "Oma työ, oma maksu, ansaittu työeläke".

3.3 Aineiston edustavuus

Sekä massajakelu- että tiedustelukorttiaineiston vastaajille lähetettiin varsinaisen kyselyn lisäksi kaksi uusintakyselyä. Määräaikaan mennessä 70 % jakeluerän otokseen kuuluneista vastasi kyselyyn. Tiedustelukortin lähettäneistä tavoitettiin kyselyllä 81 %. Vastausprosentteja voidaan pitää kohtuullisina ja riittävinä tutkimuksen kannalta, vaikka tutkimuksen aiheen perusteella olisi saattanut odottaa vieläkin suurempaa kiinnostusta tutkimusta kohtaan. Kyselylomake oli lisäksi varsin lyhyt.

Kun massajakelun piiriin kuuluneita vastaajia oli 1 085, saatiin systemaattisen otannan otantasuhteeksi 11.1 %. Otoksen edustavuutta perusjoukkoon nähden ei voitu tarkistaa tietojen puuttuessa. Päätyneistä TEL-työsuhteista oli kuitenkin tilastotietoja, joita voitiin käyttää vertailun pohjana. Tilastossa ovat mukana tietyn vuoden aikana päätyneet TEL-työsuhteet. Jos samalla henkilöllä on useampia päätyneitä työsuhteita saman vuoden aikana, niin vain ensimmäinen työsuhde rekisteröidään.

Seuraavassa on esitetty vastaajien sukupuoli- ja ikäjakautumat lähetettyjen otoksessa ja pyydettyjen otteiden aineistossa. Myös alkuperäisen otoksen (1 628) osalta on käytettävissä vastaavat jakautumat. Tosin lopullinen otos on jonkin verran pienempi kuolleiden tai muuten otoksesta karsiutuneiden (96 henkilöä) takia, mutta tällä ei ole juuri merkitystä lukujen kannalta. Lopuksi on esitetty vuoden 1992 aikana päätyneistä TEL-työsuhteista samat jakautumat (Työeläkejärjestelmän tilastollinen vuosikirja 1992 osa II, 41). Tiedustelukorttiaineistosta ei ollut saatavissa alkuperäisen aineiston tietoja, joten kadon ominaisuuksia ei ollut mahdollista tarkastella tältä osin. Tiedustelukortin

lähettäneiden vastaajien suhteellisen korkea palautusprosentti ei tosin erityisesti edellytä kadon selvittämistä.

	Massajakeluerä palautetut vasta- ukset	Massajakelu- erän karsima- ton otos	Tiedustelukortti- aineiston palau- tetut vastaukset	Päätyneet TEL- työsuhteet 1992
	%	%	%	%
Sukupuoli				
nainen	90	88	57	50
mies	10	12	43	50
Yht.	100	100	100	100
Lkm	1 079	1 628	801	382 980
Ikä				
- 29	31	30	9	52
30 - 39	35	36	17	20
40 - 49	28	28	24	16
50 -	7	6	50	12
Yht.	100	100	100	100
Lkm	1 076	1 628	800	382 980

Edellä esitetyistä jakautumista on nähtävissä, että naiset ja 30 - 49-vuotiaat ovat yliedustettuina massajakeluerän otoksessa päätyneiden TEL-työsuhteiden vastaaviin lukuihin verrattuna. Vinous ei johdu kadosta, sillä lähettyjen otteiden karsimattoman otoksen jakautumat ovat miltei samat kuin palauttaneilla. Tiedustelukorttiaineiston ikä- ja sukupuolijakautumia ei voi verrata tilaston lukuihin, sillä tiedustelukortin lähettäneistä ei ole samanlaisia tilastotietoja. Tutkimuksen kohteena oleva jakeluerä on ollut alunperinkin vino sukupuoli- ja ikärakenteeltaan. Muiden jakeluerien tarkastelu osoitti, että myös muissa poimituissa jakeluerissä on samansuuntaista yliedustusta. Tämä saattaa aiheutua poimintamenetelmästä, jolla jakeluerät kootaan päätynei-

den työsuhteiden rekisteristä. Menetelmä ei ole satunnainen, vaan perustuu rekisterin sisäiseen järjestykseen. Lisäksi poiminta on kiintiöity, joten päättymistapauksia poimitaan ennalta sovittu määrä.

Vaikka saatu otos on ilmeisen edustava perusjoukkoonsa (jakeluerään) nähden, niin edustavuuden laajentamiseksi koko poimintavälin aikana päätyneiden TEL-tösuhteiden joukkoon painotettiin saatua otosta 1.1.1991 - 30.4.1992 päätyneiden tapausten sukupuoli- ja ikäjakautumilla, jotka saatiin laskettua rekisteristä suoraan. Em. painotuksen otokseen tekivät Jari Kannisto tilasto-osastolta ja Bo Lundqvist tutkimusosastolta. Jälkimmäinen on lisäksi antanut hyödyllistä tukea tutkimusaineistojen tietojen- ja tekstinkäsittelyssä.

Poimintavälin kattavasta tilastoaineistosta ei ole poistettu niitä, jotka ovat saaneet rekisteriotteen viimeisen vuoden sisällä. Massajakelussa on tällainen karsinta tehty. Tällä erolla on tuskin suurempaa merkitystä, sillä käytännössä noin pari kuukautta poimintavälin loppuajasta ylittää vuoden aikarajoituksen ja kun arvioi mukaan vielä rekisteröinnin käsittelyaikojen aiheuttaman viivästyksen, pienenty useamman kuin yhden rekisteriotteen lähettämisen mahdollisuus samalle henkilölle poimintavälillä vielä lisää. Painotus on aavistuksen verran eriävä aiemmin asetelmassa esitettyihin sukupuoli- ja ikäjakautumiin nähden (vuoden 1992 tilasto).

Taulukoissa on esitetty erikseen sekä painottamattomat (not weighted, nw.) että painotetut (weighted, w.) frekvenssit, mutta taulukkojen luvut perustuvat painotettuun aineistoon lähetettyjen rekisteriotteiden kohdejoukossa. Massajakelun piiriin kuuluvista on käytetty nimikettä "lähetetyt" ja otetta tiedustelukortilla hakeneet muodostavat "tiedustelukorttilaisten" aineiston.

Kyselylomakkeessa oli avoin kohta, johon vastaajan piti merkitä ammattinsa mahdollisimman tarkasti. Ammateista muodostettiin jälkeenpäin sosiaaliryhmäluokitus, joka perustui melko tarkasti Tilastokeskuksen käyttämään sosioekonomisen aseman

luokitteluun. Luokka "työttömät" sisälsi kaikki, jotka ilmoittivat olevansa työttöminä tutkimusajankohtana. Varsinainen ohje suositti omaa luokkaa vain pitkäaikaistyöttömille (6 kk tai yli työttömänä), jotka olisi pitänyt sijoittaa luokkaan "muut", mutta työttömien runsauden takia oli oma luokka välttämätön. Jos vastaaja ilmoitti olevansa esimerkiksi "äitiyslomalla, virkavapaalla, sairaana tms." hänet sijoitettiin työllisten luokkaan. Vastaaja sai itse määrittää työllisyytensä ja sen perusteella, mitä hän oli vastannut työntekoa koskevaan kohtaan sekä avoimeen ammattikysymykseen, hänet luokiteltiin joko työttömäksi tai ammatissa toimivaksi. Luokkaan "muut" sijoitettiin opiskelijat, kotirouvat ja eläkeläiset. Eläkeläisiä ei juuri aineistoihin sisällynyt ja tiedustelukorttiaineistossa oli viisi vastaajaa yli 65-vuotiaasta (Ammattiluokitus 1990, Sosioekonomisen aseman luokitus 1989).

Työttömien määrä kummassakin aineistossa oli huomattavan yllätyksellisesti virallisiin tilastolukuihin verrattuna. Tosin taloudellinen tilanne näkyy luvuissa. Yhä useampi TEL-työsuhteen päättymisen on johtanut työvoiman ulkopuolelle jäämiseen. Lähetettyjen otoksessa oli työttömänä naisista 37 % ja miehistä 45 % - luvut perustuvat painotettuun aineistoon. Tiedustelukorttiaineistossa oli työttömänä naisista 27 % ja miehistä 28 %. Virallisen tilaston mukaan tutkimusajankohtana, vuoden 1993 toisella neljänneksellä oli miesten työttömyysaste 19 % ja naisten työttömyysaste 16 % (Työministeriö 1993, 32).

3.4 Tilastolliset menetelmät

Lomake sisälsi suurimmaksi osaksi laatueroasteikollisia muuttujia, joukossa oli muutama järjestysasteikollinen muuttuja ja tämä tietysti asettaa menetelmällisiä rajoituksia. Toisaalta soveliaimman analyysimenetelmän valintaan vaikuttivat ennen muuta käytännölliset näkökohdat. Tietojen esitystavan tuli olla mahdollisimman pelkistetty ja yksinkertainen, jotta tulokset eivät jäisi vain rajatun lukijajoukon ulottuville. Tästä syystä päädyttiin tavanomaiseen ristiintaulukointiin ja merkitsevyystesteihin. Korrelaatiokerrointa on myös käytetty riippuvuuksien ilmaisijana, silloin kun muuttujan

mittaustaso on sen sallinut. Tilastollisen merkitsevyyden hyväksyttävyyden rajana on .05. Nelikenttien testauksessa on käytetty jatkuvuuskorjattua χ^2 -testisuureen arvoa.

Eräänlaisen ongelman analyysille muodostaa kahden tutkimusaineiston - "lähetettyjen" ja "tiedustelukorttilaisten" - samanaikainen vertailu. Pulmana on se, että aineistot ovat erilaisia taustaominaisuuksiltaan, mikä johtuu lähinnä siitä, että tiedustelukortin täyttäneistä oli rajattu osa pois ja oma-aloitteisesti otetta hakeneet painottuvat iän puolesta vanhempiin ikäluokkiin, joille tieto oman eläketurvan suuruudesta on merkityksellinen tulevaisuuden kannalta. Lähetettyjen joukossa on työttömiä enemmän kuin tiedustelukorttilaisissa ja työntekijöiden suhteellinen osuus on korkeampi tiedustelukorttilaisilla kuin lähetetyillä. Aineistojen ammattikoulutusjakautumat eroavat myös hieman, vaikka erot eivät ole yhtä suuria. Tulojakautumat eroavat siten, että tiedustelukorttilaiset ovat lievästi parempituloisia. Nämä kaikki erot vaikuttavat vertailujen taustalla. Lisäksi lähetettyjen aineisto on todennäköisyysotos, mutta tiedustelukorttiaineisto kokonaistutkimus, johon ei voi soveltaa tavanomaisia tilastollisia menetelmiä.

Kahden samanaikaisen tutkimusaineiston käyttö on lähellä kokeellista koeasetelmaa, vaikka kahden kohderyhmän käyttöön päädyttiin pikemminkin otejakelun laajuuden vuoksi. Lähetettyjen aineiston ja tiedustelukorttiaineiston perustavana erona on vakuutetun aloitteellisuus työeläketietojensa tarkistamisessa ja sen merkitys sanoman vastaanotossa. Massajakelussa aloite on vakuutuslaitoksella, kun taas tiedustelukortin täyttäneet ovat tiedonhankinnassaan oma-aloitteisia. Ryhmien välillä on motivoituneisuusero.

Näiden kahden erilaisen kohdejoukon erot vastausten suhteen eivät kuitenkaan mahdollista selvien kausaalipäätelmien tekoa, sillä koe- ja vertailuryhmät eivät ole satunnaisotoksia samasta perusjoukosta. Tällaisesta erityistapauksesta käytetään nimitystä "eriävät ryhmät" (contrasted groups). Vertailun helpottamiseksi suositellaan vakiointia niiden taustaominaisuuksien suhteen, jotka erottavat ryhmät toisistaan. Tämä voi tapahtua käyttämällä sopivia tilastollisia menetelmiä. Useiden eri mittaustulosten antamat

tiedot riippuvista muuttujista voivat lisätä asetelman tehoa (Frankfort-Nachmias & Nachmias 1992, 128-131). Vertailun yleistettävyys liittyy myös tutkimusajankohtaan. Lähetettyjen aineisto on painotettu pitemmän aikavälin tilastotietojen perusteella, mutta tiedustelukorttiaineisto on vain eräänlainen poikkileikkaus koko vuoden tiedustelukorttien virrasta. Tiedustelukorttien lähettäjät voivat olla erilaisia eri vuosipuoliskoilla esim. taloudellisen tilanteen vaihtelujen takia. Kokonaistilastojen puuttuessa ei tarkistusmahdollisuutta ole. Näin ollen johtopäätökset ryhmien välisen motivoituneisuuseron vaikutuksesta sanoman vastaanottoon ovat sidottuja edellä esitettyihin rajoittaviin tekijöihin.

4 TYÖELÄKEARVIO JA REKISTERIOTTEEN PUUTTEET

Kyselylomakkeessa oli kohtia, jotka käsittelivät rekisteriotteen varsinaista sisältöä - työsuhdetietoja ja arviota tulevasta työeläkkeestä. Nämä kohdat sisältävät rekisteriotteen eräänlaisen vakuutusteknisen osan, johon tulevan työeläkkeen suuruus perustuu. Tämän laskelmaosan virheettömyys on luonnollisesti otteen keskeisin asia sekä työeläkelaitoksen että vakuutetun kannalta. Vastuu virheettömyydestä on ennen kaikkea työnantajilla, jotka välittävät työsuhde- ja palkkatiedot eläkelaitoksille. Myös julkinen sektori, valtio ja kunnat, antavat palvelutietonsa rekisteriin, mutta niistä tulostetaan otteelle vain työskentelyaika. Eläkkeen suuruus selviää vain ottamalla yhteyttä Valtiokonttoriin tai Kuntien eläkevakuutukseen ja maksamalla erikseen tästä tiedosta.

Lomakkeen kysymykset, jotka sivusivat jollain tavoin eläkelaskelman perusteita, sen oikeellisuutta ja otteen mahdollisia puutteita tältä osin, on esitetty erillisinä alakohtina kysymys kysymykseltä tässä jaksossa. Taustamuuttujina taulukoinnissa on käytetty sosiaalisten taustamuuttujien lisäksi myös otetyyppiä ts. oliko työeläkearvio otteessa markkoina, prosentteina vai molempina. Lähetettyjen aineistossa oli "markkaotteita" 91 % ja tiedustelukorttiaineistossa 85 %. Ylivoimainen enemmistö otteista on tätä tyyppiä. Pelkkä "prosenttiote" on vain muutamalla prosentilla vastaajista.

Loput ovat yhdistelmä näistä kahdesta edellisestä. Myös tietoa siitä, onko vastaaja saanut rekisteriotteen aikaisemmin, on käytetty taustatietona.

4.1 Rekisteriotteen työsuhdetietojen puutteellisuus ja työeläketietojen tarkistusmahdollisuus

Lomakkeessa oli kaksi kysymystä, jotka koskivat työeläketietojen oikeellisuutta. Toisessa kysyttiin, sisälsikö vastaajan saama rekisteriote kaikki työeläkkeeseen oikeuttavat työsuhteet ja toisessa tiedusteltiin, pystyikö vastaaja tarkistamaan työeläketietonsa rekisteriotteen perusteella. Edellinen kysymys koski vain työsuhdetietoja, mutta jälkimmäinen kysymys vastaajan työeläketurvaan liittyviä tietoja kokonaisuutena, siis kaikkia työeläkkeeseen liittyviä tietoja. Näiden kahden kysymyksen vastaukset taulukoitiin sosiaalisten taustamuuttujien mukaan ja tulokset on esitetty taulukoissa 1 ja 2.

Naisten ja miesten välillä on eroja rekisteriotteen työsuhteiden merkinnän oikeellisuudessa. Työeläkkeeseen oikeuttavan työsuhteen puuttumisen on ilmoittanut naisista 31 % ja miehistä 19 % lähettyjen massajakeluotteiden aineistossa. Tiedustelukorttiaineistossa sukupuolten välillä oli vain muutaman prosenttiyksikön ero, joten omaloitteisesti otetta hakeneilla puuttuu työsuhteita vastaajan tulkinnan mukaan yhtä paljon molemmilla. Kummassakin kohdejoukossa puuttuneiksi ilmoitettujen työsuhteiden osuus on lähes samaa suuruusluokkaa - noin neljännes. Massajakelun kohdalla esiintyvään sukupuolten väliseen eroon voi olla useampiakin selityksiä. Naiset voivat olla miehiä tarkempia työsuhteittensa kirjaamisessa, jolloin ero perustuu tosiseikkoihin. Luultavaa on, että tutkimuksen luku on jonkin verran ylimitoitettu. Julkisen sektorin työsuhdetiedoista on maininta vain tietyin varauksin ja vanhimmat TEL-työsuhteet (ennen vuotta 1961) eivät kuulu lakien piiriin. Rekisteriotteessa oli ohjeessa maininta rajoituksista, mutta niiden tietäminen olisi edellyttänyt vastaajalta huolellista perehtymistä ohjeeseen.

Taulukko 1. Rekisteriotteen sisältämien työsuhteiden oikeellisuus sukupuolen, iän, kuukausitulojen ja työllisyyden mukaan. %.

1.1 Lähetetyt

	kyllä	ei	en tarkis- tanut	Yht.	Lukumäärä (w.)	(nw.)
Sukupuoli						
nainen	67	31	2	100	527	946
mies	75	19	6	100	530	107
Kaikki	71	25	4	100	1057	1053
	$\chi^2 = 23.476$ df = 2			p = 0.000		
Ikä						
alle 30	65	29	6	100	516	320
30 - 39	83	15	2	100	230	367
40 - 49	80	18	2	100	172	293
yli 50	63	36	1	100	139	70
Kaikki	71	25	4	100	1057	1050
	$\chi^2 = 47.034$ df = 6			p = 0.000		
Kuukausitulot						
alle 3000	79	12	9	100	197	202
3000 - 4999	81	18	1	100	203	270
5000 - 6999	82	14	4	100	203	226
7000 - 8999	58	41	3	100	234	184
yli 9000	54	40	6	100	183	116
Kaikki	71	25	4	100	1020	998
	$\chi^2 = 109.204$ df = 8			p = 0.000		
Työllisyys						
työssä	61	35	4	100	568	556
työtön	85	12	4	100	407	400
Kaikki	71	25	4	100	975	956
	$\chi^2 = 67.514$ df = 2			p = 0.000		

1.2 Tiedustelukortti

	kyllä	ei	en tarkis- tanut	Yht.	Lukumäärä
Sukupuoli					
nainen	75	23	2	100	442
mies	72	24	4	100	336
Kaikki	74	23	3	100	778
Ikä					
alle 30	74	26	-	100	74
30 - 39	70	25	5	100	131
40 - 49	74	23	3	100	191
yli 50	74	23	3	100	381
Kaikki	73	24	3	100	777
Kuukausitulot					
alle 3000	69	25	5	100	110
3000 - 4999	76	19	5	100	116
5000 - 6999	72	25	3	100	141
7000 - 8999	76	22	2	100	182
yli 9000	74	25	2	100	197
Kaikki	74	23	3	100	746
Työllisyys					
työssä	74	24	2	100	525
työtön	71	24	6	100	204
Kaikki	73	24	3	100	729

Iällä ja rekisteriotteen havaitulla puutteellisuudella on myös keskinäistä riippuvuutta. Nuorimmassa (alle 30) ja vanhimmassa (yli 50) ikäryhmässä on muita enemmän virheellisiksi ilmoitettuja rekisteriotteita. Nuorempien osalta syynä saattaa olla

työeläkkeeseen oikeuttavan työsuhteen väärintulkinta, jolloin lakien piiriin katsottu työsuhde ei olekaan ollut työeläkkeeseen oikeuttava. Vanhimmissa ja jo eläkeikää lähestyvässä ikäluokassa on myös virhetulkinnan vaara olemassa, mutta myös liikkuvuus työuralla on ollut suurempaa, joten virheellisten tietojen sisältyminen työhistoriaan on todennäköistä. Lisäksi ne, joille eläke on läheisempi asia, ovat myös huoleellisempia työsuhdetietojensa tarkistamisessa. Tiedustelukorttiaineiston kohdalla ei ole nähtävissä juuri minkäänlaista eroa eri ikäluokkien välillä - virheellisiksi ilmoitettujen työsuhdetietojen osuus on lähes sama kuin lähetettyjen aineistossa keskimäärin.

Tuloilla ja työsuhdetietojen puutteellisuudella on myös selvä riippuvuus. Suurituloisimmilla (7000-8999 ja yli 9000 mk/kk) on muihin verrattuna enemmän virheellisiä työsuhdetietoja. Tiedustelukorttilaisten kohdalla eri tuloluokkien osuudet vaihtelivat vain muutaman prosenttiyksikön, eikä samanlaista virhemerkintöjen kasautumista suurituloisemmille ollut havaittavissa. Ilmiötä on hankala tulkita. Ehkä taustalla on aiemmin esitettyjen syiden lisäksi myös se, että suurituloisemmilla on eläkkeestä enemmän odotettavissa olevaa hyötyä ja näin ollen myös huolta merkintöjen oikeellisuudesta.

Työllisyystilanne tutkimusajankohtana on myös merkityksellinen taustamuuttuja rekisteriotteessa havaittujen puutteiden kannalta. Työllisistä 35 % ilmoittaa rekisteriotteensa virheelliseksi työsuhdetietojen osalta, kun taas työttömillä vastaava osuus on 12 %. Työlliset ovat pysyneet työelämässä ja heille on ehkä kertynyt useampia työsuhteita kuin työttömiksi jääneillä. He saattavat olla aktiivista, liikkuvaa työvoimaa, mutta myös ehkä "herkempiä" valvomaan etujaan. Työttömiksi jääneet ovat usein huonosti koulutettuja tai nuoria, joille ei ole ehtinyt kertyä työsuhteita yhtä paljon. Tilastojen mukaan työttömyysaste on kolme kertaa suurempi aivan nuorilla kuin lähellä eläkeikää olevilla (Työministeriö 1993, 33). Tiedustelukorttilaisten aineistossa puutteellisten rekisteriotteiden osuus on samaa suuruusluokkaa kuin lähetettyjen aineistossa. Lisäksi virheellisten osuudessa ei ole eroa työllisten ja työttömien välillä.

Taulukko 2. Rekisteriotteen työeläketietojen tarkistusmahdollisuus sukupuolen, iän, kuukausitulojen ja työllisyyden mukaan. %.

2.1 Lähetetyt

	kyllä	en	Yht.	Lukumäärä	
				(w.)	(nw.)
Sukupuoli					
nainen	86	14	100	520	928
mies	75	25	100	502	104
Kaikki	81	19	100	1022	1032
	$\chi^2 = 18.708$	df = 1	p = 0.000		
Ikä					
alle 30	85	15	100	484	311
30 - 39	89	11	100	229	362
40 - 49	81	19	100	168	286
yli 50	51	49	100	141	70
Kaikki	81	19	100	1022	1029
	$\chi^2 = 97.383$	df = 3	p = 0.000		
Kuukausitulot					
alle 3000	80	20	100	193	199
3000 - 4999	79	21	100	200	266
5000 - 6999	79	21	100	200	218
7000 - 8999	83	17	100	213	179
yli 9000	84	16	100	180	118
Kaikki	81	19	100	986	980
	$\chi^2 = 2.803$	df = 4	p > 0.05		
Työllisyys					
työssä	85	15	100	554	552
työtön	73	27	100	401	392
Kaikki	80	20	100	955	944
	$\chi^2 = 19.577$	df = 1	p = 0.000		

2.2 Tiedustelukortti

	kyllä	en	Yht.	Lukumäärä
Sukupuoli				
nainen	71	29	100	443
mies	77	23	100	339
Kaikki	74	26	100	782
Ikä				
alle 30	83	17	100	75
30 - 39	75	25	100	135
40 - 49	77	23	100	189
yli 50	70	30	100	382
Kaikki	74	26	100	781
Kuukausitulot				
alle 3000	66	34	100	112
3000 - 4999	72	28	100	111
5000 - 6999	76	24	100	140
7000 - 8999	74	26	100	187
yli 9000	76	24	100	199
Kaikki	73	27	100	749
Työllisyys				
työssä	74	26	100	532
työtön	75	25	100	201
Kaikki	74	26	100	733

Sukupuolten välillä on ero työeläketietojen tarkistusmahdollisuuden kohdalla. Miehistä 25 % ilmoitti, ettei pystynyt tarkistamaan rekisteriotteesta työeläketietojaan. Naisilla vastaava osuus oli 14 %. Aiemmin todettiin, että naiset ilmoittivat

työsuhdetietonsa virheellisiksi miehiä useammin. Työeläkkeen kokonaisuuden arvioinnissa taas miehet kokivat rekisteriotteen puutteelliseksi useammin kuin naiset. Työsuhdetietojen puutteellisuus on vain yksi osa työeläketietoja, johon kuuluvat myös palkkatiedot ja eläkearvio. Työeläketurvan tarkistaminen rekisteriotteen perusteella on helpompaa naisille tulosten mukaan. Kenties naiset hahmottavat työeläkkeensä miehiä paremmin tai miehet näkevät muita puutteita eläkeotteessaan useammin kuin naiset. Taustalla ei ole ainakaan otetyyppien erilaisuus naisilla ja miehillä, sillä miesten ja naisten otetyypin jakautumat eivät poikenneet toisistaan tilastollisesti merkitsevästi. Tiedustelukorttiaineistossa ei esiinny samansuuntaista eroa. Naiset pikemminkin katsovat miehiä useammin tietojen tarkistusmahdollisuuden puutteelliseksi, mutta ero on vain muutaman prosenttiyksikön luokkaa.

Työeläketietojen tarkistusmahdollisuus näyttää vaihtelevan myös iän mukaan. Taulukon 2. luvut osoittavat vain vähäisiä ikäluokkien välisiä eroja lukuunottamatta yli 50-vuotiaita, joista kokonaista 49 % on merkinnyt lomakkeeseen vaihtoehdon "en" ts. työeläketietoja ei voi tarkistaa saadun rekisteriotteen perusteella. Vanhemmilla työntekijöillä on pitkä työura takanaan ja useita työsuhteita, mutta näin suuren osuuden taustalla voi olla myös elämäntilanteeseen liittyviä tekijöitä. Tieto eläkkeen lähestymisestä on saattanut lisätä mielenkiintoa eläkeotteen sisältöä kohtaan ja vastaaminen on antanut ehkä mahdollisuuden purkaa tyytymättömyyttä työeläketurvaan osin perusteettomastikin. Avoimet vastaukset voivat antaa jotain viitteitä ikäryhmien eroista. Vastaajalla oli mahdollisuus esittää perustelunsa kielteiselle vaihtoehdolle erikseen varatussa lomakkeen kohdassa. Tiedustelukorttiaineistossa kielteisesti vastanneiden osuus näyttää kasvavan lievästi siirryttäessä kohti vanhempia ikäryhmiä. Alle 30-vuotiaista tiedustelukortin lähettäneistä 17 % valitsi "en"-vaihtoehdon ja yli 50-vuotiaista 30 % oli tällä kannalla.

Tulojen ja tietojen tarkistusmahdollisuuden välillä ei ole merkitsevää riippuvuutta lähetettyjen kohdalla. Myöskään tiedustelukorttiaineistossa ei esiinny kovin silmiinpistäviä eroja. Tosin tarkistamisen puutteellisuutta korostavien osuus laskee ehkä lievästi tulojakauman yläpään siirryttäessä.

Työttömät sen sijaan kokevat useammin kuin työlliset tietojen tarkistusmahdollisuuden puutteen. Tilanne on päinvastainen kuin työsuhtetietojen virheettömyyden kohdalla. Työttömillä voi olla myös epävarmuutta eläketurvan yksityiskohtien tuntemisessa ja työsuhteen päättymisestä aiheutuvaa ylimääräistä huolta eläketurvansa riittävydestä, mitkä molemmat lisäävät kielteisen vaihtoehdon suosituimmuutta.

Avoimeen vastaukseen tarkistamismahdollisuudesta oli 120 vastaajaa kirjoittanut jonkin perustelun tarkistamisen vaikeudelle. 76 % niistä, jotka olivat valinneet "en"-vaihtoehdon, oli esittänyt jonkin mielipiteen. Em. luvut koskevat lähetettyjen aineiston painottamatonta tiedostoa. Useimmat maininnat ovat varsin yleisluonteisia. Julkisen sektorin työsuhteen puuttuminen oli syynä 18 %:lla maininneista, yksityisen sektorin työsuhteen puuttumisen mainitsi 26 % perustelleista ja 57 % oli ilmoittanut muun syyn. Siis noin puolet perusteluista koski työsuhteen puuttumista. Muista perusteluista voi poimia esim. työskentelyn muissa pohjoismaissa, ja laskentaperusteisiin liittyvän tietämättömyyden. Tiedustelukorttilaisista oli 142 - 69 % "en"-vaihtoehdon valinneista - maininnut jonkin perustelun. Näiden mainintojen jakautuma oli melko samantyyppinen kuin lähetettyjen aineistossa. 25 % ilmoitti syyksi julkisen sektorin työsuhteen puuttumisen, 24 % perusteli yksityisen työsuhteen puuttumisella ja 51 % "muulla" syyllä. Muista syistä yleisimpiä olivat erilaiset laskentavaikkeudet.

4.2 Työeläkkeen laskeminen

Niiltä, joiden arvio tulevasta työeläkkeestä oli otteessa prosentteina tai markkoina ja prosentteina, kysyttiin työeläkkeen suuruuden laskemista. Lähes 9/10 otteista oli ns. "markkaotteita", joissa tuleva eläke oli työeläkelaitoksen puolesta laskettu markkamääräisenä. Loppujen otteiden kohdalla laskeminen oli vakuutetun oma-aloitteisuuden varassa. Itse laskutehtävä oli vain annetun prosenttiluvun sijoittamista viimeisen työsuhteen kuukausipalkkaan ja kokonaissumma muodostui yhdistelmänä eri työsuhteiden vapaakirjojen arvosta. Työeläkkeen laskeminen on taulukoitu sukupuolen, iän,

kuukausitulojen, työllisyyden ja sen mukaan, tiesikö eläkkeen suuruuden ennen rekisteriotteen saamista.

Taulukko 3. Tulevan työeläkkeen suuruuden laskeminen sukupuolen, iän, kuukausitulojen, työllisyyden ja ennakkotiedon mukaan. %.

3.1 Lähetetyt

	kyllä	en	Yht.	Lukumäärä	
				(w.)	(nw.)
Sukupuoli					
nainen	53	47	100	54	124
mies	40	60	100	39	12
Kaikki	48	53	100	94	136
	$\chi^2 = 0.959$		df = 1	p > 0.05	
Ikä					
alle 30	32	68	100	29	31
30 - 39	39	61	100	30	48
40 - 49	72	28	100	23	49
yli 50	62	38	100	12	7
Kaikki	48	53	100	94	135
	$\chi^2 = 10.242$		df = 3	p = 0.017	
Kuukausitulot					
alle 3000	71	29	100	18	16
3000 - 4999	45	55	100	12	18
5000 - 6999	31	69	100	20	31
7000 - 8999	53	47	100	15	33
yli 9000	43	57	100	23	25
Kaikki	48	52	100	88	123
	$\chi^2 = 6.585$		df = 4	p > 0.05	

Työllisyys

työssä	42	58	100	65	103
työtön	70	30	100	21	21
Kaikki	49	51	100	87	124
	$\chi^2 = 4.097$		df = 1	p = 0.043	

Ennakkotieto

kyllä	69	31	100	29	34
ei	38	62	100	65	101
Kaikki	47	53	100	93	135
	$\chi^2 = 6.653$		df = 1	p = 0.010	

3.2 Tiedustelukortti

	kyllä	en	Yht.	Lukumäärä
Sukupuoli				
nainen	45	55	100	55
mies	50	50	100	56
Kaikki	50	50	100	111
Ikä				
alle 30	31	69	100	16
30 - 39	48	52	100	23
40 - 49	51	49	100	41
yli 50	52	48	100	31
Kaikki	48	52	100	111

Kuukausitulot

alle 3000	29	71	100	7
3000 - 4999	38	62	100	13
5000 - 6999	19	81	100	21
7000 - 8999	55	45	100	29
yli 9000	62	38	100	39
Kaikki	47	53	100	109

Työllisyys

työssä	50	50	100	92
työtön	41	59	100	17
Kaikki	49	51	100	109

Ennakkotieto

kyllä	74	26	100	38
ei	34	66	100	73
Kaikki	48	52	100	111

Sukupuolten välillä ei esiinny lähetettyjen aineistossa tilastollisesti merkitsevää eroa. Myöskään tiedustelukorttilaisten joukossa ei miesten ja naisten välinen ero ole kovin silmiinpistävä. Vastaajan iällä on sen sijaan selkeä yhteys työeläkkeen laskemishalukkuuteen. Alle 40- vuotiaat ja yli 40-vuotiaat eroavat selvästi toisistaan. Nuoremmat ovat vähemmän kiinnostuneita työeläketurvansa suuruudesta kuin em. ikärajan ylittäneet. Tulos vaikuttaa varsin luonnolliselta. Aiemmissä tutkimuksissa on todettu kiinnostuksen eläkeasioita kohtaan kasvavan selkeästi iän myötä. Laskutehtävän suorittamisen taustalla on mitä todennäköisimmin sama ilmiö. Myös tiedustelukorttiaineistossa kaikkein nuorimmalla ikäryhmällä oli alhaisin laskutehtävän suorittaneiden osuus.

Oman työeläkkeen laskeminen ei vaihtelee tilastollisesti merkitsevästi kuukausitulojen mukaan lähetettyjen rekisteriotteiden joukossa. Tiedustelukorttiaineis-

tossa esiintyy jyrkkiäkin eroja eri tuloluokkien välillä, vaikkakin havaintojen kokonaismäärän pienuuden vuoksi ei ole aihetta kovin kärjistettyihin johtopäätöksiin. Yli 7000 mk/kk ansaitsevat ovat jonkin verran useammin laskeneet työeläkkeensä kuin tämän tulorajan alapuolelle jääneet.

Työttömät ja työssä olevat eroavat myös toisistaan laskutehtävän suhteen. Työttömät ovat laskeneet työeläkkeensä suuruuden selvästi useammin kuin työssä olevat. Huoli toimeentulosta lisää kiinnostusta omaa eläketurvaa kohtaan. Tiedustelukorttiaineistossa ei esiinny tänäsuuntaista eroa - työlliset ovat pikemminkin hivenen kiinnostuneempia kuin työttömät eläkkeensä suuruudesta.

Tieto tulevan työeläkkeen suuruudesta ennen rekisteriotteen saamista on merkityksellinen seikka työeläkkeen laskemisen kannalta. Tosin riippuvuus ei ole ehkä aivan odotetun suuntainen. Ne, jotka vastasivat tienneensä työeläkkeensä suuruuden joko tarkasti tai suunnilleen, ovat laskeneet useammin eläkearvion kuin ne, jotka eivät tienneet eläkkeensä suuruutta. Ennakkotieto saattaa olla yhteydessä eläkeasioita kohtaan tunnettuun kiinnostukseen ja ikään. Tiedosta huolimatta eläketurvan suuruus halutaan tarkistaa. Myös tiedustelukorttiaineistossa on selvä samansuuntainen ero. Ne, jotka ovat tietämättömiä, ovat myös haluttomampia tietämään.

Prosenttiotteen tai marka- ja prosenttiotteen saaneilta kysyttiin myös sitä, kuinka helppona he pitivät työeläkkeen markkamäärän laskemista annetun prosenttiluvun perusteella. Kysymys koski vain niitä vastaajia, jotka olivat laskeneet oman tulevan työeläkkeensä. Vastaukset olivat varsin yhdenmukaisia. Lähetettyjen aineistossa 94 % vastasi laskutehtävän olleen erittäin helpon tai melko helpon. Tiedustelukorttilaisten vastaavasta joukosta 90 % oli tätä mieltä. Tulos on jonkin verran mitäänsanomaton, sillä samaa asiaa olisi pitänyt kysyä myös niiltä, jotka eivät laskeneet eläkettään. Laskematta jättäneet ovat pitäneet laskemista joko työläänä tai eivät muuten ole halunneet tietää tarkkaa työeläkettään. Heille on riittänyt otteen antama tieto sellaisenaan.

4.3 Yhteydenotto Eläketurvakeskukseen

Kaikille vastaajille esitettiin kysymys "Otitteko yhteyttä Eläketurvakeskukseen rekisteriotteen tietojen tarkistamiseksi?". Vastausvaihtoehtoja oli neljä - lomakkeella (otteen kääntöpuoli), kirjeellä, puhelimitse, en ottanut yhteyttä. Lähetettyjen aineistossa 7 % oli lähettänyt yhteydenottolomakkeen, 2 % oli lähettänyt kirjeen, 3 % ilmoitti soittaneensa Eläketurvakeskukseen ja 88 % ei ollut ottanut yhteyttä lainkaan. Noin joka kymmenes rekisteriote johtaa yhteydenottoon lähettäjän kanssa. Tiedustelukorttilaiset ovat huomattavasti aktiivisempia. Heistä 46 % oli lähettänyt yhteydenottolomakkeen, 10 % oli lähestynyt viranomaista kirjeitse, 6 % oli ollut puhelinyhteydessä ja 39 % ei ollut ottanut yhteyttä lainkaan. Tiedustelukorttilaiset ovat erityisen innokkaita korjaamaan rekisteriotteissa ilmeneviä puutteita.

Yhteydenotto valmiilla lomakkeella on eri yhteydenottotavoista suosituin. Tiedustelukorttilaisten oma-aloitteisuuden takana saattaa piillä aktiivisuuden lisäksi myös virhetulkinnan mahdollisuus. Tutkimuslomakkeeseen vastaaminen on voitu ymmärtää yhteydenotoksi Eläketurvakeskukseen, vaikka kysymyksessä tarkoitettiin rekisteriotteen sisältämää lomaketta. Tätä on vaikea kontrolloida, sillä vastausten mukana tulleet työsuhdetietojen selvityspyynnöt lähetettiin suoraan eteenpäin rekisteripalveluosastolle, eikä niiden määrää kirjattu erikseen. Aiemmin todettiin, että tiedustelukorttilaista noin neljännes oli ilmoittanut puuttuvasta työsuhteesta ja saman verran oli niitä, jotka eivät pystyneet tarkistamaan työeläketietojaan otteen perusteella. Em. osuudet eivät antaisi aihetta näin suureen aktiivisuuteen, jolleivät yhteydenotot ole tapahtuneet muusta syystä tai työsuhteen puuttuminen ja työeläketietojen tarkistaminen ovat toisistaan riippumattomia. Jälkimmäinen otaksuma ei kuitenkaan pidä paikkaansa. Noin 14 - 18 % niistä, joilla on otteessa kaikki työsuhteet, ilmoittaa, ettei pysty tarkistamaan työeläketietojaan. Puuttuvan työsuhteen ilmoittaneista 68 % (lähetyt) ja 51 % (tiedustelukorttilaiset) vastaa pystyvänsä tarkistamaan työeläketietonsa. Yhteydenottotapa Eläketurvakeskukseen on luokiteltu taulukoinneissa kaksiluokkaiseksi - otti yhteyttä, ei ottanut yhteyttä. Taulukointien tulokset on esitetty taulukossa 4.

Taulukko 4. Yhteydenotto Eläketurvakeskukseen sukupuolen, iän, kuukausitulojen, otetyypin, työsuhteen puuttumisen ja työeläketietojen tarkistamismahdollisuuden mukaan. %.

4.1 Lähetetyt

	kyllä	en	Yht.	Lukumäärä	
				(w.)	(nw.)
Sukupuoli					
nainen	10	90	100	528	938
mies	9	91	100	523	106
Kaikki	10	90	100	1051	1044
	$\chi^2 = 0.343$		df = 1	p > 0.05	
Ikä					
alle 30	8	92	100	514	325
30 - 39	9	91	100	231	369
40 - 49	13	87	100	163	276
yli 50	12	88	100	143	71
Kaikki	10	90	100	1051	1041
	$\chi^2 = 5.546$		df = 3	p > 0.05	
Kuukausitulot					
alle 3000	6	94	100	195	201
3000 - 4999	16	84	100	204	271
5000 - 6999	9	91	100	203	222
7000 - 8999	7	93	100	236	185
yli 9000	11	89	100	179	113
Kaikki	10	90	100	1017	992
	$\chi^2 = 12.844$		df = 4	p = 0.012	

Otetyyppi

mk-ote	9	91	100	942	892
%-ote	32	68	100	22	27
mk- ja %-ote	8	92	100	71	107
Kaikki	10	90	100	1035	1026
	$\chi^2 = 13.073$		df = 2	p = 0.001	

Työsuhteen
puuttuminen

ei	5	95	100	741	806
kyllä	22	78	100	262	187
en tarkistanut	-	100	100	33	33
Kaikki	9	91	100	1036	1026
	$\chi^2 = 68.766$		df = 2	p = 0.000	

Tarkistus-
mahdollisuus

kyllä	9	91	100	816	857
en	15	85	100	194	152
Kaikki	10	90	100	1011	1009
	$\chi^2 = 5.651$		df = 1	p = 0.017	

4.2 Tiedustelukortti

	kyllä	en	Yht.	Lukumäärä
Sukupuoli				
nainen	60	40	100	435
mies	64	36	100	329
Kaikki	61	39	100	764

Ikä

alle 30	59	41	100	74
30 - 39	61	39	100	131
40 - 49	62	38	100	189
yli 50	62	38	100	369
Kaikki	61	39	100	763

Kuukausitulot

alle 3000	58	42	100	105
3000 - 4999	61	39	100	112
5000 - 6999	62	38	100	137
7000 - 8999	62	38	100	186
yli 9000	63	37	100	192
Kaikki	61	39	100	732

Otetyyppi

mk-ote	62	38	100	612
%-ote	58	42	100	36
mk- ja %-ote	65	35	100	71
Kaikki	62	38	100	719

Työsuhteen
puuttuminen

ei	58	42	100	552
kyllä	73	27	100	171
en tarkistanut	64	36	100	22
Kaikki	62	38	100	745

Tarkistusmah-
dollisuus

kyllä	63	37	100	554
en	57	43	100	194
Kaikki	62	38	100	748

Yhteydenotto otteen johdosta Eläketurvakeskukseen ei vaihtelee lähetettyjen joukossa tilastollisesti merkitsevästi sukupuolen ja iän mukaan. Myös tiedustelukorttilaisten jakautumat ovat varsin tasaisia näiden taustamuuttujien suhteen. Yhteydenoton ja kuukausitulojen välillä on sen sijaan riippuvuus. Tuloluokassa 3000 - 4999 mk/kk on jonkin verran korkeampi yhteydenottoprosentti kuin muissa tuloluokissa. Tiedustelukorttiaineistossa taas vaihtelu tuloluokkien välillä on hyvin vähäistä, vain muutaman prosenttiyksikön luokkaa.

Otetyypin ja yhteydenoton välinen riippuvuus on yllättävä. Noin 1/3 prosenttiotteista johtaa kontaktiin Eläketurvakeskuksen kanssa, kun muiden otetyyppien yhteydenottoprosentit ovat kymmenen prosentin tuntumassa. Prosenttiotteita on koko otemäärästä vain pari prosenttia, mutta ne johtavat yllättävän usein jatkotoimenpiteisiin. Markkamääräisen eläkearvion puuttuminen aktivoi otteen saajia keskimääräistä enemmän. Ehkä juuri konkreettisen eläkelaskelman puuttuminen ärsyttää vakuutettuja, vaikka markka-arviota on joissakin tapauksissa mahdotonta antaa ansiotietojen puuttuessa. Tätä yksityiskohtaa ei ole korostettu ohjeissa riittävästi. Juuri työelämään tulleilla, joilla ei ole aikaisempia työsuhteita, saattaisi olettaa pelkkien prosenttiotteiden olevan melko yleisiä.

Työsuhteen puuttuminen ja työeläketietojen tarkistamisen vaikeus ovat molemmat yhteydenoton todennäköisyyttä lisääviä tekijöitä. Edellinen vaihtoehto nostaa yhteydenottoprosentin 22 %:iin ja jälkimmäinen vaihtoehto 15 %:iin. Työsuhteen puuttumiseen reagoidaan yhteydenotolla eläkelaitokseen myös tiedustelukorttiaineistossa, jopa 73 % tiedustelukorttilaisista ottaa yhteyttä työsuhteen puuttuessa, mikä on huomattavan korkea osuus.

Tiedustelukorttilaisten aineistossa työeläketietojen tarkistamisen mahdottomaksi kokeneiden kohdalla riippuvuus ei ole samansuuntainen kuin lähetettyjen joukossa, vaan vastausjakautumat ovat lähes samanlaiset. Tiedustelukorttilaisten oma-aloitteisuus työeläketurvan tarkistamisessa saattaa ilmetä juuri korkeana aktiivisuutena virheellisiksi

koettujen tietojen kontrolloinnissa, jossa virheellisen tiedon todentaminen on vakuutetun vastuulla.

Lomakkeessa oli myös kohta, jossa Eläketurvakeskukseen yhteyttä ottaneita pyydettiin merkitsemään, mitkä kohdat rekisteriotteesta tarvitsivat tarkistamista. Kysymys esitettiin siis vain tälle alaryhmälle. Vastaajista 92 % (painotettu aineisto) ilmoitti syyksi työsuhdetiedot ja 8 % palkkatiedot. Jakautuma on siis keskittynyt lähes kokonaan työsuhdetietojen puolelle. Tiedustelukorttilaisten vastaavassa joukossa on jakautuma jonkin verran tasaisempi. Heistä 66 % ilmoitti tarkistamisen syyksi työsuhdetiedot ja 34 % palkkatiedot. Lisäksi työsuhdetiedot syyksi ilmoittaneilta kysyttiin edelleen oliko liitteenä olleessa lomakkeessa riittävästi tilaa puuttuville tai korjattaville työsuhteille. Lähetettyjen aineistossa 87 % vastaajista tässä ryhmässä ilmoitti tilaa olevan lomakkeessa riittävästi, joten puuttuvia työsuhteita ei ole ainakaan kerralla niin paljon, etteivätkö ne mahtuisi paperille. Tiedustelukorttilaisista 92 % oli tätä mieltä.

5 ENNAKKOTIETO TULEVAN TYÖELÄKKEEN SUURUUDESTA

Lomakkeen yhtenä kysymyksenä oli "Tiesittekö työeläkkeenne suuruuden ennen rekisteriotteen saamista?". Ennakkotieto työeläkkeestä on sikäli merkityksellinen, että se osaltaan selittää otteen vastaanotossa ilmeneviä vaihteluja. Tieto omasta työeläkkeestä menettää osan uutuusarvoaan, jos eläke on jo entuudestaan joko tarkasti tai suunnilleen tiedossa. Eläkkeen tietäminen on lisäksi osa työeläkesanomien sisältöä. Luonnollisesti ei ole kovin tarkoituksenmukaista viestiä työeläkkeestä rekisteriotteen muodossa niille, joille otteen sisältö on jo tuttu. Turhien päällekkäistietojen välttäminen on sekä viestinnällisesti että taloudellisesti resurssia säästävää. Peräkkäisten otteiden lähettäminen ei lisää tietoa paljoakaan, paitsi jos eläkkeen pohjana olevat palkka- tai työsuhdetiedot muuttuvat huomattavasti. Toistolla saavutetaan tietysti sama vaikutus kuin

esim. pitkäaikaisissa viestintäkampanjoissa, mutta nämä lähestyvät jo eräänlaista yhteiskunnallista mainontaa, mikä ei ole kaukana propagandasta.

Ennakkotieto työeläkkeen suuruudesta on taulukoitu sopivien taustamuuttujien mukaan ja tulokset on esitetty taulukossa 5. Ennakkotieto on luokiteltu taulukoinneissa kaksiluokkaiseksi - vaihtoehdot kyllä , varsin tarkasti ja kyllä, suunnilleen on yhdistetty luokaksi "kyllä" ja en-vastaukset luokaksi "en". Menettelyn taustalla on jakautuman keskittyminen vain vaihtoehtoihin kyllä, suunnilleen ja en. Varsin tarkoiksi tietonsa määritelleitä oli yksi prosentti vastaajista.

Taulukko 5. Ennakkotieto tulevan työeläkkeen suuruudesta sukupuolen, iän, kuukausitulojen, otetyypin, työllisyyden ja otteen aikaisemman saamisen mukaan. %.

5.1 Lähetetyt

	kyllä	en	Yht.	Lukumäärä	
				(w.)	(nw.)
Sukupuoli					
nainen	16	84	100	535	964
mies	18	82	100	527	108
Kaikki	17	83	100	1062	1072
	$\chi^2 = 0.901$		df = 1	p > 0.05	
Ikä					
alle 30	6	94	100	515	327
30 - 39	20	80	100	233	375
40 - 49	36	64	100	173	295
yli 50	31	69	100	141	73
Kaikki	17	83	100	1062	1070
	$\chi^2 = 108.128$		df = 3	p = 0.000	

Kuukausitulot

alle 3000	14	86	100	196	206
3000 - 4999	14	86	100	205	275
5000 - 6999	14	86	100	205	231
7000 - 8999	16	84	100	237	187
yli 9000	28	72	100	182	119
Kaikki	17	83	100	1025	1018

$$\chi^2 = 18.734 \quad df = 4 \quad p = 0.001$$

Otetyyppi

mk-ote	16	84	100	949	915
%-ote	56	44	100	22	28
mk- ja %-ote	23	77	100	71	109
Kaikki	17	83	100	1043	1052

$$\chi^2 = 26.539 \quad df = 2 \quad p = 0.000$$

Työllisyys

työssä	17	83	100	573	570
työtön	16	84	100	407	406
Kaikki	17	83	100	981	976

$$\chi^2 = 0.180 \quad df = 1 \quad p > 0.05$$

Ote saatu
aikaisemmin

kyllä	25	75	100	648	697
en	5	95	100	351	281
en muista	4	96	100	60	97
Kaikki	17	83	100	1059	1075

$$\chi^2 = 69.198 \quad df = 2 \quad p = 0.000$$

5.2 Tiedustelukortti

	kyllä	en	Yht.	Lukumäärä
Sukupuoli				
nainen	23	77	100	448
mies	32	68	100	344
Kaikki	27	73	100	792
Ikä				
alle 30	19	81	100	73
30 - 39	11	89	100	135
40 - 49	32	68	100	189
yli 50	31	69	100	394
Kaikki	27	73	100	791
Kuukausitulot				
alle 3000	21	79	100	114
3000 - 4999	23	77	100	115
5000 - 6999	28	72	100	143
7000 - 8999	23	77	100	189
yli 9000	35	65	100	199
Kaikki	27	73	100	760
Otetyyppi				
mk-ote	26	74	100	637
%-ote	37	63	100	38
mk- ja %-ote	33	67	100	75
Kaikki	27	73	100	750
Työllisyys				
työssä	27	73	100	537
työtön	26	74	100	207
Kaikki	27	73	100	744

Ote saatu aikaisemmin				
kyllä	35	65	100	468
en	14	86	100	256
en muista	18	82	100	68
Kaikki	27	73	100	792

Yleisesti ottaen 17 %:lla vastaajista on ennakolta suhteellisen selvä tieto oman työeläkkeensä suuruudesta ennen rekisteriotteen saamista. Lukua voi pitää melko pienenä, sillä useimmat vastaajat ovat saaneet otteen joskus aikaisemmin. Tämä osoittaa, että oteviestinnälle on perustellut syynsä - ainakin jos riittävänä perusteena pidetään vastaajien tietämättömyyttä omasta työeläketurvastaan.

Sukupuolen ja ennakkotiedon välillä ei ole tilastollisesti merkitsevää riippuvuutta. Naisten ja miesten vastausjakautumat ovat samanlaiset. Tiedustelukorttiaineistossa sukupuolten välillä on lievä ero. Miehillä (32 %) on naisia useammin (23 %) tietoa työeläketurvastaan. Iällä ja ennakkotiedolla työeläkkeestä on sen sijaan selvä ja melko johdonmukainen yhteys lähetettyjen otoksessa. Mitä pitempään on ollut työelä-mässä, sitä useammin on tietoa työeläkkeestä ennen rekisteriotteen saamista.

Eniten eläkkeensä ennalta tietäviä on ikäluokassa 40 - 49 vuotta, 36 %. Yli 50-vuotiaat ovat toiseksi tietävin ikäryhmä. Kuten odottaa saattaakin kaikkein nuorim-massa ikäryhmässä on vähiten niitä, joilla oli tietoa työeläketurvansa suuruudesta ennen rekisteriotteen lähettämistä. Oma eläketurva on sen verran yksityiskohtainen tieto, että sitä ei voi hankkia yleisistä joukkoviestimistä. Joko on täytynyt saada ote aikaisemmin tai tehdä työeläketiedustelu Eläketurvakeskukseen. Nuorempien tietämättömyys ei välttämättä johdu vaillinaisesta tiedottamisesta tälle ikäryhmälle. Juuri työuransa aloittaneet eivät myöskään tutkimustietojen mukaan ole läheskään niin kiinnostuneita eläketurvasta ja eläkeasioista yleensä kuin keski-ikäiset ja jo eläkkeelle siirtymistä

harkitsevat, mikä onkin luonnollista. Tiedustelukorttiaineistossa ikäriippuvuus on samansuuntainen kuin lähetettyjen aineistossa, vaikkakaan ei yhtä selväpiirteinen.

Tuloilla on myös merkitystä ennakkotietojen kannalta. Tulojen mukaiset vastausjakautumat ovat varsin yhdenmukaisia ylintä tuloluokkaa lukuunottamatta. Yli 9000 markkaa kuukaudessa ansaitsevista 28 %:lla on ollut tieto työeläketurvansa suuruudesta ennen rekisteriotteen saamista, kun muissa tuloluokissa tietäneiden osuus on kymmenkunta prosenttiyksikköä alhaisempi. Havainto voi olla yhteydessä ikään. Suurempituloisten keski-ikä on korkeampi kuin pienempituloisten, vaikka yhteys voi olla melko vaatimatontakin suuruusluokkaa. Toisaalta suurituloisimmat ovat voineet hakea otetta oma-aloitteisestikin keskimääräistä runsaammin, jolloin myös tieto eläketurvasta on heillä yleisempää kuin muilla - pienituloisempien olettaisi olevan vähemmän kiinnostuneita odotettavissa olevasta eläketurvastaan juuri sen pienuuden takia. Tämä on kuitenkin vain yksi mahdollinen tulkinta havainnolle. Tosin tiedustelukorttiaineistossa ennalta tietäneiden osuus kasvaa melko suoraviivaisesti tulojen mukaan, mikä tukisi em. näkökohtia.

Otetyypillä ja ennakkotiedolla on - yllättävää kyllä - tilastollisesti merkitsevä riippuvuus. Markkaotteen saaneista ennalta tietäneitä on lähetettyjen aineistossa 16 %, prosenttiotteen saaneissa heitä on 56 % ja molempien yhdistelmässä osuus on 23 %. Prosenttiote erottuu tämänkin osakysymyksen kohdalla omaksi ryhmäkseen. Ero on huomattava, vaikka havaintomäärä onkin varsin pieni juuri tässä otetyypiluokassa. Myös tiedustelukorttiaineistossa on eri otetyypeillä samansuuntainen järjestys, mutta tietäneiden osuudet ovat keskimäärin korkeampia, mikä viittaisi tiedustelukorttilaisten aktiivisuuteen tiedonhankinnassa - otetta on voitu hakea useamman kerran.

Työllisyydellä tutkimusajankohtana ei ole merkitystä tietämisen kannalta. Työttömien ja työllisten jakautumat eivät poikkea toisistaan juuri ollenkaan. Tiedustelukorttiaineistossa on tilanne sama. Tämän perusteella voi todeta, että ainakaan tällä taustamuuttujalla ei ole yksinään merkitystä työeläkkeen tietämisen vaihtelun taustalla.

Otteen aikaisempi saaminen on - kuten odottaa sopiikin - ilmeisen selvästi vastaajien tietämystä määrittelevä tekijä. Otteen aikaisemmin saaneista 25 % on tiennyt työeläkkeensä suuruuden ennen tutkimusajan kohdan rekisteriotetietoa. Niistä, jotka eivät olleet saaneet otetta aikaisemmin, tiesi 5 % saman asian. Luvut koskevat lähetettyjen aineistoa. Tiedustelukorttilaisilla aikaisemman otteen saaneilla tietäneiden osuus on jonkin verran korkeampi - 35 % ja erot ovat samansuuntaiset kuin otoksessa. Ihmetystä herättää se, että otteen aikaisemmin saaneilla ei ole tietäneiden osuus korkeampi. Tosin työeläkkeen suuruus vaihtelee työsuhde- ja palkkatietojen mukaan, mutta varsin jäykästi. Julkisten alojen työsuhteiden sisällyttäminen rekisteriotteen tietoihin vuoden 1993 alusta on saattanut tuottaa yllätyksiä monellekin vakuutetulle, sillä niitä ei ollut työsuhtetason tietoina aikaisemmin.

6 OHJEEN YMMÄRRETTÄVYYS

Otteen kääntöpuolelle oli sijoitettu yhden sivun mittainen, melko pienellä kirjaimella kirjoitettu teksti "Neuvoja rekisteriotteen lukemiseen". Ohje on tarkoitettu opasteeksi otteen saajille. Sen sisältö käsittää kuvauksen ETK:n työsuhderekisteristä ja poikkeukset yleisistä säännöistä ts. millä ehdoilla työsuhde ei kuulu työeläkelakien, eikä rekisteritietojen piiriin (liian vanhat työ- tai yrittäjäsuhteet, julkisten alojen ansiotiedot). Lisäksi ohjeessa on yksityiskohtaisempia tietoja ja ohjeita palkasta, työttömyydestä ja sen vaikutuksesta eläkkeeseen sekä yrittäjätoiminnasta. Lopuksi ohjeessa on kerrottu millaisen eläkearvion ote sisältää. Siinä on mainittu, että tarkka työeläke voidaan laskea vasta eläkkeelle siirtymisen yhteydessä ja että arvioissa ovat mukana vain työeläkkeet, mutta eivät muut ansioeläkkeet ja kansaneläke. Perhe-eläkkeen sisällöstä on muutama rivi ohjeen lopussa. Ohjeet virheiden oikaisemiseksi ovat ohjeessa viimeisenä.

Ohjeeseen tutustuminen ei luonnollisestikaan ole välttämätöntä niille, jotka ovat perillä työeläkelakien yleisistä periaatteista tai joiden otteessa ei ole epäselvyyksiä. Kuitenkin ohjeeseen tutustuminen on ainakin ensimmäistä kertaa rekisteriotteen saaville miltei ehdoton edellytys otteen tietojen ymmärtämiseksi tai virheellisten tietojen oikaisemiseksi. Taulukossa 6. on ohjeeseen tutustuminen (lukeminen) taulukoitu iän mukaan. Tutustuminen on jonkin verran lievempi ilmaus kuin lukeminen. Se saattaa pitää sisällään myös ohjeen silmäilyn, pikaselauksen yms. Joka tapauksessa ohjeeseen tutustuminen edellyttää ainakin jonkinasteista perehtymistä sen sisältöön.

Taulukko 6. Ohjeeseen tutustuminen iän mukaan. %.

6.1 Lähetetyt

	kyllä	en	Yht.	Lukumäärä	
				(w.)	(nw.)
Ikä					
alle 30	39	61	100	514	325
30 - 39	53	47	100	235	373
40 - 49	60	40	100	162	289
yli 50	67	33	100	132	70
Kaikki	49	51	100	1042	1057
	$\chi^2 = 48.430$		df = 3	p = 0.000	

6.2 Tiedustelu

	kyllä	en	Yht.	Lukumäärä
Ikä				
alle 30	61	39	100	74
30 - 39	51	49	100	133
40 - 49	58	42	100	189
yli 50	72	28	100	378
Kaikki	64	36	100	774

Taulukon perusteella voidaan todeta ensinnäkin, että ohjeen on lukenut noin puolet (49 %) rekisteriotteen saaneista lähetettyjen aineistossa. Luku voisi olla suurempikin ja se osoittaa, että otteen laki- ja vakuutustekniisiin yksityiskohtiin ei ole perehdytty ehkä lähettäjän toivomalla tavalla. Oheisinformaatio menee tavallaan hukkaan, jos se koetaan tarpeettomaksi. Tosin tällaisen virallisen asiapaperin lukeminen on melko työlästä sen vaikeaselkoisuuden takia. Ohjeen lukematta jättäminen voi olla yksi syy nuorimman ikäryhmän aiemmin todettuun keskimääräistä korkeampaan virheelisten työsuhdetietojen ilmoittamiseen rekisteriotteessa.

Ohjeen lukeneiden osuus kasvaa miltei suoraviivaisen tasaisesti iän mukaan. Alle 30-vuotiaista on ohjeen lukenut 39 % ja yli 50-vuotiaista 67 %. Mitä lähempänä ovat eläkkeelle siirtymisen mahdollisuudet, sitä huolellisemmin perehdytään omaa eläkettä koskevaan informaatioon. Tiedustelukorttilaisissa on tilanne hieman toisenlainen. Yli 50-vuotiaat ovat lukeneet ohjeet muita useammin (72 %), mutta alle 30-vuotiaat ovat järjestyksessä seuraavina (61 %). Ehkä tiedustelukortin lähettäneiden vasta työuransa aloittaneiden aktiivisuus eläketietojen hankinnassa näkyy myös huolellisempana paneutumisena otteen sisältöön. Ero kahden aineiston välillä on poikkeuksellisen suuri. Toisaalta iän merkitys sopii hyvin tavanomaisiin käsityksiin ja ennakkooletuksiin, jotka perustuvat muista tutkimuksista saatuihin tietoihin. Eläkekiinnostus on varsin ikäsidonainen asia.

Ohjeeseen tutustuneilta kysyttiin "Auttoivatko ohjeen antamat tiedot rekisteriotteen ymmärtämisessä?". Kysymykseen annetut vastaukset on taulukoitu sukupuolen, iän, kuukausitulojen ja työllisyyden mukaan. Tulokset ovat nähtävissä taulukossa 7.

Taulukko 7. Rekisteriotteen ymmärrettävyys ohjeen perusteella sukupuolen, iän, kuukausitulojen ja työllisyyden mukaan. %.

7.1 Lähetetyt

	kyllä	en	Yht.	Lukumäärä	
				(w.)	(nw.)
Sukupuoli					
nainen	95	5	100	252	519
mies	93	7	100	255	54
Kaikki	94	6	100	507	573
	$\chi^2 = 0.361$		df = 1	p > 0.05	
Ikä					
alle 30	97	3	100	198	159
30 - 39	96	4	100	124	187
40 - 49	82	18	100	97	180
yli 50	97	3	100	87	45
Kaikki	94	6	100	507	571
	$\chi^2 = 30.623$		df = 3	p = 0.000	
Kuukausitulot					
alle 3000	95	5	100	83	92
3000 - 4999	93	7	100	114	156
5000 - 6999	99	1	100	109	123
7000 - 8999	86	14	100	76	94
yli 9000	95	5	100	101	74
Kaikki	94	6	100	483	539
	$\chi^2 = 13.943$		df = 4	p = 0.007	
Työllisyys					
työssä	97	3	100	266	311
työtön	92	8	100	219	224
Kaikki	94	6	100	484	535
	$\chi^2 = 4.317$		df = 1	p = 0.038	

7.2. Tiedustelukortti

	kyllä	en	Yht.	Lukumäärä
Sukupuoli				
nainen	91	9	100	292
mies	92	8	100	195
Kaikki	92	8	100	487
Ikä				
alle 30	98	2	100	45
30 - 39	94	6	100	68
40 - 49	88	12	100	107
yli 50	91	9	100	268
Kaikki	92	8	100	488
Kuukausitulot				
alle 3000	84	16	100	68
3000 - 4999	94	6	100	77
5000 - 6999	95	5	100	92
7000 - 8999	91	9	100	117
yli 9000	92	8	100	115
Kaikki	91	9	100	469
Työllisyys				
työssä	91	9	100	324
työtön	94	6	100	134
Kaikki	92	8	100	458

Tulosten perusteella sukupuoli on merkityksetön tekijä rekisteriotteen ymmärtämisen kannalta. Myös tiedustelukorttiaineistossa ei ole havaittavissa eroa naisten ja miesten välillä. Iällä ja otteen ymmärrettävyydellä ohjeen perusteella on

puolestaan tilastollisesti merkitsevä riippuvuus. Oikeastaan vain yksi ikäluokka eroaa muista. Kun ymmärtäneiden keskimääräinen osuus lähetettyjen aineistossa on 94 %, niin ikäluokassa 40 - 49-vuotiaat otteen ohjeen avulla ymmärtäneitä on 82 %. Tälle havainnolle on vaikea löytää tyydyttävää tulkintaa. Keski-ikäisten otteet eivät varmaankaan poikkea muiden ikäluokkien otteista sisältönsä puolesta. Ehkä keski-ikäiset ovat ymmärtäneet ohjeen sanoman jotenkin eri tavalla kuin muut. Nuorempien otteet ovat kyllä yksinkertaisempia yksinkertaisesti työsuhteiden alhaisemman lukumäärän puolesta. Ohteessa on useitakin vakuutusteknisiä hienouksia joiden selvittäminen edellyttää perehtyneisyyttä työeläkelainsäädäntöön. Ehkä juuri tässä ikäluokassa herää jonkinlainen ihmettely eläkkeen laskennan monimutkaisuudesta, kun taas kaikkein vanhimmalle ikäluokalle asiat ovat jokseenkin mutkattomia. Tiedustelukorttiaineistossa on tässä ikäluokassa myös pienin (88 %) ohjeen avulla otteen sisällöstä selvän saaneiden osuus.

Tulojen ja ohjeen avulla ymmärtämisen välillä on tilastollisesti merkitsevä riippuvuus, joka ei kuitenkaan ole suoraviivainen. Oikeastaan huomiota herättää vain tuloluokka 7000 - 8999 mk/kk ansaitsevat, jossa on otteen ymmärtäneitä hieman vähemmän kuin muissa tuloluokissa. Tämä havainto on yksinäisyydessään yhtä hankala tulkittava kuin edellä kuvattu ikäluokkahavainto. Luultavimmin tulojen taustalla on myös muita tekijöitä, jotka ovat yhteydessä tuloihin ja tuottavat ko. poikkeaman. Tulot ovat yhteydessä ikään, sosiaaliryhmään ja ammattikoulutukseen. Yhden tuloluokan kohdalle voi osua piirteitä näistä kaikista tai jostain taustamuuttujien ulkopuolisesta tekijästä, jota on vaikea paikallistaa. Tiedustelukorttilaisista taas pienituloisimmilla - alle 3000 mk/kk ansaitsevilla on hieman matalampi osuus kuin muilla. Pienituloisimmat ovat usein myös heikoimmin koulutettuja, joiden valmiudet käsitellä monimutkaista lakisanastoa eivät ole yhtä hyviä kuin paremmat tiedot omaavilla.

Työllisyys on merkityksellinen taustamuuttuja ymmärtämisen kannalta. Lähetettyjen aineistossa 97 % työssä olevista ja 92 % tutkimusajankohtana työttöminä olleista sanoi ohjeen auttaneen rekisteriotteen ymmärtämisessä. Ryhmien välisen eron merkitsevyys on käytetyn tilastollisen merkitsevyydestä alittava. Ero ei kuitenkaan ole suuruudeltaan kovin dramaattinen, vain viiden prosenttiyksikön luokkaa. Työttömät ovat

kuitenkin hivenen huonommassa asemassa työllisiin verrattuna. Tiedustelukorttiaineistossa ei ole samansuuntaista eroa - työttömien ja työllisten osuudet ovat lähes samansuuruiset.

Lähetettyjen alkuperäisen painottamattoman aineiston ohjeeseen tutustuneista 8 % oli kirjannut avoimeen vastaustilaan jonkin puutteen ohjeessa. Mukana oli myös sellaisia, joilta vastausta ei ollut kysyty (ohje oli auttanut rekisteriotteen ymmärtämisessä), mutta jotka siitä huolimatta halusivat julki mielipiteensä. Tiedustelukorttilaisten vastaavasta joukosta 14 % oli ilmaissut mielipiteensä ohjeen puutteista. Yleensä huomautukset olivat melko ylimalkaisia ja heikosti täsmennettyjä, mutta joukossa oli myös varsin tarkkoja korjausehdotuksia ja kysymyksiä. Lähetettyjen aineiston puutelistasta voidaan mainita mm. ulkomailla asuneen eläke; TEL-indeksin arvo 1993 ja miten eläkearvio lasketaan; kuinka pitkältä ajalta tiedot ovat rekisterissä; valtion ja kunnan markkamäärät puuttuvat; ohje ei ole englanniksi. Tiedustelukorttilaisten puutelistassa oli esim. kansaneläkkeestä ei tietoa; valtion eläkkeen yhteensovellettu prosentti; työsuhteen pituuden määrittely puuttui; mistä iästä alkaen työsuhteet oikeuttavat eläkkeeseen; mitä tarkoittaa "TEL-indeksillä korjatut keskiansiot"; epäselvästi kerrottu asiasta tietämättömille, koska neuvot ovat paperin kääntöpuolella, ne saattavat jäädä lukematta. Nämä ovat vain tyypillisiä poimintoja puutteista.

Lomakkeeseen liittyi myös varsinainen ohjeen ymmärrettävyyškysymys, kysymys ohjeen vaikeaselkoisuudesta, joka esitettiin kaikille ohjeeseen tutustuneille. Yleensä pitkälle erikoistunutta virastokieltä on totuttu pitämään vaikeaselkoisena ja monimutkaisena - ainakin osalle tavallisista ihmisistä. Tutkimuksessa haluttiin saada selville, onko otteen ohjeen kohdalla havaittavissa tällaista ilmiötä. Ohjeen vaikeaselkoisuus oli kaksiluokkainen muuttuja, jossa oli annettu vastausvaihtoehdot "kyllä" ja "ei". Vaikeaselkoisuus taulukoitiin sukupuolen, iän, kuukausitulojen ja työllisyyden mukaan ja tulokset on esitetty taulukossa 8.

Taulukko 8. Ohjeen vaikeaselkoisuus sukupuolen, iän, kuukausitulojen ja työllisyyden mukaan. %.

8.1 Lähetetyt

	kyllä	ei	Yht.	Lukumäärä	
				(w.)	(nw.)
Sukupuoli					
nainen	11	89	100	247	512
mies	2	98	100	253	53
Kaikki	7	93	100	500	565
	$\chi^2 = 13.451$		df = 1	p = 0.000	
Ikä					
alle 30	5	95	100	198	159
30 - 39	4	96	100	124	186
40 - 49	8	92	100	96	176
yli 50	15	85	100	83	42
Kaikki	7	93	100	500	563
	$\chi^2 = 11.439$		df = 3	p = 0.010	
Kuukausitulot					
alle 3000	11	89	100	82	91
3000 - 4999	10	90	100	114	156
5000 - 6999	3	97	100	105	119
7000 - 8999	3	97	100	76	93
yli 9000	2	98	100	99	73
Kaikki	6	94	100	476	532
	$\chi^2 = 14.252$		df = 4	p = 0.007	
Työllisyys					
työssä	4	96	100	259	304
työtön	9	91	100	217	223
Kaikki	6	94	100	477	527
	$\chi^2 = 3.599$		df = 1	p > 0.05	

8.2 Tiedustelukortti

	kyllä	ei	Yht.	Lukumäärä
Sukupuoli				
nainen	12	88	100	285
mies	12	88	100	193
Kaikki	12	88	100	478
Ikä				
alle 30	4	96	100	45
30 - 39	7	93	100	68
40 - 49	7	93	100	105
yli 50	17	83	100	261
Kaikki	12	88	100	479
Kuukausitulot				
alle 3000	21	79	100	68
3000 - 4999	11	89	100	75
5000 - 6999	7	93	100	92
7000 - 8999	11	89	100	116
yli 9000	13	87	100	113
Kaikki	12	88	100	464
Työllisyys				
työssä	12	88	100	318
työtön	12	88	100	131
Kaikki	12	88	100	449

Vaikka lähes kaikki vastaajat ovat olleet sitä mieltä, että ohje ei ole vaikeaselkoinen, osoittavat taulukon 8 tulokset, että ohjeen vaikeaselkoiseksi kokeminen vaihtelee käytettyjen taustamuuttujien mukaan. Sukupuolten välillä on tilastollisesti

merkitsevä ero. Ohjeen vaikeaselkoiseksi määritelleitä on naisista 11 %, mutta miehistä vain 2 % lähetettyjen aineistossa. Tiedustelukorttilaisten joukossa sukupuolten vastausjakautumat ovat täsmälleen samat. Kenties miehillä on paremmat tiedot eläketurvasta kuin naisilla ja tämä aiheuttaisi ko. eron. Otaksuma ei perustu kuitenkaan mihinkään tutkimustietoon - se on vain eräänlainen arvaus. Naiset saattavat myös olla herkempiä ohjeen kielen vivahteiden erottelussa - vaikka tiedoissa ei olisikaan eroa miehiin nähden, saattaa sanonnan jäykkyys tuottaa mielikuvan vaikeaselkoisuudesta.

Iän ja vaikeaselkoisuuden kokemisen välinen riippuvuus on tilastollisesti merkitsevä lähetettyjen otteiden joukossa. Ohjetta vaikeaselkoisena pitävien osuus kasvaa lievästi, mutta johdonmukaisesti iän mukaan. Kun alle 30-vuotiaista 5 % kokee ohjeen vaikeaksi, niin 15 % yli 50-vuotiaista on tätä mieltä. Niillä, jotka ovat lähinnä eläkkeelle siirtymisen mahdollisuutta, on työeläkesanomien sisällön vastaanotto vaikeinta. Tiedotus ei siis palvele yhtä tehokkaasti kaikkia ikäryhmiä, mitä on pidettävä selvästi sen tavoitteiden vastaisena. Tiedustelukorttiaineistossa esiintyy samansuuntainen riippuvuus vielä selvempänä.

Tulot ovat myös merkityksellinen tekijä ohjeen vaikeaselkoisuuden kannalta. Mitä pienemmät ovat tulot, sitä suurempi on ohjeen vaikeaselkoiseksi kokeneiden osuus. Tuloluokassa "alle 3000 mk/kk" ohjeen vaikeaksi kokeneita on 11 %, kun taas tuloluokassa "yli 9000 mk/kk" osuus on 2 %. Tulot ovat yksi sosioekonomisen aseman osoitin. Pienituloisuus ei varsinaisesti ole ohjeen ymmärtämisen este, vaan pienituloisemmilla on yleensä vähemmän koulutusta kuin suurempituloisilla. Koulutustason vakioiminen saattaisi häivyttää havaitun riippuvuuden. Tiedustelukorttiaineistossa ero on vielä selvempi, joskin ylimmän tuloluokan prosenttiluku ei ole yhtä alhainen kuin lähetettyjen otteiden otoksessa.

Työllisyydellä ei näytä olevan merkitystä tutkittavan riippuvan muuttujan suhteen. Selvää eroa työllisten ja työttömien välillä ei ole havaittavissa kummassakaan kohdejoukossa.

Virkakielen vaikeaselkoisuudesta on kielenhuoltajilla omat näkemyksensä. "Kun kirjoitetaan muille kuin saman alan asiantuntijoille, kirjoittajan pitäisi asettua lukijan asemaan voidakseen arvioida, kuinka helposti avautuvia termit ovat. Termit voivat olla huonoja muun muassa sen vuoksi, että ne ovat liian tiiviitä. Niihin voidaan myös turhaan yhdistää erilaisia asioita. Lisäksi termit saattavat olla yleiskielen kannalta tarpeettoman täsmällisiä. Joskus termejä muodostetaan sulauttamalla muita termejä yhteen, jolloin ei enää ole selvää, miten lopputulos pitäisi hahmottaa (Iisa 1992, 29)." Eri alojen ammattisanaston vaikeus on eräänlainen ikuinen ongelma. Erikoisaloille on kehittynyt sisäiseen kielenkäyttöön erikoissanasto, joka on usein välttämätön jonkin asian ilmaisemiseksi, mutta jolla voidaan korostaa myös alan luonnetta: oppineisuutta, uudenaikaisuutta yms. Erikoissanastojen ongelma on yhtä pysyvä kuin ne erikoisalat, jotka sanaston ovat kehittäneet.

Ohjeen vaikeaselkoiseksi maininneilta kysyttiin avoimella kysymyksellä, mitkä kohdat olivat hankalia vastaajien mielestä. Lähetettyjen aineistossa (painottamaton) oli 5 % vastaajista maininnut jotain avoimessa kohdassa. Tiedustelukorttilaisten vastaava osuus oli 10 %. Joukkoon mahtui mm. tällaisia kommentteja: Eläketurvakeskuksen rekisteri; yleensä koko teksti; TEL ja LEL; hankalaa oli oma eläke; vaikeaselkoista kielenkäyttöä; eläkekieli on vaikeaa kapulakieltä, jonka termit ovat vieraita; teksti vain yleensä vaikeaselkoista byrokraattista tekstiä; liian monimutkainen; yleensä tällainen lakien luku on mielestäni vaikeaa; eläke on yllättävän pieni osa-aikatyön vuoksi; kaikki tällaiset kaavakkeet vastenmielisiä ja vaikea ymmärtää. Edellä mainitut näytteet eivät kata kaikkia kommentteja, mutta osoittavat niiden laatua. Enimmäkseen moitteet kohdistuivat termeihin ja joihinkin ohjeen lakitekniisiin yksityiskohtiin. Ohjeen teksti on koettu usein vaikeaksi kokonaisuudessaan.

Viimeisenä ohjeeseen liittyvänä kysymyksenä oli ohjeen tarpeellisuus rekisteriotteen sisällön ymmärtämisen kannalta. Vastausvaihtoehtoja oli viisi, mutta vastaukset keskittyivät miltei kaikki kahteen myönteisimpään luokkaan. Muuttujan taulukointi erikseen vaikutti jokseenkin hyödyttömältä. On vielä kerran todettava, että

tämä kysymys esitettiin vain ohjeeseen tutustuneille. Vastaajista 95 % lähetettyjen otoksessa ja 94 % tiedustelukorttiaineistossa oli sitä mieltä, että ohje on "erittäin tarpeellinen" tai "melko tarpeellinen". Asiasta vallitsee siis lähes täydellinen yksimielisyys. Tulos on hyvin yhdensuuntainen aiemmin esitettyjen ymmärtämistä ja vaikeaselkoisuutta koskevien tutkimustulosten kanssa. Ohjeeseen perehtyneet pitivät sitä tarpeellisenä, vaikkakaan ei vaikeaselkoisena. Rekisteriotteen sisältö vaatii jonkinlaista taustamateriaalia sanoman ymmärtämiseksi.

7 LIITTEEN YMMÄRRETTÄVYYS

Otteen mukana seurasi rekisteriotteen tarkistamislomake, jonka kääntöpuolella oli liite "Varmistakaa eläketurvanne". Liitteen sisältönä oli eri työeläkelakien piirin selvittelyä: millainen työsuhde kuuluu TEL:n piiriin, kuka kuuluu TaEL:n piiriin, millainen työsuhde kuuluu LEL:n piiriin, yrittäjille eläkettä 1.1.1970 alkaen ja lopuksi työsuhdetietojen selvittämistä täsmentäviä ohjeita. Liite on eräänlainen lisäys ja tarkennus otteen kääntöpuolella olleeseen ohjeeseen "Neuvoja rekisteriotteen lukemiseen". Vastaajilta kysyttiin samoin kuin ohjeen kohdalla, tutustuitteko liitteeseen "Varmistakaa eläketurvanne". Molempien asiapapereiden lukemisen selvittäminen oli aiheellista, sillä niiden sisällöt poikkesivat kuitenkin toisistaan. Kuitenkin ne ovat tavallaan samankaltaisuudessaan otteeseen perehtymisen rinnakkaismittareita. Liitteen lukemisesta ei kysytty aivan samoja kysymyksiä kuin ohjeen lukemisesta. Liitettä pidettiin otteen sisällön kannalta vähemmän tärkeänä. Liitteeseen tutustuminen iän mukaan on esitetty taulukossa 9.

Taulukko 9. Liitteeseen tutustuminen iän mukaan. %.

9.1 Lähetetyt

	kyllä	en	Yht.	Lukumäärä	
				(w.)	(nw.)
Ikä					
alle 30	42	58	100	518	322
30 - 39	60	40	100	230	367
40 - 49	63	37	100	166	287
yli 50	71	29	100	132	67
Kaikki	53	47	100	1045	1043
	$\chi^2 = 55.978$		df = 3	p = 0.000	

9.2 Tiedustelukortti

	kyllä	en	Yht.	Lukumäärä
Ikä				
alle 30	56	44	100	73
30 - 39	66	34	100	134
40 - 49	65	35	100	183
yli 50	76	24	100	366
Kaikki	70	30	100	756

Iän ja liitteeseen tutustumisen välillä on selvä riippuvuus. Lukeneiden osuus kasvaa melko suoraviivaisesti iän mukaan. Lähetettyjen otoksessa alle-30 vuotiaista oli 42 % lukenut liitteen, yli 50-vuotiaissa lukeneita oli 71 %. Myös tiedustelukorttiaineistossa oli sama suuntaus, joskin prosenttiluvut eri ikäluokissa olivat hivenen korkeammat. Liitteen lukeneita on nuoremmissa ikäluokissa enemmän kuin ohjeeseen tutustuneita. Tämä ehkä saattaa merkitä sitä, että nuoremmat ovat pitäneet liitteen tietoja omalta kannaltaan tärkeämpinä kuin ohjeen sisältöä. Liite on välttämätön silloin, kun selvitetään työ- tai yrittäjäsuhteen kuulumista eläkelakien piiriin. Tämä on ehkä merkityksellisempi tieto nuorempien vakuutettujen kohdalla, jotka ovat kuuluneet lyhyen

aikaa työeläkelakien piiriin ja joilla ei ole montakaan työsuhdetta rekisterissä. Vanhemmilla on kenties työeläkelakien rajoituksista jo varmempaa tietoa, jota ei tarvitse kerrata liitteestä.

Liitteen vaikeaselkoisuus sukupuolen, iän ja työllisyyden mukaan taulukoituna on nähtävissä taulukossa 10. Ohjeen vaikeaselkoisuuden vastaavista taulukoinneista taulukko 10. eroaa siinä, että siihen ei sisälly kuukausituloa taustamuuttujana. Käytetyt kolme taustamuuttujaa antanevat kuitenkin riittävän vertailupohjan ohjeen vaikeaselkoisuuteen nähden.

Taulukko 10. Liitteen vaikeaselkoisuus sukupuolen, iän ja työllisyyden mukaan. %.

10.1. Lähetetyt

	kyllä	ei	Yht.	Lukumäärä	
				(w.)	(nw.)
Sukupuoli					
nainen	8	92	100	268	551
mies	3	97	100	281	61
Kaikki	5	95	100	549	612
	$\chi^2 = 5.922$		df = 1	p = 0.015	
Ikä					
alle 30	4	96	100	213	180
30 - 39	2	98	100	139	199
40 - 49	8	92	100	103	185
yli 50	10	90	100	94	45
Kaikki	5	95	100	549	609
	$\chi^2 = 8.067$		df = 3	p = 0.045	

Työllisyys

työssä	3	97	100	274	324
työtön	7	93	100	245	239
Kaikki	5	95	100	519	563
	$\chi^2 = 2.713$	df = 1		p > 0.05	

10.2. Tiedustelukortti

	kyllä	ei	Yht.	Lukumäärä
Sukupuoli				
nainen	13	87	100	300
mies	9	91	100	220
Kaikki	12	88	100	520
Ikä				
alle 30	2	98	100	41
30 - 39	8	92	100	86
40 - 49	9	91	100	119
yli 50	15	85	100	273
Kaikki	11	89	100	519
Työllisyys				
työssä	11	99	100	347
työtön	11	99	100	145
Kaikki	11	99	100	492

Lähetettyjen otoksessa on naisten ja miesten välillä tilastollisesti merkitsevä ero. Naiset pitävät liitettä vaikeaselkoisempana kuin miehet. Myös tiedustelukorttiaineistossa on samansuuntainen ero osuuksien kesken. Naisten on siis hieman vaikeampi ymmärtää liitteen tekstiä. Ohjeen kohdalla oli havaittavissa lähetettyjen aineistossa samansuuntainen poikkeama sukupuolten välillä. Sekä ohjeen että liitteen vaikeaselkoisuuden samansuuntaisuus sukupuolen suhteen vahvistaa käsitystä, että työelä-

kesanomana vastaanotossa on naisilla vaikeuksia hivenen enemmän kuin miehillä, vaikkakin kaikkiaan yli 9/10 vastaajista pitää liitettä helppolukuisena.

Iän ja liitteen vaikeaselkoisuuden riippuvuus alittaa niukasti asetetun merkitsevyystason. Oikeastaan vain yli 50-vuotiaiden ikäluokka pistää silmään taulukkoa tarkasteltaessa. Vanhimmassa ikäryhmässä on muita enemmän liitteen vaikeaksi kokevia. Myös tiedustelukorttiaineistossa on riippuvuudella sama suunta. Aikaisemmin ohjeen vaikeaselkoisuuden yhteydessä tehtiin sama havainto. Liitettä koskevat tulokset vahvistavat jo aiemmin ohjeen kohdalla löydettyä riippuvuutta.

Työllisyydellä ja vaikeaselkoisuudella ei ole tilastollisesti merkitsevää eroa lähetettyjen aineistossa ja tiedustelukorttilaisten aineistossa jakautumat ovat täsmälleen samanlaiset. Työllisyys ei ole merkitsevä erotteleva tekijä vaikeaselkoisuuden kokemisen taustalla.

Myös liitteen hankalia kohtia kysyttiin avoimella kysymyksellä niiltä, jotka olivat pitäneet liitettä vaikeaselkoisena. Liitteeseen tutustuneista antoi mielipiteensä 6 % lähetettyjen otoksessa ja 9 % tiedustelukorttilaisten aineistossa. Hankalien kohtien luetteloon mahtuu mm. seuraavia kommentteja: koko lappu tarpeeton, sen voisi tilata eri pyynnöstä, jos haluaa; TaEL:n ja LEL:n piiriin kuuluvien, vaatii huolellista lukemista; systeemi sinällään on melko monimutkainen; monia asioita samalla liitteellä, en ymmärrä kaikkia; kaikki hankalaa; toivoisin kunnallisten eläketietojen yhdistämistä Eläketurvakeskuksen tietoihin; tekstit voisi olla selkokielisempää, olennaiset asiat eivät tule esille; pitäisi selvittää karttumis%, jotta voisi itse tarkistaa summien oikeellisuus; tarvitsee olla eri viisas, joka näistä pykälistä selvän ottaa; kokonaiseläkkeen laskeminen vaikea. Tällaisia ovat vastaajien tyypillisimmät kommentit. Useimmiten moite kohdistuu liitteeseen yleensä, mutta osa suuntautuu liitteen epätäydellisyyteen työeläkelakien yksityiskohtien selvityksessä.

Kuten ohjetta koskevien kysymystenkin kohdalla myös liitteestä esitettiin siihen tutustuneille viimeiseksi kysymys, "Kuinka tarpeellisenä pidätte liitettä Varmistakaa eläketurvanne?". Vastaukset keskittyivät kahteen myönteisimpään luokkaan kuten ohjeenkin kohdalla. Erittäin tarpeellisenä tai melko tarpeellisenä piti liitettä 95 % lähetettyjen otoksessa. Tiedustelukorttilaisista oli 93 % tätä mieltä. Liitteeseen tutustuneista siis ylivoimainen enemmistö näkee sen tarpeellisenä. Mielipiteen vaihtelua ei kannattanut tarkastella sen lähemmin, sillä näin voimakas yhdenmukainen mielipide ei juuri tuota eroja eri taustamuuttujien luokissa. Tästä on esimerkkinä taulukkotulos, joka kertoo liitettä tarpeellisenä pitäneitä olleen 100 % yli 50-vuotiaista lähetettyjen aineistossa.

8 REKISTERIOTTEEN KIINNOSTAVUUS

Vastaajille esitettiin lomakkeessa kysymys, "Kuinka kiinnostavina pidätte rekisteriotteen sisältämiä tietoja?". Kysymyksen tarkoituksena oli selvittää vastaajien tuntemaa mielenkiintoa omakohtaista työeläketurvaansa ja rekisteriotteen sisältöä kohtaan. Aikaisemmissa tutkimuksissa on todettu, että työikäisessä väestössä on huomattavan paljon niitä, jotka ovat kiinnostuneita eläkeasioista yleensä. 1991 tehdyssä gallupissa 64 % 15 vuotta täyttäneestä väestöstä vastasi olevansa kiinnostunut eläkeasioista. Lisäksi kiinnostus kasvoi voimakkaasti siirryttäessä kohti vanhempia ikäluokkia, mikä ei ole kovinkaan yllättävää (Karisalmi 1992, 17-19). Rekisteriotetutkimuksessa on kiinnostuksen kohteena otesanomien sisältö - aihe on läheisempi ja rajatumpi kuin yleisluonteinen "eläkeasiat yleensä". Taulukossa 11. on taulukoituna rekisteriotteen kiinnostavuus sukupuolen, iän, sosiaaliryhmän, ammattikoulutuksen, kuukausitulojen ja otteen aikaisemman saamisen mukaan. Taulukossa kiinnostavuuden luokat "erittäin kiinnostavina ja melko kiinnostavina" on yhdistetty luokaksi "kyllä" ja "jokseenkin kiinnostamattomina ja täysin kiinnostamattomina" luokaksi "ei".

Taulukko 11. Rekisteriotteen tietojen kiinnostavuus sukupuolen, iän, sosiaaliryhmän, ammattikoulutuksen, kuukausitulojen ja otteen aikaisemman saamisen mukaan. %.

11.1 Lähetetyt

	kyllä	ei	en osaa sanoa	Yht.	Lukumäärä (w.)	(nw.)
Sukupuoli						
nainen	79	16	4	100	536	965
mies	85	7	8	100	525	107
Kaikki	82	12	6	100	1061	1072
	$\chi^2 = 26.911$		df = 2	p = 0.000		
Ikä						
alle 30	78	18	4	100	514	326
30 - 39	86	7	6	100	233	375
40 - 49	85	7	8	100	170	294
yli 50	87	1	12	100	144	74
Kaikki	82	12	6	100	1062	1069
	$\chi^2 = 55.111$		df = 6	p = 0.000		
Sosiaaliryhmä						
yrittäjät	99	-	1	100	21	23
ylemm. toimih.	96	2	3	100	97	86
alemm. toimih.	66	29	5	100	284	316
työntekijät	77	14	10	100	171	146
työttömät	90	4	7	100	408	406
muut	91	3	6	100	68	80
Kaikki	82	12	6	100	1048	1057
	$\chi^2 = 133.343$		df = 10	p = 0.000		

Ammattikoulutus

ei ammattikoul.	89	6	5	100	134	141
ammattikurssi	89	5	6	100	217	253
ammattikoulu	88	7	5	100	313	304
opistotutkinto	66	29	4	100	275	273
yliopisto- tai						
korkeak.tutkinto	96	1	3	100	98	78
jokin muu	25	3	72	100	22	17
Kaikki	82	12	6	100	1059	1066

$$\chi^2 = 281.266 \quad df = 10 \quad p = 0.000$$

Kuukausitulot

alle 3000	94	2	4	100	196	205
3000 - 4999	89	3	8	100	204	273
5000 - 6999	79	9	12	100	205	230
7000 - 8999	65	33	2	100	237	187
yli 9000	89	5	5	100	182	121
Kaikki	82	11	6	100	1024	1016

$$\chi^2 = 164.321 \quad df = 8 \quad p = 0.000$$

Ote saatu

aikaisemmin

kyllä	88	5	7	100	649	698
en	73	24	3	100	351	281
en muista	79	4	17	100	60	97
Kaikki	82	12	6	100	1061	1076

$$\chi^2 = 97.533 \quad df = 4 \quad p = 0.000$$

11.2 Tiedustelukortti

	kyllä	ei	en osaa sanoa	Yht.	Lukumäärä
Sukupuoli					
nainen	87	4	9	100	447
mies	91	3	6	100	345
Kaikki	89	4	7	100	792
Ikä					
alle 30	91	7	3	100	75
30 - 39	89	5	6	100	135
40 - 49	92	4	5	100	193
yli 50	87	3	10	100	388
Kaikki	89	4	7	100	791
Sosiaaliryhmä					
yrittäjät	79	12	9	100	43
ylemm. toimih.	92	3	5	100	87
alemm. toimih.	92	3	5	100	206
työntekijät	89	3	9	100	200
työttömät	86	3	10	100	207
muut	95	-	5	100	37
Kaikki	89	3	7	100	780

Ammattikoulutus

ei ammattikoul.	79	4	17	100	139
ammattikurssi	91	1	8	100	216
ammattikoulu	91	4	6	100	211
opistotutkinto	93	5	2	100	150
yliopisto- tai					
korkeak.tutkinto	88	6	6	100	52
jokin muu	80	10	10	100	20
Kaikki	89	4	8	100	788

Kuukausitulot

alle 3000	83	3	14	100	115
3000 - 4999	89	3	9	100	116
5000 - 6999	88	4	9	100	140
7000 - 8999	93	2	5	100	188
yli 9000	91	4	4	100	201
Kaikki	89	3	8	100	760

Ote saatu

aikaisemmin

kyllä	93	2	5	100	467
en	84	6	10	100	257
en muista	81	4	14	100	69
Kaikki	89	4	8	100	793

Sukupuolten välinen kiinnostusero on tulosten mukaan tilastollisesti merkitsevä. Miehet ovat naisia kiinnostuneempia rekisteriotteen tiedoista. Myös tiedustelukorttiaineistossa on samansuuntainen parin prosenttiyksikön suuruinen ero sukupuolten välillä. Yleisesti ottaen kiinnostus on korkeaa luokkaa. 82 % vastaajista lähetettyjen otoksessa myöntää olevansa kiinnostunut otteen sisältämistä tiedoista. Kiinnostus on suurempaa kuin aikaisemmissa tutkimuksissa todettu kiinnostus eläkeasioihin yleensä, mikä onkin ymmärrettävää, kun kyseessä on oma työeläke ja sen myötä odotettavissa oleva toimeentulo eläkkeellä.

Iän ja kiinnostuksen välinen riippuvuus on ilmeinen taulukon perusteella. Oikeastaan ainoa poikkeava ikäluokka on alle 30-vuotiaat, joiden kiinnostus on laimeampaa kuin muissa ikäryhmissä. Silti heistäkin 78 % vastaa olevansa kiinnostunut otteesta. Tiedustelukorttilaisten ikäjakautuma on tasaisempi - mielenkiinnossa ei esiinny suurempia poikkeamia ikäluokkien välillä - kiinnostuneiden osuus koko aineistossa on hieman korkeampi kuin otoksen vastaava luku.

Sosiaalisista taustamuuttujista sosiaaliryhmä osoittautuu myös merkitykselliseksi. Erityisesti alemmilla toimihenkilöillä (66 %) ja työntekijöillä (77 %) ovat kiinnostuneiden osuudet muita alempia. Yrittäjiksi työsuhteen päättymisen jälkeen ryhtyneet, joita tosin oli otoksessa vain parikymmentä, on eniten kiinnostuneita (99 %). Työntekijöiden ja alempien toimihenkilöiden muihin verrattuna heikompi kiinnostus otteen tietoja kohtaan saattaisi selittyä tuloilla ja tätä kautta odotettavissa olevan eläketurvan suuruudella. Vanha iskulause eläkepolitiikassa, "työeläke on palkan jatke", ei näytä toimivan otteen kohdalla. Työntekijän työeläkemaksun käyttöönotto on murentanut tämän hokeman merkitystä ja varmaan aiheuttanut jonkin verran närää niissä, joiden mielestä maksu on kohtuuton rasitus palkansaajille. Tulojakautuman ja kiinnostuksen välinen riippuvuus ei taas tue tällaista suoraviivaista "mitä suurempi palkka sitä suurempi eläkekiinnostus" linjaa. Alempien toimihenkilöiden ja työntekijöiden lukujen taustalla saattaa lymytä erilaisia asenteita, jotka vaikuttavat koettuun kiinnostukseen. Tiedustelukorttiaineistossa ei esiinny samanlaista vaihtelua. Yrittäjillä on tässä aineistossa matalin ilmaistu kiinnostus (79 %), muiden ryhmien kiinnostuksen vaihdella 90 %:n molemmin puolin.

Myös ammattikoulutus on otteen kiinnostavaksi kokemisen kannalta merkityksellinen. Ammattikoulutus on siitä hyödyllinen taustamuuttuja, että siinä yhdistyvät tavallaan työ ja koulutus - eräänlainen jako käytännölliseen ja teoreettiseen. Suurimmat poikkeamat kiinnostuksen määrässä ilmenevät opistotutkinnon suorittaneilla ja yliopisto- tai korkeakoulututkinnon suorittaneilla. Edellisistä 66 % on kiinnostunut otteesta, jälkimmäisistä on kiinnostuneita 96 %. Otteen sisällön vähemmän tärkeäksi kokeminen on kenties eräänlaista kykyä orientoitua tulevaisuuteen. Jos otaksutaan että

näillä koulutusryhmillä ei ole eroja ikäjakautumassa, niin yksi mahdollisuus voisi olla ammatin luonteessa. Korkeakoulututkinto antaa kyllä runsaasti teoreettisia taitoja ja arvostusta, mutta ei välttämättä takaa hyviä tuloja. Opistotutkinto voi olla käytännönläheisempi ja lujemmin kiinni sellaisilla aloilla, joilla ei ajatella turvallisia eläkepäiviä ehkä antoisan työuran, mutta suhteellisen muuttumattoman palkkatason turvin - eläkettä pikemminkin pelätään lopullisena erona työelämästä ja siltä puuttuu houkuttelevuus. Nämä kommentit ovat vain yritys antaa tuloksille jonkinlaista sisältöä, niiden ei välttämättä tarvitse pitää paikkaansa. Tiedustelukortin lähettäneissä on oikeastaan vain yksi muista selvästi erottuva koulutusluokka, kun ei oteta huomioon luokkaa "muut" - ammattikoulutusta vailla olevat. Heistä on kiinnostuneita "vain" 79 %.

Aiemmin esitettiin otaksuma, että kiinnostus oli suoraviivaisesti riippuvainen tuloista. Kuukausitulojen yhteys otetietojen kiinnostavuuteen on tilastollisesti merkitsevä, mutta suunnaltaan pikemminkin käänteinen - mitä pienemmät tulot, sitä suurempi kiinnostus. Kiinnostuneiden osuus laskee siirryttäessä pienituloisemmista suurituloisempiin noustakseen taas hyppäksenomaisesti ylimmässä tuloluokassa. Pienituloisille ei luultavammin ole tärkeintä odotettavissa olevan eläkkeen suuruus, vaan sen merkitys yleensä toimeentulon turvaajana. Suurempituloisilla on usein myös muita tuloja ja omaisuutta enemmän kuin pienempituloisilla, jolloin eläke ei ole yhtä ensisijaisessa asemassa toimeentulon kannalta. Pienimmillään kiinnostus on tuloluokassa 7000 - 8999 mk/kk, jossa otetietoja kiinnostamattomina pitäviä on kolmannes. Tiedustelukorttilaisten aineistossa kiinnostus on pienimmillään alimmassa tuloluokassa - muissa tuloluokissa osuudet ovat suurempia ja jokseenkin samaa suuruusluokkaa.

Otteen aikaisemmin saaneet ovat kiinnostuneempia otetiedoista, kuin ne jotka eivät ole saaneet otetta aikaisemmin. TEL-työsuhteen päättymisen on yleisempää vanhemmilla työtekijöillä, joten otteen aikaisemmin saaneet ovat vanhempia ja näin ollen kiinnostus on ainakin osaksi iän tuomaa. Myös tiedustelukorttiaineistossa on samansuuntainen ero. Lisäksi tiedustelukorttilaisten vastausjakautumissa ovat kiinnostuneiden prosentit hivenen suuremmat kuin lähetettyjen otoksessa.

9 REKISTERIOTTEEN INFORMATIIVISUUS

Lomakkeeseen oli sisällytetty kaikkia vastaajia koskeva kysymys "Saitteko rekisteriotteesta uutta tietoa työeläketurvastanne?". Kysymyksen tarkoituksena oli mitata otteen informatiivisuutta. Informatiivisuus operationalisoitiin kysymyksessä uuden tiedon saamiseksi ja se on otettu suoraan informaation määritelmästä, "yllätyksellisyys eli uutuus on informaatiokäsitteen keskeisiä piirteitä". Lisäksi informaatio määritellään siten, että se vähentää epäjärjestystä sekä epätietoisuutta valintavaihtoehtoja rajaamalla. Otteen informatiivisuus perustuu siihen, kuinka yllätyksellistä sen sisältämä tieto on ja samalla sen kykyyn vähentää epätietoisuutta. Taulukossa 12. informatiivisuus on taulukoituna useampien muuttujien mukaan. Sosiaalisten taustamuuttujien ohella on myös otteen aikaisempi saaminen ja ennakkotieto työeläkkeen suuruudesta, joilla saattaisi olla merkitystä otesanomoin informatiivisuuden kannalta. Informatiivisuus on luokiteltu taulukoissa käytännön syistä kolmiluokkaiseksi: "sain runsaasti uutta tietoa" ja "sain jonkin verran uutta tietoa" on yhdistetty luokaksi "kyllä" ja "sain melko vähän uutta tietoa" ja "en saanut lainkaan uutta tietoa" luokaksi "ei". "En osaa sanoa"-vaihtoehto on säilytetty omana luokkana.

Taulukko 12. Rekisteriotteen informatiivisuus sukupuolen, iän, sosiaaliryhmän, ammattikoulutuksen, kuukausitulojen, ennakkotiedon ja otteen aikaisemman saamisen mukaan. %.

12.1 Lähetetyt

	kyllä	ei	en osaa sanoa	Yht.	Lukumäärä (w.)	(nw.)
Sukupuoli						
nainen	65	26	8	100	536	963
mies	67	25	9	100	525	107
Kaikki	66	26	9	100	1061	1070
	$\chi^2 = 0.537$ df = 2			p > 0.05		

Ikä

alle 30	64	27	9	100	514	326
30 - 39	72	21	7	100	233	374
40 - 49	60	34	7	100	170	293
yli 50	69	17	14	100	144	74
Kaikki	66	26	9	100	1061	1067

$$\chi^2 = 20.323 \quad df = 6 \quad p = 0.002$$

Sosiaaliryhmä

yrittäjät	70	27	3	100	21	23
ylemm. toimih.	71	21	8	100	97	87
alemm. toimih.	53	42	4	100	284	314
työntekijät	66	28	6	100	171	146
työttömät	74	16	11	100	407	405
muut	61	16	22	100	68	80
Kaikki	66	26	8	100	1047	1055

$$\chi^2 = 86.538 \quad df = 10 \quad p = 0.000$$

Ammattikoulutus

ei ammattikoul.	77	14	9	100	134	140
ammattikurssi	77	18	5	100	216	252
ammattikoulu	71	23	6	100	313	303
opistotutkinto	48	47	5	100	275	273
yliopisto- tai						
korkeak.tutkinto	69	12	18	100	98	79
jokin muu	22	5	73	100	22	17
Kaikki	66	26	9	100	1058	1064

$$\chi^2 = 227.517 \quad df = 10 \quad p = 0.000$$

Kuukausitulot

alle 3000	73	17	10	100	196	204
3000 - 4999	79	12	8	100	204	273
5000 - 6999	74	14	12	100	205	230
7000 - 8999	46	50	4	100	237	187
yli 9000	60	32	8	100	182	121
Kaikki	66	26	8	100	1024	1015

$$\chi^2 = 124.783 \quad df = 8 \quad p = 0.000$$

Ennakkotieto

kyllä	47	50	3	100	181	172
en	70	21	10	100	876	899
Kaikki	66	26	9	100	1058	1071

$$\chi^2 = 68.708 \quad df = 2 \quad p = 0.000$$

Ote saatu
aikaisemmin

kyllä	64	25	11	100	649	696
en	66	29	5	100	351	281
en muista	84	8	9	100	60	97
Kaikki	66	26	9	100	1061	1074

$$\chi^2 = 21.911 \quad df = 4 \quad p = 0.000$$

12.2 Tiedustelukortti

	kyllä	ei	en osaa sanoa	Yht.	Lukumäärä
Sukupuoli					
nainen	71	22	7	100	443
mies	74	20	6	100	345
Kaikki	72	21	6	100	788

Ikä

alle 30	77	13	9	100	75
30 - 39	72	23	5	100	133
40 - 49	73	23	5	100	193
yli 50	72	21	8	100	386
Kaikki	72	21	6	100	787

Sosiaaliryhmä

yrittäjät	77	21	2	100	43
ylemm. toimih.	64	34	1	100	87
alemm. toimih.	72	22	6	100	207
työntekijät	74	18	8	100	197
työttömät	73	18	8	100	206
muut	76	16	8	100	37
Kaikki	72	21	6	100	777

Ammattikoulutus

ei ammattikoul.	74	13	12	100	137
ammattikurssi	71	23	6	100	215
ammattikoulu	79	16	5	100	211
opistotutkinto	68	26	6	100	151
yliopisto- tai korkeak.tutkinto	58	42	-	100	52
jokin muu	72	22	6	100	18
Kaikki	72	21	7	100	784

Kuukausitulot

alle 3000	72	19	10	100	113
3000 - 4999	73	20	7	100	116
5000 - 6999	72	18	10	100	139
7000 - 8999	72	24	4	100	188
yli 9000	72	24	5	100	200
Kaikki	72	21	6	100	756

Ennakkotieto

kyllä	67	28	4	100	212
en	74	18	7	100	570
Kaikki	72	21	7	100	782

Ote saatu

aikaisemmin

kyllä	72	23	5	100	466
en	74	20	6	100	255
en muista	66	18	16	100	68
Kaikki	72	21	6	100	789

Miesten ja naisten käsitykset otteen informatiivisuudesta ovat jokseenkin samanlaiset. Enemmistö vastaajista - 2/3 - pitää otetta informatiivisena ja noin neljännes vastaajista on sitä mieltä, että ote ei sisältänyt juuri mitään uutta tietoa työeläkkeestä. Myös tiedustelukorttiaineistossa sukupuolten välillä ei ole havaittavissa selvää eroa ja 72 % tiedustelukorttilaisista myöntää saaneensa otteesta uutta tietoa työeläketurvastaan. Tulos on työeläkeviestinnän kannalta lohdullinen. Osoittaahan se, että otepalvelu on mielekästä eikä pelkkää näennäisinformaatiota.

Otteen informatiivisuuden kokemisessa on eri ikäluokkien välillä tilastollisesti merkitsevää vaihtelua. Lähetettyjen aineistossa 40 - 49-vuotiaat suhtautuvat kriittisimmin otteen informatiivisuuteen. Tästä ikäluokasta on 34 % otteen epäinformatiivisuuden kannalla. 30 - 39-vuotiaat ja yli 50-vuotiaat näkevät otteen informatiivisena muita useammin - ainakin kielteisesti kantansa määritteleviä on vähiten näissä ikäluokissa.

Ikäluokkien välisille eroille ei ole vain yhtä tulkintaa. Yli 50-vuotiailla on pitkä työura ja muita enemmän eläkeodotuksia, mikä saattaisi aiheuttaa myös eläkeotteen mieltämisen erikoisen informatiiviseksi. Tässä ikäluokassa oli myös suhteellisesti eniten

niitä, jotka pitivät rekisteriotteen tietoja kiinnostavina. Toisaalta yli 50-vuotiaiden eläkekiinnostuksen taustalla voi piillä suomalainen työmoraali ja työelämän moninaiset paineet nykyisessä taloudellisessa tilanteessa, jossa vain harvat voivat tuntea olonsa täysin turvatuksi. Nuoremmilla ts. 30 - 39-vuotiailla on takanaan huomattavasti vähemmän vuosia työelämässä, mutta silti eläketurvaan ei suhtauduta torjuvasti, vaan ilmeisesti nähdään erilaiset eläkkeet kiinnostavina ja myös uutta tietoa antavina erityisesti työuran "alkuvaiheessa". Kenties taustalla on myös tiukan realistinen taloudellinen ajattelutapa. Eläkettä ei ole ehkä ollut mahdollisuutta nähdä aikaisemmin konkreettisena laskelmana. Mahdollisesti 40 - 49-vuotiailla on vähiten odotuksia otteen suhteen. He ovat jo perillä työeläkkeen yleisimmistä piirteistä, eikä eläke ole vielä yhtä mielenkiintoinen puheenaihe kuin joskus tulevaisuudessa eläkkeelle siirtymisen ollessa lähempänä varhaiseläkkeiden tai vapaaehtoisten eläkejärjestelyjen avulla. Tiedustelukorttilaisista ehkä nuorin ikäluokka osoittautuu muita myönteisimmäksi tietojen arvioinnissa. Tiedustelukortin lähettämiseen vaadittava aktiivisuus ja mielenkiinto saattaa vaikuttaa taustalla. Tosin ero koko aineistoon nähden on vain viiden prosenttiyksikön suuruinen.

Otteen koettu informatiivisuus vaihtelee tilastollisesti merkitsevästi sosiaaliryhmän mukaan lähetettyjen otoksessa. Taulukossa kiinnittää eniten huomiota alempien toimihenkilöiden myöntävästi vastanneiden prosenttiosuuden mataluus. Tutkimuksessa ei ollut mahdollista kontrolloida tarkasti, kuinka monta kertaa vastaaja oli saanut otteen aikaisemmin. Erilliset jakelut ovat saattaneet toistaa samaa informaatiota kyllästymiseen asti - ainakin osalle vakuutettuja lähetetään ote muulloinkin kuin työsuhteen päättymisen jälkeen vakuutusyhtiöstä riippuen. Toisaalta alemmissa toimihenkilöissä voi olla aiemmin todettuja 40 - 49-vuotiaita keskimääräistä enemmän. Joka tapauksessa tämä ryhmä on selvästi muista erottuva ja vaatisi otteen lähettäjältä kenties erityishuomiota osakseen. Työttömät ovat hivenen keskimääräistä myönteisempiä otesanomalle. Heidän kohdallaan otteella on eräänlainen "sosiaalinen tilaus", mikä aiheuttanee tavanomaista myönteisemmän suhtautumisen otteen informaatioon. Muut ryhmät vaihtelevat jonkin verran koko aineiston osuuden molemmin puolin. Tiedustelukorttilaisten aineistossa ovat sosiaaliryhmien erot melko vähäisiä ylempiä toimihenkilöitä lukuunottamatta. Heidän joukossaan on otteen informatiiviseksi kokevien osuus alhai-

simmillaan. Tämän ilmiön tulkinnan yritys on pikemminkin arvailujen tasoa. Henkilökohtaisella tiedontasolla saattaa olla kenties merkitystä tässä tapauksessa.

Ammattikoulutus osoittautuu myös merkitykselliseksi informatiivisuuden vaihtelun aiheuttajaksi lähetettyjen otoksessa. Vain vähäiselle ammattikoulutukselle jääneet (ei ammattikoulutusta, ammattikurssi) ja toisaalta opistotutkinnon suorittaneet muodostavat vaihtelun ääripäät. Edelliset määrittelevät otteen hieman keskimääräistä useammin informatiiviseksi, kun taas jälkimmäisessä ryhmässä on otteen informatiiviseksi ja epäinformatiiviseksi kokeneita saman verran, mikä on melko yllättävä tulos. Koulutuksen merkitys on epäilemättä tietoihin liittyvää, mutta hyvä tietoisten koostumisen erityisesti opistotutkinnon suorittaneista on hieman yksinkertaistavaa. Liikkuvuus työpaikasta toiseen saattaa myös aiheuttaa suhtautumiseroja. Opistotutkinnon suorittaneet saattavat pysyä työsuhteissaan muita kauemmin, joten työpaikan vaihdoksen aiheuttama muutos eläketietoihin ei ole heidän kohdallaan samaa suuruusluokkaa kuin muilla. Tiedustelukorttiaineistossa ei esiinny samanlaisia eroja kuin otoksessa. Otetta hakeneista oikeastaan vain yliopisto- tai korkeakoulututkinnon suorittaneet erottuvat muista. He ovat todenneet otteen tiedot kohdallaan epäinformatiivisiksi muita selvästi useammin.

Tulojen ja otteen informatiivisuuden välinen riippuvuus on tilastollisesti merkitsevä lähetettyjen kohdalla. Otteen informatiiviseksi kokeminen on yleisempää pieni- ja keskituloisilla suurempituloisiin verrattuna. Suuntaus ei ole kuitenkaan aivan johdonmukainen. Toiseksi ylimmässä tuloluokassa - 7000 - 8999 mk/kk - on otteen epäinformatiiviseksi kokevia jopa hivenen enemmän kuin vastakkaisella kannalla olevia. Todennäköisesti ote (eläkelaskelma) koetaan tärkeämmiksi niiden keskuudessa, joilla ei ole odotettavissa olevan eläkkeen lisäksi kenties muita tulolähteitä ja joiden toimeentulo riippuu yksinomaan työeläkkeestä eläketapahtuman kohdatessa. Pienituloisemmat ovat myös muita useammin työttömiä, mikä voi antaa rekisteriotteen tiedoille lisää merkitystä. Tiedustelukorttiaineistossa tuloluokkien välistä vaihtelua ei esiinny oikeastaan lainkaan - ote koetaan informatiiviseksi yhtä usein kaikissa tuloluokissa.

Ennakkotietoa työeläkkeen suuruudesta käytettiin myös yhtenä taulukointimuuttujana. Ne, jotka tiesivät ennen otteen saamista suunnilleen työeläkkeensä suuruuden, eivät arvioi otetta yhtä informatiiviseksi kuin ne, joilla tätä tietoa ei ollut entuudestaan. Tulos koskee vain lähetettyjen otosta. Tiedustelukorttilaisten kohdalla ero on samansuuntainen, mutta vain muutaman prosenttiyksikön suuruusluokkaa. Tosin jos verrataan kielteisen arvion antaneiden osuuksia ero on jo kymmenkunta prosenttiyksikköä.

Otteen aikaisemmalla saamisella saattaisi odottaa olevan samansuuntainen yhteyden informatiivisuuteen. Näin ei kuitenkaan ole. Otteen aikaisemmin saaneet ja otetta vaille jääneet pitävät suunnilleen yhtä usein otetta informatiivisena. Sen sijaan ne, jotka ovat ilmoittaneet etteivät muista otteen saamista, pitävät otteen sisältöä informatiivisena muita useammin. Tämä tulos koskee vain lähetettyjen aineistoa. Tiedustelukorttilaisten aineistossa vaihtelu samojen muuttujien mukaan on niin lievää, että eri vastausluokkien osuuksien voidaan katsoa olevan samaa suuruusluokkaa.

Informatiivisuuden kokemisen voi odottaa olevan läheisessä yhteydessä rekisteriotteen sisältöä kohtaan yleensä tunnettuun kiinnostukseen ts. informaatio-odotuksiin. Kiinnostus työeläkettä kohtaan on eräänlaista motivoituneisuutta työeläkesanomien sisältöön. Informatiivisuuden ja kiinnostuksen välinen korrelaatio on mahdollista laskea kysymysten 5-luokkaisista alkuperäisistä jakautumista. Korrelaatio on .65 ($p=0.0001$) lähetettyjen painotetussa aineistossa ja .34 tiedustelukorttiaineistossa. Massajakeluaineistossa riippuvuus on siis voimakkaampi, mutta molemmissa aineistoissa riippuvuuden suunta on selvästi positiivinen. Otteen hakeminen oma-aloitteisesti pienentää riippuvuutta - ehkä lähetettyjen otteiden saajilla sanomasta kiinnostuminen liittyy äskettäin päättyneeseen TEL-työsuhteeseen.

10 REKISTERIOTTEEN HYÖDYLLISYYS

Rekisteriotteen vastaanoton eräs tärkeä arviointiperuste on saadun sanoman hyöty vakuutetulle. Voidaan olettaa, että mitä enemmän sanomasta on hyötyä vastaanotajalle, sitä paremmin sanomaan myös perehdytään. Hyöty on jotain konkreettista, jonka tuottaa tieto tulevan työeläkkeen suuruudesta ja työuran ts. eläkkeeseen oikeuttavien työsuhteiden virheettömästä rekisteröinnistä. Työsuhde- ja palkkatietojen tarkistamisen mahdollisuus on osa otteen hyödystä vakuutetulle. Lomakkeeseen oli sisällytetty kysymys "Onko rekisteriotteesta ollut teille hyötyä?". Tämän kysymyksen vastausjakautumat on taulukoitu sosiaalisten taustamuuttujien mukaan. Lisäksi eläkeotteen työsuhdetietojen virheettömyyttä ja otteen aikaisempaa saamista on käytetty taulukointimuuttujina, sillä niillä saattaisi olla merkitystä otteen koetun hyödyllisyyden kannalta. Taulukko 13 sisältää taulukoinnin tulokset.

Taulukko 13. Rekisteriotteen hyödyllisyys sukupuolen, iän, sosiaaliryhmän, ammattikoulutuksen, kuukausitulojen, työllisyyden, työsuhteiden oikeellisuuden ja otteen aikaisemman saamisen mukaan. %.

13.1 Lähetetyt

	kyllä	ei	en osaa sanoa	Yht.	Lukumäärä (w.)	(nw.)
Sukupuoli						
nainen	53	19	28	100	534	960
mies	61	13	25	100	527	108
Kaikki	57	16	27	100	1062	1068
	$\chi^2 = 8.541$			df = 2	p = 0.014	

Ikä

alle 30	51	22	27	100	513	325
30 - 39	57	15	27	100	233	375
40 - 49	67	9	24	100	171	291
yli 50	69	2	29	100	144	74
Kaikki	57	16	27	100	1062	1065

$$\chi^2 = 46.952 \quad df = 6 \quad p = 0.000$$

Sosiaaliryhmä

yrittäjät	66	5	29	100	21	23
ylemm. toimih.	70	11	19	100	97	86
alemm. toimih.	50	30	20	100	283	313
työntekijät	49	21	30	100	170	144
työttömät	63	7	30	100	409	406
muut	54	9	37	100	68	81
Kaikki	57	16	27	100	1048	1053

$$\chi^2 = 83.960 \quad df = 10 \quad p = 0.000$$

Ammattikoulutus

ei ammattikoul.	55	16	29	100	134	139
ammattikurssi	61	12	27	100	218	252
ammattikoulu	67	6	27	100	314	304
opistotutkinto	43	35	23	100	274	272
yliopisto- tai						
korkeak.tutkinto	72	7	20	100	98	78
jokin muu	7	10	82	100	22	17
Kaikki	57	16	27	100	1059	1062

$$\chi^2 = 145.270 \quad df = 10 \quad p = 0.000$$

Kuukausitulot

alle 3000	61	9	30	100	198	204
3000 - 4999	63	8	29	100	205	275
5000 - 6999	53	9	38	100	204	228
7000 - 8999	45	37	18	100	237	187
yli 9000	66	13	21	100	182	119
Kaikki	57	16	27	100	1025	1013

$$\chi^2 = 118.094 \quad df = 8 \quad p = 0.000$$

Työllisyys

työssä	53	23	23	100	571	566
työtön	63	7	30	100	409	406
Kaikki	57	17	26	100	980	972

$$\chi^2 = 44.902 \quad df = 2 \quad p = 0.000$$

Työsuhteen
puuttuminen

ei	64	10	25	100	748	822
kyllä	45	31	24	100	263	192
en tarkistanut	12	21	68	100	35	34
Kaikki	58	16	26	100	1046	1048

$$\chi^2 = 103.952 \quad df = 4 \quad p = 0.000$$

Ote saatu
aikaisemmin

kyllä	59	11	29	100	650	698
en	54	26	20	100	350	277
en muista	57	4	39	100	60	96
Kaikki	58	16	27	100	1059	1071

$$\chi^2 = 50.578 \quad df = 4 \quad p = 0.000$$

13.2 Tiedustelukortti

	kyllä	ei	en osaa sanoa	Yht.	Lukumäärä
Sukupuoli					
nainen	70	7	23	100	447
mies	79	4	17	100	343
Kaikki	74	6	20	100	790
Ikä					
alle 30	66	9	24	100	74
30 - 39	70	7	23	100	135
40 - 49	72	8	20	100	194
yli 50	78	4	18	100	386
Kaikki	74	6	20	100	789
Sosiaaliryhmä					
yrittäjät	65	5	30	100	43
ylemm. toimih.	76	6	18	100	87
alemm. toimih.	72	9	19	100	207
työntekijät	75	5	21	100	198
työttömät	78	2	19	100	207
muut	67	11	22	100	36
Kaikki	74	6	20	100	778

Ammattikoulutus

ei ammattikoul.	74	4	23	100	136
ammattikurssi	78	6	17	100	218
ammattikoulu	75	3	22	100	210
opistotutkinto	72	10	17	100	149
yliopisto- tai					
korkeak. tutkinto	64	13	23	100	53
jokin muu	70	5	25	100	20
Kaikki	74	6	20	100	786

Kuukausitulot

alle 3000	69	7	24	100	115
3000 - 4999	77	3	20	100	116
5000 - 6999	69	4	27	100	139
7000 - 8999	77	6	17	100	189
yli 9000	74	8	18	100	198
Kaikki	74	6	20	100	757

Työllisyys

työssä	73	7	20	100	535
työtön	78	2	19	100	207
Kaikki	75	5	20	100	742

Työsuhteen

puuttuminen

ei	74	5	21	100	565
kyllä	77	8	14	100	180
en tarkistanut	48	4	48	100	25
Kaikki	74	6	20	100	770

Ote saatu aikaisemmin					
kyllä	79	3	18	100	467
en	67	11	22	100	255
en muista	64	7	29	100	69
Kaikki	74	6	20	100	791

Rekisteriotteesta arvioi hyötynensä 57 % lähetettyjen massajakeluaineistoon kuuluvista, mutta 74 % tiedustelukorttilaisista. Aineistojen vertailu viittaa siihen, että oma-aloitteisesti otetta hakeneet saavat enemmän "irti" otteen sisällöstä - tiedoilla on heille enemmän käyttöarvoa. Tämä saattaa johtua valikoitumisesta eri aineistoihin. Tiedustelukortin lähettäneiden keski-ikä on kymmenkunta vuotta korkeampi kuin jakeluerään kuuluvien keski-ikä painottamattomassa aineistossa. Iän myötä ja eläkkeelle siirtymisen ollessa jo lähempänä myös otteen tiedoilla on enemmän merkitystä. Toisaalta otetta hakeneilla on voinut olla jokin selvä syy otepyyntöön - työsuhde- tai palkkatietojen tarkistus - verrattain monen kohdalla. Otetta ei ole haettu vain pelkästä uteliaisuudesta. "En osaa sanoa"-vastausten osuus on tämän kysymyksen kohdalla yllättävän korkea - 27 % lähetettyjen kohdalla ja 20 % tiedustelukorttiaineistossa. Kysymys on ollut vastaajille tavanomaista vaikeampi.

Eri sukupuolten käsitykset otteen hyödystä eroavat toisistaan tilastollisesti merkitsevästi lähetettyjen aineistossa. Naisista 53 % ja miehistä 61 % katsoo hyötynensä otteesta. Eron taustalla voi olla esim. aiemmin työsuhdetietojen puutteellisuuden kohdalla todettu sukupuolten välinen ero - miehet katsoivat naisia useammin rekisteriotteen tiedot työsuhdetietojen osalta virheettömiksi. Otetietojen omakohtaisesti arvioitu puutteellisuus on ehkä vähentänyt otteen arvioitua hyötyä. Toisaalta jos hyöty on nähty odotettavissa olevan eläkkeen suuruutena työeläkearviossa, niin miesten ja naisten eläkerot voivat vaikuttaa otteen hyödyn arviointiin. Tiedustelukorttiaineistossa on sukupuolten ero samansuuntainen, mutta prosenttiluvut ovat vain korkeampia kuin otoksessa.

Iällä ja käsityksellä otteen hyödyllisyydestä on myös tilastollisesti merkitsevä riippuvuus lähetettyjen otteiden aineistossa. Iän suhde hyötyarvioon on melko suoraviivainen. Iän karttuessa rekisteriotteen hyödylliseksi arvioineiden osuus kasvaa. Alle 30-vuotiaista 51 % piti saamaansa otetta hyödyllisenä, kun taas yli 50-vuotiaista 69 % oli tätä mieltä. Tässä näkyy selvästi eri ikäluokkien suhde työelämään. Yllättävänä voi pitää sitä, että kuitenkin puolet alle 30-vuotiaista katsoi hyötynensä otteesta - tietö oman tulevan työeläkkeen suuruudesta on tärkeää tietoa ainakin joka toiselle työuran alkuvaiheessa. Oman työeläketurvan tietämistä ei pidetä tämän perusteella turhana. Toinen asia on se, kuinka korkeiksi näiden osuuksien pitäisi nousta. Olisiko kaikkien vastaajien mielletävä oma työeläketurva tärkeäksi tiedoksi. Tosiasia kuitenkin lienee, että nuoremmilla ja vanhemmilla ikäryhmillä on erilainen elämäntilanne ja myös erilainen asenne työeläkesanomaa. Tiedustelukorttiaineiston vastaava jakautuma noudattaa samantyyppistä verkalleen kohoavaa suuntaa hyödyn arvioinnissa.

Hyötyarviointi vaihtelee tilastollisesti merkitsevästi myös sosiaaliryhmän mukaan. Ylemmistä toimihenkilöistä 70 % ja yrittäjiksi ryhtyneistä 66 % katsoo hyötynensä otteesta, kun taas alemmista toimihenkilöistä 50 % ja työntekijöistä 49 % on tällä kannalla. Sosiaaliryhmien väliset erot perustuvat ehkä osaksi tuloeroihin ja eroihin odotettavissa olevissa eläkkeissä. Tämä on kuitenkin vain arvailujen varassa. Tulojen vakioiminen tuloksista saattaisi vähentää ainakin jonkin verran sosiaaliryhmien välistä vaihtelua. Tiedustelukorttiaineiston vastaava taulukko ei osoita näin jyrkkiä eroja. Siinä ylemmät toimihenkilöt ja työntekijät arvioivat otteen hyödyn jokseenkin samalla tavalla.

Ammattikoulutustausta on koulutusmuuttuja, joka on liittyy perustaltaan tietoihin ja valmiuksiin. Sen ja hyötyarvion välinen riippuvuus on tilastollisesti merkitsevää luokkaa lähetettyjen otoksessa. Taulukossa erottuvat nopeasti tarkasteltuna ammattikoulun käyneet ja yliopisto- tai korkeakoulututkinnon suorittaneet sekä toisaalta opistotutkinnon suorittaneet. Ammattikoulun käyneistä 67 % ja yliopisto- tai korkeakoulututkinnon suorittaneista 72 % pitää otetta hyödyllisenä. Opistotutkinnon suorittaneilla on sama prosenttiluku huomattavan alhainen - 43 %. On hankalaa tulkita eroja selkeästi.

Opistotutkinnon suorittaneet ovat jo aiemmin osoittautuneet hieman muista poikkeaviksi. Myös kiinnostuksen ja otteen informatiivisuuden kohdalla heidän kohdallaan oli keskimääräistä alhaisemmat prosentit. Poikkeaminen muista kaikkien näiden kolmen otteen ominaisuuden suhteen osoittaa eräänlaista johdonmukaisuutta. Ehkä ote ei anna heille paljoakaan uutta jo aiemmin tiedossa olevan lisäksi. Tiedustelukorttiaineistossa ei vaihtelu ole samanlaista. Eri sosiaaliryhmien osuudet ovat tässä joukossa melko samaa suuruusluokkaa yliopisto- ja korkeakoulututkinnon suorittaneita lukuunottamatta, jotka näkevät hyötyvänsä otteestaan jonkin verran muita vähemmän.

Tulojen ja otteesta saadun hyödyn välinen riippuvuus on tilastollisesti merkitsevää luokkaa. Aiemmin sosiaaliryhmän kohdalla otaksuttiin otteen hyödyn arvioinnin riippuvuus kuukausituloista jossain määrin lineaariseksi. Näin ei kuitenkaan ole asian laita lähetettyjen otoksessa. Vaihtelu tiivistyy kolmeen viimeiseen tuloluokkaan ja pienituloisimpien arvioima hyöty ei ole poikkeaa koko aineiston luvuista suuremmin. 5000 - 6999 markkaa ansaitsevista 53 % ja 7000 - 8999 markan tuloluokkaan kuuluvista 45 % ilmoittaa, että otteesta ei ole ollut heille hyötyä. Edellisessä tuloryhmässä on myös huomattavan paljon (38 %) niitä, jotka eivät pysty määrittelemään kantaansa kysymykseen. Jälkimmäisessä tuloluokassa taas on poikkeavan runsaasti (37 %), niitä jotka vastasivat kysymykseen kielteisesti. Yli 9000 markkaa kuukaudessa ansaitsevista 66 % katsoo otteesta olleen heille hyötyä. Keskituloisten asenne saattaa olla tiedollisesti jollain tavoin perusteltua ja pohjautua hankittuihin työeläketietoihin, mutta varsinainen vaihtelun lähde voi olla luonteeltaan jotain muuta kuin tiedoista tai työeläkkeen markkamäärästä aiheutuvaa. Jotkin muut otteen sisältöön liittyvät piirteet kuin työeläkelaskelma saattavat vaikuttaa taustalla. Tiedustelukorttiaineistossa vastaavan taulukon hyötyjakautumien vaihtelu on niin laimeaa, että on uskallettua tehdä sen perusteella kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä.

Työllisyystilanne tutkimusajankohtana osoittautuu merkitykselliseksi hyödyn arvioinnissa lähetettyjen otoksessa. Työssä olevista 53 % ja työttömistä 63 % katsoo rekisteriotteen hyödyttäneen heitä. Tiedustelukorttilaisilla on ero samansuuntainen vaikkakin pienempi. Tulos vaikuttaa erittäin odotetulta, sillä työttömillä on juuri

työllisyystilanteensa vuoksi erittäin lähellä valinta eri eläkevaihtoehtojen ja työelämässä jatkamisen välillä. Työllisyystilanne näytti vuoden -93 puolivälissä vielä sen verran toivottomalta, että uuden työpaikan hankkiminen oli monelle työttömälle ylivoimainen tehtävä.

Rekisteriotteen virheettömyys työsuhdetietojen osalta otettiin mukaan yhdeksi vaihtelua mahdollisesti aiheuttavaksi muuttujaksi. Jos vastaaja oli ilmoittanut, että ote ei sisältänyt hänen kaikkia työeläkkeeseen oikeuttavia työsuhteitaan, tapaus sijoitettiin taulukossa luokkaan "kyllä". Vastakkaisessa tapauksessa vaihtoehto oli luokka "ei". Työsuhdetietojen ilmoitetun virheettömyyden ja hyötyarvion välinen yhteys onkin tilastollisesti merkitsevä lähetettyjen aineistossa, mutta ei ehkä aivan odotetulla tavalla. 45 % niistä, joilta puuttui työsuhteita, arvioi hyötynensä otteesta, kun taas 64 % mielestään virheettömän otteen saaneista, piti otetta hyödyllisenä.

Otteen havaitseminen puutteelliseksi vähentää siis sen arvioitua hyötyä, vaikka yksi otteen tavoite on juuri tarkistusmahdollisuudessa. Yksi selitys tälle ilmiölle saattaisi olla siinä, että vastaajat arvioivat otteen virheelliseksi, koska se ei sisältänyt kuntien ja valtion eläkelakien piiriin kuuluvista työsuhteista kaikkia työsuhteita eikä myöskään palkkatietoja ja vapaakirjan arvoa. Koska näitä tietoja ei ollut Eläketurvakeskuksen heille lähettämässä rekisteriotteessa, he katsoivat sen hyödyttävän heitä odotettua vähemmän. Ainakin avoimissa vastauksissa noin puolet annetuista vastauksista keskittyi juuri julkisen sektorin työsuhdetietojen puutteellisuteen, kun vastaajilta kysyttiin syytä siihen, miksi he eivät olleet pystyneet tarkistamaan työeläketietojaan rekisteriotteen perusteella. Työsuhdetietonsa tarkistamatta jättäneiden enemmistöllä ei ole mielipidettä kysytystä asiasta. Tiedustelukorttiaineistossa ei puutteellisiksi ilmoitettujen ja virheettömien otteiden välillä ole kuin muutaman prosenttiyksikön ero, joten em. ilmiö on todennettavissa vain massajakeluaineistossa.

Otteen saamisella joskus aikaisemmin oletettiin olevan mahdollisesti merkitystä hyötyarvioinnissa. Näiden kahden muuttujan välinen riippuvuus onkin

tilastollisesti merkitsevä lähetettyjen aineistossa. Tulos on kuitenkin vaikeahkosti tulkittavissa. Hyödylliseksi arvioineita on lähes yhtä paljon kaikissa otteen aikaisemman saamisen vastausluokissa. Sen sijaan niistä, jotka olivat saaneet otteen aikaisemmin, katsoi 11 % otteen hyödyttömäksi. Niistä, jotka eivät olleet saaneet otetta aikaisemmin, arvioi 26 % otteen hyödyttömäksi. Niistä, jotka eivät muistaneet saaneensa otetta aikaisemmin, valitsi 39 % vaihtoehdon "en osaa sanoa". Ne, jotka ovat seuranneet otetietojaan useamman otteen kohdalla ja joilla on jo pitempi työura takanaan, ovat jo oppineet hyödyntämään otteen työeläkesanomien sisältöä. Iällä saattaa olla tässä asiassa merkitystä. Ensimmäisen otteensa saajat ovat useimmiten keskimääräistä nuorempia, jotka suhtautuvat työeläkeinformaatioon myös keskimääräistä välinpitämättömämmin. Tiedustelukorttillaisten aineistossa tulos oli samansuuntainen, mutta vain myönteisillä vaihtoehdoilla mitattuna - otteen aikaisemmin saaneet pitivät otetta useammin hyödyllisenä kuin ne, jotka eivät olleet saaneet otetta ennen tutkimusajankohtaa.

11 REKISTERIOTTEEN OHJEIDEN LUKEMINEN

Rekisteriotteen mukana seurasi kaksi "ohjetta", joista vakuutettu saattoi etsiä selitystä rekisteriotteessa käytetyille lakitermeille. Ensimmäinen ohje valotti rekisteriotteen sisältöä tarkemmin. Se määritteli mm. työsuhteen kuulumisen rekisteriin. Toinen ohje oli liitteenä työsuhtetietojen oikaisulomakkeen kääntöpuolella. Yhdessä näihin ohjeisiin perehtymistä pidettiin luultavasti sanoman lähettäjätaholta riittävänä edellytyksenä rekisteriotteen sisällön ymmärtämiseen ja siitä mahdollisesti aiheutuvaan yhteydenottoon Eläketurvakeskukseen.

Aiemmin näiden ohjeiden lukeminen oli esitetty iän mukaan taulukoituna. Ohjeen lukeminen ja liitteen lukeminen dikotomisoitiin kaksiluokkaisiksi 0/1-muuttujiksi ja korreloitiin keskenään sen selvittämiseksi, onko eri tekstien lukemisen välillä riippuvuutta. Tekstikohtien lukemisen korrelaatio oli .72 lähetettyjen painotetussa

aineistossa ($p=0.0001$) ja .59 tiedustelukorttiaineistossa. Ohjeiden lukeminen korreloisi varsin voimakkaasti positiivisesti. Tästä syystä päätettiin lukemisesta muodostaa summamuuttuja, joka sai luokat "ei lukenut", "luki vain toisen" ja "luki molemmat". Tämän yhdistetyn muuttujan taulukointi taustamuuttujien mukaan on esitetty taulukossa 14 ja sen avulla on mahdollista selvittää lukemisen taustalla esiintyviä vaihtelun aiheuttajia entistä tarkemmin.

Taulukko 14. Ohjeiden lukeminen sukupuolen, iän, sosiaaliryhmän, ammattikoulutuksen, kuukausitulojen, työllisyyden, työsuhteiden oikeellisuuden, ennakkotiedon ja otteen hyödyn mukaan. %.

14.1 Lähetetyt

	ei lukenut	luki vain toisen	luki molemmat	Yht.	Lukumäärä (w.)	(nw.)
Sukupuoli						
nainen	44	13	43	100	518	937
mies	42	15	43	100	509	102
Kaikki	43	14	43	100	1027	1039
	$\chi^2 = 0.559$		df = 2 p > 0.05			
Ikä						
alle 30	55	11	34	100	511	320
30 - 39	32	23	45	100	230	366
40 - 49	30	19	51	100	160	283
yli 50	30	3	67	100	126	66
Kaikki	43	14	43	100	1027	1035
	$\chi^2 = 92.338$		df = 6 p = 0.000			

Sosiaaliryhmä

yrittäjät	14	43	43	100	21	23
ylemm. toimih.	50	13	37	100	99	85
alemm. toimih.	50	8	42	100	280	306
työntekijät	45	12	42	100	163	139
työttömät	33	17	50	100	386	394
muut	64	12	23	100	67	79
Kaikki	43	14	43	100	1016	1026

$$\chi^2 = 57.723 \quad df = 10 \quad p = 0.000$$

Ammattikoulutus

ei ammattikoul.	39	5	56	100	121	131
ammattikurssi	35	26	39	100	207	243
ammattikoulu	31	15	53	100	308	296
opistotutkinto	54	8	38	100	262	266
yliopisto- tai						
korkeak.tutkinto	60	14	26	100	105	80
jokin muu	86	2	13	100	22	17
Kaikki	43	14	43	100	1024	1033

$$\chi^2 = 103.830 \quad df = 10 \quad p = 0.000$$

Kuukausitulot

alle 3000	47	14	39	100	186	197
3000 - 4999	27	19	55	100	186	263
5000 - 6999	32	23	45	100	199	223
7000 - 8999	61	12	28	100	235	181
yli 9000	46	3	51	100	184	118
Kaikki	43	14	43	100	990	982

$$\chi^2 = 87.361 \quad df = 8 \quad p = 0.000$$

Työllisyys

työssä	47	12	41	100	563	553
työtön	33	17	50	100	386	394
Kaikki	41	14	45	100	949	947
	$\chi^2 = 19.947$		df = 2		p = 0.000	

Työsuhteen
puuttuminen

ei	36	17	46	100	721	799
kyllä	55	5	40	100	246	183
en tarkistanut	89	7	3	100	41	33
Kaikki	43	14	43	100	1009	1015
	$\chi^2 = 76.940$		df = 4		p = 0.000	

Ennakkotieto

kyllä	29	12	59	100	178	167
ei	45	14	41	100	836	866
Kaikki	42	14	44	100	1014	1033
	$\chi^2 = 19.737$		df = 2		p = 0.000	

Otteen
hyödyllisyys

kyllä	28	15	57	100	577	621
ei	71	6	23	100	165	86
en osaa sanoa	54	18	28	100	272	323
Kaikki	42	14	44	100	1014	1030
	$\chi^2 = 135.330$		df = 4		p = 0.000	

14.2 Tiedustelukortti

	ei lukenut	luki vain toisen	luki molemmat	Yht.	Lukumäärä
Sukupuoli					
nainen	22	17	61	100	424
mies	27	21	53	100	322
Kaikki	24	19	57	100	746
Ikä					
alle 30	30	22	48	100	73
30 - 39	27	30	43	100	132
40 - 49	33	13	54	100	181
yli 50	18	16	66	100	358
Kaikki	24	18	57	100	744
Sosiaaliryhmä					
yrittäjät	35	18	48	100	40
ylemm. toimih.	30	25	46	100	81
alemm. toimih.	21	22	57	100	203
työntekijät	25	17	58	100	185
työttömät	21	13	65	100	191
muut	23	23	54	100	35
Kaikki	24	19	58	100	735

Ammattikoulutus

ei ammattikoul.	30	16	54	100	125
ammattikurssi	16	17	67	100	206
ammattikoulu	24	20	57	100	199
opistotutkinto	33	17	50	100	146
yliopisto- tai					
korkeak.tutkinto	24	28	48	100	50
jokin muu	14	14	71	100	14
Kaikki	24	18	57	100	740

Kuukausitulot

alle 3000	27	14	59	100	103
3000 - 4999	20	18	63	100	107
5000 - 6999	23	15	62	100	135
7000 - 8999	23	21	55	100	179
yli 9000	27	20	53	100	191
Kaikki	24	18	58	100	715

Työllisyys

työssä	25	20	55	100	509
työtön	21	13	65	100	191
Kaikki	24	18	58	100	700

Työsuhteen

puuttuminen

ei	26	18	56	100	536
kyllä	20	22	58	100	168
en tarkistanut	38	10	52	100	21
Kaikki	25	19	57	100	725

Ennakkotieto

kyllä	19	16	65	100	193
ei	26	20	55	100	546
Kaikki	24	19	57	100	739

Otteen

hyödyllisyys

kyllä	21	18	61	100	551
ei	43	24	33	100	42
en osaa sanoa	32	19	49	100	146
Kaikki	24	19	57	100	739

Rekisteriotteen ohjeisiin perehtymisessä ei ole havaittavissa eroa miesten ja naisten välillä lähetettyjen otoksessa. Myös tiedustelukorttiaineistossa sukupuolten välinen ero on vain muutaman prosenttiyksikön luokkaa, joten se ei anna aihetta huomautuksiin. Kun ohjeen lukematta jättäneitä oli massajakeluaaineistossa 51 % ja liitteen lukematta jättäneitä oli samassa aineistossa 47 %, niin kumpaankaan ohjeeseen perehtymättömiä oli jo tutkitussa joukossa 43 %. Tämän verran oli niitä, jotka eivät pitäneet aiheellisena tukeutua otteen ohjeteksteihin työeläkesanomien selvittämisessä. Vain jompaankumpaan ohjepaperiin tutustuneita oli 13 % ja molemmat ohjeet lukeneita oli saman verran kuin kokonaan lukematta jättäneitä - 43 %. Tiedustelukorttiaineiston luvut osoittavat suurempaa lukemisaktiivisuutta. Tiedustelukortin jättäneistä 24 % ei lukenut kumpaakaan ohjetta, 19 % luki vain jommankumman ja 57 % luki molemmat. Tiedustelukorttilaiset perehtyvät ohjeisiin enemmän tai he tarvitsevat niitä useammin kuin massajakelun piiriin kuuluvat.

Iän ja lukemisen välinen yhteys on tilastollisesti merkitsevä lähetettyjen aineistossa. Ikä ei tuo oikeastaan mitään uutta jo aikaisemmin tehtyjen ikävertailujen päälinjoihin. Lyhyesti todettuna: nuoremmat suhtautuvat välinpitämättömämmin ohjeisiin kuin vanhemmat vastaajat. Tämä näkyy erityisesti molempien ohjeiden lukemisosuudessa. Alle 30-vuotiaista luki 34 % molemmat ohjepaperit, mutta yli 50-vuotiaissa oli

molemmat ohjeet lukeneita 67 %. Tiedustelukorttilaisissa on havaittavissa samantyyppinen suunta, mutta hieman lievempänä.

Elämäntilanne on, kuten aikaisemmin on jo todettu, yksi ilmiön taustatekijä, mutta tulosta voisi lähestyä myös kielenhuollon kannalta. Kielen kannalta virkakirjeessä voidaan korostaa tiettyjen periaatteiden noudattamista. Näitä ovat määrän periaate: ei pidä puhua laveammin kuin on tarpeen; laadun periaate: puheen pitää vastata totuutta; olennaisuuden periaate: on oltava relevantti; tavan periaate: on oltava selkeä. Vaikka kaikkia näitä normeja ei pystyisikään noudattamaan täysin virkatekstissä, on niiden huomioiminen hyväksi sanomalle. "Sanotaan, että ei pitäisi kertoa liikaa eikä liian vähän. Perinteisessä virkakirjeessä tätä periaatetta rikotaan monin tavoin. Esimerkiksi joissakin korvausasioissa on tapana, että päätökset tehdään sellaisten lausuntojen perusteella, joista korvauksen hakija saa vain vihjeen... Määrän periaatetta rikotaan myös päinvastaisella toiminnalla. Informaatiotulvasta voi puhua silloin, kun samaan kirjekuoreen on sullottu tiedotteita, esitteitä ja sääntöjä, jotka vain harva jaksaa kahlata läpi. Paperipinojen lähetteleminen on myös tyyppillistä pankeille ja suoramainonnalle... Tavan periaate puolestaan vaatii selkeyttä ja kehottaa kaihtamaan moniselitteistä tai monisanaista ilmaisua. Tätä periaatetta loukkaa perinteisen vaikeaselkoinen virkakieli. Lakikielen ja tuomioistuinten päätösten pitkiä virkkeitä selitetään usein pyrkimyksellä aukottomaan täsmällisyyteen" (Tiililä 1992). Nykyisin kielellistä sujuvuutta on tähdennetty niin usein, että sen mainitseminen tuntuu jo toistolta, mutta virkakielen selkeys on asia, jolla todella on merkitystä sanoman kannalta. Virkateksti ei muutu juuri paljoakaan helppolukuisemmaksi vain sillä, että entiset pitkä ja koukeroiset lauseet on katkottu lyhyemmiksi. Tekstin yleisilme voi synnyttää torjuntareaktioita yhä edelleen. Rekisteriotteessa ei ole korostettu ehkä tarpeeksi myös sitä, mitä rekisteriotteeseen ei sisälly (vrt. vihje) ja tämä aiheuttaa turhiakin kyselyjä vakuutetun taholta.

Sosiaaliryhmän ja lukemisen välinen riippuvuus alittaa kyllä selvästi käytetyn tilastollisen merkitsevyydason alarajan, mutta vaihtelu ei ole kovin selkeästi havaittavissa. Yrittäjät, työttömät ja ryhmä "muut" erottuvat kyllä osuuksiltaan muista. Yrittäjiin kuuluvat sekä maatalousyrittäjiksi että yksinäisyrittäjiksi tutkimusajankohtaan

mennessä ryhtyneet vastaajat. Yrittäjistä, joita oli lähetettyjen painotetussa aineistossa vain 21, oli vain 14 % jättänyt lukematta ohjeita. Myös työttömien kohdalla osuus oli keskimääräistä alempi - 33 %. Ryhmään " muut" kuuluvista (opiskelijat, kotirouvat yms.) sen sijaan kokonaista 64 % oli ohittanut ohjetekstien sisällön. Tiedustelukorttilaisissa yrittäjät puolestaan olivat muita useammin jättäneet tutustumatta ohjeisiin ja työttömät olivat perehtyneet muita selvästi useammin ohjemateriaaliin.

Ammattikoulutuksen ja lukemisen välillä vallitsee tilastollisesti merkitsevä riippuvuus. Jonkin muun kuin luetellun tutkinnon suorittaneet ja yliopisto- tai korkeakoulututkinnon suorittaneet eroavat muista selvemmin lukematta jättäneiden osuuden puolesta. Edellisistä - joita oli tosin vain 17 vastaajaa - 86 % ei lukenut ohjeita lainkaan. Jälkimmäisistä oli ohjeet lukematta jättäneitä 60 %. Koulutus liittyy jo hankittuihin tietoihin. Tutkimuksissa on todettu, että hyvän koulutuksen omaavilla on myös paremmat tiedot työeläkkeistä yleensä (Karisalmi 1992, 45). Luokkaan "jokin muu" kuuluvat ovat erityisryhmä, jonka ikä- ja ammattikoostumus ei ole täysin selvä. Siihen saattaa kuulua työn yhteydessä saatu koulutus, oppisopimus yms. menettely. Myös opistotasoisien tutkinnon suorittaneilla on ehkä hieman keskimääräistä korkeampi lukematta jättäneiden osuus. Ammattikoulutusta vaille jääneet ja ammattikoulun käyneet ovat perehtyneet ohjeisiin jonkin verran muita useammin - työuralla voi näiden ryhmien kohdalla olla myös muita enemmän vaihtelua työsuhteissa. Ammattikurssin käyneissä on muita useammin niitä, jotka ovat lukeneet vain jommankumman ohjeen. He ovat valikoineet ohjemateriaalista vain tarpeelliseksi katsomansa. Edelläesitetty koskee vain lähetettyjen otteiden otosta. Tiedustelukorttiaineistossa on vaihtelu hieman toisenlaista. Erityisesti ammattikurssin käyneet ja ryhmään "jokin muu" kuuluvat ovat lukeneet ohjeet muita useammin.

Tulojen ja lukemisen välinen riippuvuus on todennettavissa lähetettyjen aineistossa. Riippuvuus ei ole kuitenkaan mitenkään johdonmukainen. Tuloluokissa 3000 - 4999 mk/kk ja 5000 - 6999 mk/kk on prosentuaalisesti muita vähemmän lukematta jättäneitä. Siis pienituloisemmat lukevat tarkemmin ohjeet. Tuloluokassa 7000 - 8999 mk/kk on sensijaan lukematta jättäneitä keskimääräistä enemmän - ohjeet nähdään tässä

ryhmässä useimmin tarpeettomina. Tiedustelukorttiaineistossa on eri tuloluokkien välinen vaihtelu niin lievä, että se ei anna aihetta yksityiskohtaisempaan tarkasteluun. Otteen hakeminen oma-aloitteisesti vähentää tulojen merkitystä sanomaan perehtymisessä.

Työllisyystilanteella on selvä yhteys ohjeisiin perehtymiseen lähetettyjen otoksessa. Työttömät ovat lukeneet ohjeet useammin kuin työlliset. Edellisistä oli ohjeet ohittaneita 33 %, mutta jälkimmäisistä 47 % oli jättänyt lukematta ohjeet. Tietysti taloudellisesti heikko tilanne lisää epävarmuutta ja antaa aihetta harkita eläkevaihtoehdon mielekkyyttä senhetkisessä tilanteessa, mutta työllisyys on myös sidoksissa koulutukseen ja sitä kautta tietoihin. Kaiken kaikkiaan sosiaaliryhmän, ammattikoulutuksen ja kuukausitulojen sekä miksei myös työllisyyden kohdalla havaittava vaihtelu on osa laajempaa yhteistä sosioekonomisen aseman kokonaisuutta, jonka osatekijöitä ovat edellä mainitut yksittäiset muuttajat. Tietty päällekkäisyys ei ole vältettävissä kuin erillisillä vakioinneilla. Myös tiedustelukorttiaineistossa työttömät olivat perehtyneet ohjeisiin paremmin kuin työssä olevat.

Työsuhdetietojen virheettömällä rekisteröinnillä on myös merkitystä lukemisen kannalta lähetettyjen aineistossa. Jos vastaaja on ilmoittanut rekisteriotteen sisältäneen kaikki työeläkkeeseen oikeuttavat työsuhteet, on ohjeet lukematta jättäneiden osuus keskimääräistä matalampi. Jos työsuhteita on puuttunut tai vastaaja ei ole tarkistanut työsuhdetietojaan, lukematta jättäneiden osuus on keskiarvon yläpuolella. Tarkistamatta jättäneillä on osuus huomattavan korkea - 89 %. Kenties tietoisuus työsuhdetietojen vain osittaisesta rekisteröinnistä vähentää myös tarvetta tutustua ohjeiden tarkempaan sisältöön ja vastaavasti otteen koettu virheettömyys lisää halua ottaa selvää omasta työeläketurvasta mahdollisimman tarkkaan. Tiedustelukorttiaineistossa ei ole nähtävissä näin selviä eroja. Kuitenkin työsuhdetietonsa tarkistamatta jättäneillä on lukematta jättäminen yleisempää kuin muilla, mikä on lähetettyjen otoksen kanssa samansuuntainen tulos.

Ennakkotieto oman työeläkkeen suuruudesta ennen rekisteriotteen saamista vaikuttaa myös lukemisen taustalla. Riippuvuus on merkitsevä lähetettyjen aineistossa. Tulos on kuitenkin ehkä hieman yllättävä. Ne, jotka tiesivät työeläketurvansa ennalta, ovat lukeneet ohjeet huolellisemmin kuin ne, joilla ei ollut ennakkotietoa oman työeläkkeen suuruudesta. Ennakkotieto saattaa olla yhteydessä omaa työeläketurvaa kohtaan yleensä tunnettuun kiinnostukseen. Ikä on ehkä toinen taustalla vaikuttava tekijä. Ennakkotiedon omaavat ovat yleensä jo pitempään työelämässä olleita vakuutettuja. Nuoremmille ote tulee ensimmäisen työsuhteen päättymisen jälkeen. Kiinnostuksen työeläketurvaa kohtaan on aiemmin todettu kasvavan iän myötä, mikä selittäisi havaitun eron. Tiedustelukorttiaineistossa on nähtävissä samansuuntaisia eroavuuksia.

Lukeminen ei ole myöskään riippumaton otteen hyödystä vakuutetun kannalta. Oteen hyödyttömäksi kokeneet ovat jättäneet ohjeet lukematta selvästi useammin kuin otteen hyödylliseksi arvioineet. Edellisistä oli jättänyt ohjeet lukematta 28 %, mutta jälkimmäisistä oli 71 % sivuuttanut ohjeet. Jos otteen tiedoista katsotaan olevan hyötyä, niin työeläkesanomien sisältöön perehdytään huolellisesti. Tiedustelukorttiaineistossa ovat erot samanlaisia.

12 REKISTERIOTE JA KÄSITYS TYÖELÄKETURVASTA

Tutkimuksen yhtenä osatavoitteena oli selvittää työeläkesanomien vaikutusta vakuutettujen asenteeseen työeläketurvaa kohtaan. Lomakkeeseen oli sisällytetty kysymys "Muuttivatko rekisteriotteen tiedot käsitystänne työeläketurvasta?". Vastaukset on taulukoitu sosiaalisten taustamuuttujien ja muutaman kysymyksen kannalta olennaiseksi katsotun muuttujan mukaan. Tulokset on esitetty taulukossa 15.

Taulukko 15. Käsitys työeläketurvasta sukupuolen, iän, sosiaaliryhmän, ammattikoulutuksen, kuukausitulojen, työllisyyden, työsuhteiden oikeellisuuden ja otteen hyödyn mukaan. %.

15.1 Lähetetyt

	myönteis-	kieltei-	ei	ei osaa		Lukumäärä	
	semmäksi	semmäksi	mitenkään	sanoa	Yht.	(w.)	(nw.)
Sukupuoli							
nainen	18	7	53	23	100	534	960
mies	22	5	54	20	100	522	106
Kaikki	20	6	53	21	100	1056	1066
	$\chi^2 = 5.638$		df = 3	p > 0.05			
Ikä							
alle 30	17	5	57	21	100	513	325
30 - 39	23	9	49	19	100	233	373
40 - 49	20	4	58	17	100	167	291
yli 50	24	5	41	30	100	144	74
Kaikki	20	6	53	21	100	1056	1063
	$\chi^2 = 24.972$		df = 9	p = 0.003			
Sosiaaliryhmä							
yrittäjät	32	3	57	8	100	21	23
ylemm. toimih.	22	2	61	14	100	97	86
alemm. toimih.	12	5	68	15	100	284	316
työntekijät	18	3	65	15	100	167	143
työttömät	26	6	40	27	100	407	404
muut	7	20	33	40	100	66	78
Kaikki	20	6	53	21	100	1043	1050
	$\chi^2 = 119.655$		df = 15	p = 0.000			

Ammattikoulutus

ei ammattikoul.	18	9	38	35	100	134	140
ammattikurssi	24	6	48	22	100	216	250
ammattikoulu	22	5	55	19	100	309	302
opistotutkinto	19	3	66	13	100	275	272
yliopisto- tai							
korkeak.tutkinto	11	14	54	22	100	98	79
jokin muu	12	2	13	74	100	22	17
Kaikki	20	6	53	21	100	1054	1060
	$\chi^2 = 96.767$		df = 15	p = 0.000			

Kuukausitulot

alle 3000	23	7	44	26	100	196	204
3000 - 4999	26	7	42	25	100	203	270
5000 - 6999	17	5	46	32	100	202	228
7000 - 8999	12	6	72	10	100	237	187
yli 9000	22	3	63	12	100	182	121
Kaikki	20	6	54	21	100	1019	1010
	$\chi^2 = 82.440$		df = 12	p = 0.000			

Työllisyys

työssä	16	4	65	15	100	569	568
työtön	26	6	40	27	100	407	404
Kaikki	20	5	55	20	976	947	972
	$\chi^2 = 62.684$		df = 3	p = 0.000			

Työsuhteen
puuttuminen

ei	21	5	51	24	100	744	821
kyllä	19	9	59	13	100	264	192
en tarkistanut	1	8	67	23	100	33	33
Kaikki	20	6	53	21	100	1041	1046
	$\chi^2 = 27.043$		df = 6	p = 0.000			

Otteen

hyödyllisyys

kyllä	29	5	48	19	100	603	641
ei	1	5	80	13	100	166	87
en osaa sanoa	10	8	50	32	100	283	334
Kaikki	20	6	53	21	100	1053	1062
	$\chi^2 = 119.415$		df = 6	p = 0.000			

15.2 Tiedustelukortti

	myönteis-	kieltei-	ei	ei osaa	Yht.	Lukumäärä
	semmäksi	semmäksi	mitenkään	sanoa		
Sukupuoli						
nainen	19	11	47	23	100	441
mies	28	7	51	14	100	345
Kaikki	23	9	49	19	100	786
Ikä						
alle 30	22	4	49	26	100	74
30 - 39	20	12	48	19	100	132
40 - 49	23	10	49	18	100	193
yli 50	23	9	49	19	100	386
Kaikki	23	9	49	19	100	785
Sosiaaliryhmä						
yrittäjät	12	16	42	30	100	43
ylemm. toimih.	18	8	61	13	100	88
alemm. toimih.	19	11	50	20	100	205
työntekijät	25	5	47	23	100	199
työttömät	28	12	47	14	100	204
muut	29	3	49	20	100	35
Kaikki	23	9	49	19	100	774

Ammattikoulutus

ei ammattikoul.	22	10	44	24	100	136
ammattikurssi	22	8	46	24	100	215
ammattikoulu	29	11	44	16	100	209
opistotutkinto	20	8	58	14	100	149
yliopisto- tai						
korkeak.tutkinto	13	8	64	15	100	53
jokin muu	15	10	55	20	100	20
Kaikki	23	9	49	19	100	782

Kuukausitulot

alle 3000	18	16	40	27	100	113
3000 - 4999	23	18	42	18	100	113
5000 - 6999	31	4	45	20	100	139
7000 - 8999	22	8	49	20	100	189
yli 9000	21	6	59	15	100	200
Kaikki	23	10	48	19	100	754

Työllisyys

työssä	20	9	50	21	100	535
työtön	28	12	47	14	100	204
Kaikki	22	10	49	19	100	739

Työsuhteen
puuttuminen

ei	24	9	49	19	100	564
kyllä	24	12	49	16	100	180
en tarkistanut	8	21	42	29	100	24
Kaikki	23	10	48	19	100	768

Otteen

hyödyllisyys

kyllä	27	8	49	16	100	575
ei	4	25	50	21	100	48
en osaa sanoa	11	9	50	30	100	158
Kaikki	23	9	49	19	100	781

Rekisteriotteella on ainakin vastaajien antaman arvion mukaan työeläketurvamyönteisyyttä lisäävää vaikutusta jonkin verran. Mielipiteet muuttuvat verraten harvoin kielteiseen suuntaan rekisteriotteen saamisen jälkeen. Enemmistö vastaajista on sellaisia, joiden mielipide ei muutu lainkaan ja kannastaan epätietoisia "ei osaa sanoa"-vastaajia on huomattavasti enemmän kuin tavallisesti, mikä viittaa kysymyksen eräänlaiseen vaikeuteen. Lähetettyjen aineistossa oli 20 % ja tiedustelukorttiaineistossa 23 % sellaisia vastaajia, joiden asenne oli muuttunut myönteisemmäksi. Kielteisempään suuntaan mieltään muuttaneita oli samoissa aineistoissa 6 % ja 9 %. Samoin niitä, jotka eivät muuttaneet lainkaan mielipidettään, oli suunnilleen yhtä paljon - 53 % ja 49 %. Valtaosan kohdalla ote ei vaikuta käsitykseen työeläketurvasta, mutta noin joka viides arvioi suhtautuvansa myönteisemmin työeläketurvaan otteen saamisen jälkeen. Työeläkesanomalla on siis merkitystä työeläketurvaan liittyvälle mielipideilmastolle. Kokonaan toinen asia on se, kuinka pitkävaikutteinen tämä muutos on. Muutokset omassa eläketurvassa saattavat muuttaa jo omaksuttuja käsityksiä.

Miesten ja naisten välinen ero ei ole tilastollisesti merkitsevä lähetettyjen aineistossa. Tiedustelukorttiaineistossa miehet näyttävät lisänneet myönteistä suhtautumistaan hieman naisia useammin, mutta sukupuolten välinen ero on suuruudeltaan vain yhdeksän prosenttiyksikköä. Miesten on ollut helpompi ilmaista kantansa, mikä näkyy "ei osaa sanoa"-vastauksien osuuksissa.

Iän ja työeläketurvakäsityksen välinen riippuvuus on tilastollisesti merkitsevää luokkaa lähetettyjen aineistossa. Riippuvuus ei ole kuitenkaan selkeän suoraviivainen. Asenne ei juuri muutu myönteisemmäksi iän mukana, vaan prosentiosuuksien

ikäluokittainen vaihtelu on melko vähäistä - tosin yli 50-vuotiailla on myönteinen asennemuutos 24 %:lla vastaajista ja alle 30-vuotiaista 17 %:lla on tulos tämänsuuntainen. Kielteinen asennemuutos on suunnilleen yhtä yleistä kaikissa ikäluokissa. Alle 30-vuotiaista 57 % ei muuttanut mieltään lainkaan otteen ansiosta ja 40 - 49-vuotiaista 58 % kuului tähän vastausluokkaan. Yli 50-vuotiaat ovat olleet jonkin verran alttiimpia otesanomoinen vaikutukselle. Heistä kuului 41 % edellä mainittuun luokkaan. Jyrkimmät erot esiintyvät "ei osaa sanoa"-vastauksissa. Nuorempien ja keski-ikäisten ikäluokkien epätietoisten osuudet ovat parinkymmenen prosentin molemmin puolin, mutta yli 50-vuotiaista lähes joka kolmas (30 %) on kannastaan epätietoinen. Vastausvaihtoehdon valinta on ollut heille ilmeisen vaikea tehtävä. Tiedustelukorttiaineistossa on ikäluokkien välinen vaihtelu varsin lievä. Alle 30-vuotiaiden suhteellisen korkea epätietoisten osuus (26 %) on näkyvin poikkeama muutoin melko samanlaisissa vastausjakautumissa.

Sosiaaliryhmän ja asenteen muutoksen välinen riippuvuus on tilastollisesti merkitsevä lähetettyjen aineistossa. Yrittäjistä on 32 % muuttanut käsitystään myönteisemmäksi, kun taas alemmista toimihenkilöistä on vain 12 % siirtynyt myönteisempään suuntaan. Vastausluokkaan "muut" kuuluvista on sen sijaan 20 % muuttanut asennettaan kielteisempään suuntaan. Tämän ryhmän erityisasema - työelämän ulkopuolella oleminen - saattaa tuottaa muutoksen asenteessa. Tässä ryhmässä on myös erityisen paljon (40 %) niitä, jotka eivät ole osanneet määritellä kantaansa. Mieli pidettään muuttamattomien osuudet ovat jokin verran keskimääräistä korkeampia molemmissa toimihenkilöryhmissä ja työntekijöillä - työttömissä ja ryhmässä "muut" on vähiten otteen perusteella asennoitumistaan muuttaneita. Tiedustelukorttilaisten jakautumat ovat hyvinkin toisenlaisia. Yrittäjillä on tässä aineistossa alhaisin myönteisemmälle kannalle siirtyneiden osuus ja työttömillä ja ryhmään "muut" kuuluvilla on vastaava osuus suurin. Ylemmissä toimihenkilöissä on jonkin verran muita enemmän mieli pidettään muuttamattomia. "Ei osaa sanoa"- vastausten osuudet vaihtelevat eri sosiaaliryhmissä jonkin verran, mutta vain yrittäjät erottuvat selkeästi muista muita korkeammalla epätietoisten osuudellaan.

Ammattikoulutuksen ja työeläketurvakäsityksen muutoksen välinen riippuvuus on myös havaittavissa lähetettyjen otoksessa. Jos luokkaan "muut" kuuluvat jätetään tarkastelun ulkopuolelle ryhmän pienuuden johdosta, niin vähiten myönteisempään suuntaan siirtyneitä on yliopisto- tai korkeakoulututkinnon suorittaneiden parissa (11 %). Heissä on myös muita enemmän mielipidettään kielteisemmäksi muuttaneita. Korkeakoulututkinnon suorittaneet eivät ole kaikkein pienituloisimpia palkansaajia, mutta heillä on myös jonkin verran muita useammin työskentelyä julkisella sektorilla, jonka tietojen puutteellisuus rekisteriotteessa on voinut vaikuttaa suhtautumiseen muutokseen. Kokonaan ammattikoulutusta vailla olevissa on vähiten mielipiteensä säilyttäneitä (38 %). He ovat pysyneet kannassaan muita harvemmin, mutta heidän joukossaan on myös muita enemmän asenteen muutoksesta epä tietoisia. Opistotutkinnon suorittaneissa on muita enemmän entisessä mielipiteessään pysyneitä - heidän mielipiteisiinsä on otteen saaminen vaikuttanut vähiten. Tiedustelukorttilaisista on yliopisto- ja korkeakoulututkinnon suorittaneissa ja ryhmään "muut" kuuluvissa myös vähiten myönteisempään suuntaan mielipidettään muuttaneita. Heillä ja opistotutkinnon suorittaneilla on mielipiteessään pysyneiden osuus hieman suurempi kuin muilla. Mielipiteettömien osuudet vaihtelevat aineistossa melko tasaisesti koko aineiston keskiarvon molemmin puolin.

Käsitys työeläketurvasta vaihtelee kuukausitulojen mukaan tilastollisesti merkittävästi lähetettyjen otoksessa. Eniten myönteiseen suuntaan käsitystään muuttaneita on tuloluokassa 3000 - 4999 mk/kk - siis melko pienituloisten luokassa. Vähiten myönteisemmiksi muuttaneita on tuloluokassa 7000 - 8999 mk/kk. Edellisessä ryhmässä on prosenttiluku 26 % ja jälkimmäisessä ryhmässä 12 %. Luokan "ei muuttanut mitenkään" osuus on keskimääräistä alhaisempi kolmessa alimmassa tuloluokassa ja keskimääräistä korkeampi kolmessa ylimmässä tuloluokassa. Suurempituloisilla on vähemmän taipumusta muuttaa aikaisempia käsityksiään rekisteriotteen työeläkesanoman perusteella. "Ei osaa sanoa"-vastaukset ovat myös yleisempiä alemmissa tuloluokissa. Tiedustelukorttiaineistossa vastausjakautumat ovat melko erilaiset kuin otoksessa. Tuloluokka 5000 - 6999 mk/kk erottuu muista myönteisten mielipidemuutosten osuudellaan (31 %). Kahdessa alimmassa tuloluokassa on hieman keskimääräistä enemmän niitä, joiden käsitys on muuttanut kielteisempään suuntaan.

Työllisyydellä on merkitystä käsityksen muutoksessa. Vaihtelu on tilastollisesti merkitsevää lähetettyjen aineistossa. Työttömien käsitys muuttuu useammin positiiiviseen suuntaan kuin työssä olevien mielipide. Työssä olevista vastasi pysyneensä entisessä mielipiteessään 65 %, mutta työttömien kohdalla vastaava luku oli 40 %. Tiedustelukorttiaineistossa on nähtävissä samansuuntainen tulos. Työttömät ilmoittivat myös aiemmin hyötynensä rekisteriotteesta työllisiä useammin. Otteen käytännöllinen merkitys työttömille on siis ilmeinen.

Rekisteriotteen virheettömyys ts. työsuhteiden oikeellisuus osoittautuu myös käsityksiä muokkaavaksi muuttujaksi. Lähinnä ero on havaittavissa tarkistamatta jättäneiden ja muiden välillä. Niistä, jotka tarkistivat otteensa työsuhdetiedot, on noin joka viides muuttanut mielipiteensä työeläketurvasta myönteisemmäksi. Tarkistamatta jättäneistä vain häviävän pieni osa (1 %) on muuttanut käsitystään myönteisemmäksi. He ovat myös useammin säilyttäneet entisen mielipiteensä. Otetietojen tarkistus on eräänlainen edellytys myönteiselle kannanotolle. Kielteiseen suuntaan mieltään muuttaneita on kylläkin jokaisessa vastausluokassa likimain yhtä paljon - tarkistamatta jättäminen ei ole estänyt jonkin muun kielteisesti vaikuttavan seikan löytymistä otteesta. Tiedustelukorttiaineistossa on nähtävissä samantyyppistä vaihtelua myönteisemmiksi muuttuneiden kohdalla, mutta myös kielteisemmiksi muuttuneiden osuus on keskimääräistä korkeampi tarkistamatta jättäneillä.

Otteen hyödyllisyys vastaanottajalle aiheuttaa myös tilastollisesti merkitseviä eroja mielipiteiden muutoksiin. 29 % otteen hyödylliseksi arvioineista vastaa muuttaneensa käsitystään myönteisempään suuntaan. Otteen hyödyttömäksi arvioineiden vastaava osuus on 1 %. Tämän asennemuutoksen kohdalla myös tiedustelukorttiaineistossa esiintyy samansuuntainen tulos - tosin otetta hakeneissa 25 % rekisteriotteen hyödyttömäksi katsoneista on muuttanut asennoitumistaan kielteisemmäksi otteen saamisen jälkeen. Hieman aikaisemmin työllisyysmuuttujan kohdalla esitettiin arveluja hyötynäkökohdan merkityksestä asenne-eroissa. Edellä todetut tulokset vahvistavat tämän otaksunan pitävän paikkansa. Hyötynäkökohta korostaa otteen käyttötarkoitusta tulevaisuudessa odotettavissa olevan toimeentuloturvan varmistamisessa.

Rekisteriote vaikuttaa siis vastaajien mukaan heidän käsitykseensä työeläketurvasta ennen otteen saamista. Viestinnällä voi olla tahattomia ja tarkoituksellisia vaikutuksia. Viestintään ja joukkoviestintään liittyvät läheisesti suostuttelun, propagandan ja mainonnan käsitteet. Suostuttelu on viestintää suppeampi käsite. Se on viestintäprosessi, jonka tarkoituksena on vaikuttaa. Suostuttelu ei ole kuitenkaan rajattavissa joukkoviestintään, vaan se voi yhtä hyvin tapahtua henkilökohtaisen viestinnän avulla. Propagandan käsitteessä korostetaan propagandistin tavoitteita ts. tietyn ideologian siirtämistä lähettäjältä vastaanottajalle. Propagandan lajeja on useita informaation vääristyneisyyden mukaan (Panula 1988, 14-16). Työeläkesanomana kohdalla voidaan olettaa, että sanoman lähettäjällä ei ole kenties kovin selkeää aikomusta vaikuttaa sanoman vastaanottajan asenteisiin ts. suostutteluun tai ainakaan tämä asennemuutos ei ole kovin suunniteltu. Kuitenkin rekisteriotesanoma muuttaa joissakin tapauksissa vakuutettujen mielipidettä työeläkejärjestelmästä myönteisemmäksi. Ote on verrattavissa virkakirjeeseen muotonsa puolesta. Näennäisestä neutraaliudesta huolimatta se palvelee myös lähettäjäosapuolen muitakin kuin pelkästään eläkeoikeuden valvontaan liittyviä tarkoituksia.

13 TULOSTEN TARKASTELUA

Päällimmäisenä havaintona tuloksia tarkasteltaessa tulee esiin nuorempien ja vanhempien ikäluokkien eroavuus otteen sisällön ja erilaisten asenteiden suhteen. Suhtautumistavat ovat melko jyrkästikin vastakkaisia joissain tapauksissa. Oman työeläkkeen suuruuden laskemisessa, ennakkotiedossa oman työeläkkeen suuruudesta, ohjeeseen tutustumisessa, ohjeen vaikeaselkoisuudessa, liitteeseen tutustumisessa, otetietojen kiinnostavuudessa, otteen arvioidussa hyödyllisyydessä ja ohjemateriaalin lukemisessa yleensä on vasta työelämään siirtyneiden ja jo eläkeikää lähestyvien välillä selvä ja johdonmukainen ero. Tämä ei ole mitenkään odottamatonta. Tulokset vain vahvistavat sitä jo ennestään tiedettyä tosiseikkaa, että työeläkeasioita kohtaan tunnettu mielenkiinto kasvaa iän myötä. Kun kuitenkin viestinnän kohderyhmänä ovat kaikki

työeläkkeeseen oikeutetut, voisi ajatella sanoman jonkinlaista muokkausta ikäryhmittäin, jolloin otettaisiin paremmin huomioon eri ikäryhmien erilaiset tiedot ja motivoituneisuus työeläkesanomaa kohtaan. Juuri työskentelyn TEL:n piirissä aloittaneille voi otteeseen sisältyä paljonkin sellaista, joka ei tunnu ajankohtaiselta, vaikka eläkeoikeuden tarkistus on tulevaisuuden kannalta heille yhtä hyödyksi kuin vanhemmillekin vakuutetuille. Eläkepolitiikka ja sen tuottamat muutokset työeläkelakeihin koskettavat vasta sitten, kun niillä on merkitystä omassa elämäntilanteessa ja lähitulevaisuudessa.

Tutkimuksen eräs tavoite oli selvittää, kuinka hyvin rekisteriotteen työeläkesanoma ymmärretään. Ymmärtäminen voidaan nähdä osana laajempaa sanoman vastaanotto-prosessia, jonka ensimmäinen "porras" on sanoman havaitseminen, sen jälkeen lukeminen, luetun ymmärtäminen ja lopuksi asenteelliset ja tiedolliset muutokset. Ohjeiden kohdalla lukemisvaihe on varsin puutteellinen. Aika moni jättää tämän vaiheen väliin. 43 % vastaajista jätti ohjeet kokonaan lukematta ja 43 % luki molemmat ohjeet. Niistä, jotka lukivat ohjeita, piti noin 9/10 niitä helppolukuisina. Ohjeteksti ei ole ollut vaikeaa niille, jotka olivat siihen tutustuneet, mutta ohjeisiin suhtaudutaan aika välinpitämättömästi. Kenties niiden muotoilussa olisi parantamisen varaa.

Rekisteriotteen sisältö koetaan melko yleisesti kiinnostavaksi ja uutta tietoa antavaksi ja enemmistö arvioi sen myös hyödyttäneen heitä. Lisäksi noin joka viides vastaaja muutti käsitystään työeläketurvasta myönteisempään suuntaan otteen saatuaan, vaikkakin enemmistöön vastaajista se ei vaikuttanut suuntaan eikä toiseen. Otteen merkitys toimeentuloturvan todistuskappaleena - rahanarvoisena etuna - on mielletty hyötynä niiden keskuudessa, joille työeläke on ensisijaisen tärkeä toimeentulon lähde. Mitä useammin otteesta on arvioitu olleen hyötyä, sitä useammin käsitys työeläketurvasta on muuttunut aiempaa myönteisemmäksi. Hyötyajattelu vallitsee siis työeläketurvaan suhtautumisen taustalla. Tähän liittyvät myös työttömien ja työllisten usein havaitut eroavuudet aineistoissa. Työttömät ovat työeläketurvan kannalta selvä riskiryhmä ja tämä tosiasia kuvastuu myös työttömien suhtautumisessa työeläkesanomaa - he olivat esim. muuttaneet käsitystään työeläketurvasta myönteisempään suuntaan työllisiä useammin. Rekisteriotteen tiedot ovat heille tärkeitä ja hyödyllisiä juuri senhetkisessä elämäntilanteessa.

Eräänä keskeisenä tutkimustavoitteena oli selvittää, kuinka virheettömiä rekisteriotteet ovat ja millaisia ovat vakuutettujen yhteydenotto-kanavat työeläketietojensa tarkistamisessa. Vastausten mukaan 25 % otteista ei sisältänyt kaikkia työeläkkeeseen oikeuttavia työsuhteita. Tätä tietoa ei pidä ottaa aivan kirjaimellisesti. Määrittely siitä, mikä työsuhte kuuluu työeläkelakien piiriin on monien rajoitusten säätelyä ja vakuute-
tuilla ei ole aina - ohjeista huolimatta - ollut tarkkaa tietoa näistä rajoituksista. Varsinkin vanhempien työsuhdetietojen osalta esiintyy väärinkäsityksiä useammin. Tälle rinnakkai-
nen kysymys lomakkeessa koski työeläketietojen tarkistusmahdollisuutta ts. sitä pystyikö vakuutettu tarkistamaan työeläketietonsa rekisteriotteen perusteella. Lähetettyjen otoksessa oli kieltävästi vastanneita 19 %. Niistä jotka olivat antaneet jonkin kommentin avoimessa kysymyksen jatko-osassa, oli 18 % maininnut syyksi julkisen sektorin työsuhteen puuttumisen, 25 % yksityisen sektorin työsuhteen puuttumisen ja 57 % oli ilmoittanut muun syyn. Julkisen sektorin osalta on todettava, että osa vanhoista työsuhteista on voinut puuttuakin, mutta vastaajat ovat pitäneet myös julkisen sektorin palkkatietojen puuttumista eräänlaisena otteen virheenä. Ohjeessa todetaan kylläkin "Rekisteriotteessa ei myöskään ole tietoja seuraavien ansioeläkelakien piiriin kuuluvista töistä: valtion, kunnan tai kirkon palvelus; Kansaneläkelaitoksen ja Suomen Pankin palvelus. Eläketurvakeskuksella ei ole näistä eläkkeen laskentaan tarvittavia tietoja.". Viimeinen lause lainauksessa on ratkaiseva - lähettäjäosapuoli tähdentää siinä julkisen sektorin ulkopuolisuutta työeläkearviossa. Kun ohjeen on lukenut noin puolet vastaajista, on ymmärrettävää, että perusteettomia virheilmoituksia esiintyy jonkin verran vastausten joukossa.

Tälle jatkona voidaan esittää tieto siitä, kuinka moni vastaaja oli ottanut yhteyttä Eläketurvakeskukseen rekisteriotteen tietojen tarkistamiseksi. Massajakeluotok-
sessa 7 % oli lähettänyt valmiin yhteydenottolomakkeen, 2 % oli lähettänyt kirjeen ja 3 % oli soittanut Eläketurvakeskukseen. Siis vaikka noin joka neljäs tai viides vastaaja kokee rekisteriotteen joiltain osin puutteelliseksi, niin vain noin joka kymmenes ottaa yhteyttä rekisteriotteen lähettäjänsä otetietojen tarkistamiseksi. Jos näistä yhteydenotoista vielä osa perustuu väärinkäsityksiin rekisteriotteen sisällön tulkinnassa, niin lopullinen muutosprosentti henkilökohtaisiin työeläketietoihin on vieläkin pienempi.

Kahden erilaisen tutkimusaineiston - massajakeluotoksen ja tiedustelukorttilaisten - käyttö samassa tutkimuksessa antoi lisää tietoa tutkittavasta muuttujasta. Nämä kaksi aineistoa erosivat kuitenkin toisistaan joidenkin perusominaisuuksiensa puolesta. Massajakeluaineiston edustavuus parani painotuksen jälkeen tietyn ajanjakson TEL-päättäneitä vastaavaksi. Silti lähetetyt ja haetut otteet erosivat toisistaan iän ja sukupuolen ja varsinkin työttömien määrän mukaan. Nämä kaikki kolme taustamuuttujaa olisi ainakin pitänyt vakioida samanaikaisesti, jotta olisi voitu tehdä jotain arvioita motivaation aiheuttamista eroista vastauksiin. Tietysti näiden yksittäisten taustamuuttujien kohdalla oli mahdollista vertailu erikseen kysymys kysymykseltä, mutta vain yhden taustamuuttujan suhteen. Joskus tulokset poikkesivat huomattavastikin, joskus tulokset olivat molemmissa aineistoissa samansuuntaisia. Selvää kautta linjaan esiintyvää säännönmukaisuutta ei ollut havaittavissa.

Oteliikenne tuottaa myös kustannuksia lähettäjäosapuolelle Eläketurvakeskukselle. Jos otteen keskihinta arvioidaan kolmesivuisen massajakeluotteen mukaan ja otetaan huomioon tietojenkäsittely- ja postituskulut sekä mukana lähetettävä liite, niin ETK:n otepalvelu aiheutti noin 1,7 miljoonan markan menoerän vuonna 1993. Tämä arvio on eräänlainen minimiarvio, sillä siihen ei ole laskettu otepalvelun vaatimia työvoimakustannuksia mukaan. Eläkepolitiikassa päätökset koskevat aivan toisen suuruusluokan summia, joten niihin suhteutettuna kulut ovat mitättömiä. Toisaalta jos ajatellaan otteen vaikutuksia vastaanottajiin, eläkeoikeuden valvontaa ja myönteisten asennemuutosten lisäystä, on oteliikenne laajuutensa ja kulujensa pienuuden takia edullinen ja kattava viestin työeläkejärjestelmän periaatteiden markkinoinnissa vakuuteuille, vaikkakin sanoman yksityiskohdissa on vielä kehittämismahdollisuuksia.

KIRJALLISUUS

Ammattiluokitus 1987. Hakemisto 22.10.1990. Käsikirjoja 14. Tilastokeskus. Helsinki 1990.

Eläketurvakeskus: Työntekijän rekisteriotekokoomat ajalta 01/93 - 12/93. Eläketurvakeskus 31.12.93. Julkaisematon tilasto.

Frankfort-Nachmias Chava & Nachmias David: Research Methods in the Social Sciences. London 1992.

Iisa Katariina: Pitääkö kaikesta puhua termein? Kielikello 3/1992, 29-31.

Karisalmi Seppo: Kansalaiset, sosiaaliturva ja työeläke. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 1992:2. Eläketurvakeskus 1992.

Mc Quail Denis: Mass Communication Theory. An Introduction. London 1987.

Panula Juha: Vaikutus, käyttötarkoitus ja merkitys joukkoviestintätutkimuksessa. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja. Sarja A-3:1988. Turku 1988.

Sosioekonomisen aseman luokitus 1989. Käsikirjoja 17. Tilastokeskus. Helsinki 1989.

Tiililä Ulla: Keskustelun periaatteista kohteliaisuuteen. Uusia näkökulmia virkakirjeiden ongelmiin. Kielikello 3/1992, 18-22.

Työeläkejärjestelmän tilastollinen vuosikirja 1992 osa II. Eläketurvakeskus. Helsinki 1994.

Työministeriö: Suunnittelusihteeristö. Työpoliittinen aikakauskirja 4/1993. Helsinki 1993.

MAIJA MEIKÄLÄINEN

MEIKÄLÄINEN, MAIJA, 201044-246A

Rekisteriote Eläketurvakeskuksen työsuhderekisteristä.

Eläketurvakeskuksen rekisteri sisältää yksityisen palveluksessa tai yrittäjänä tehdyt työeläkelakien TEL, MEL, LEL, TaEL, YEL ja MYEL piiriin kuuluvat ansiotyöt.

Tarkistakaa tiedot huolellisesti. Pyydämme Teitä ilmoittamaan meille viipymättä, mikäli luettelosta puuttuu työsuhteita tai siinä on muita virheitä. Näin varmistatte eläketurvanne.

REKISTERITIEDOT

TEL-työsuhteet

Eläkkeen perusteena
oleva palkka mk/kk

SARVIS OY	30.05.63 - 15.12.89	9385,84
OSUUSKUNTA PIKILANKA	01.01.73 - 28.02.77	355,62
ERIKOISJAKELU OY	01.12.88 - 31.12.88	972,84
KEHÄ-SIIVOUS OY	05.01.89 - 09.02.89	1027,18
KOJACON OY	18.12.89 - jatkuu	10954,36*

* Vakuutusosakeyhtiö Eläke-Sampo on antanut seuraavat eläkkeen perusteena olevan palkan laskennassa käytetyt tiedot vuosiansioistanne:

v. 1990	120600,00
v. 1991	126174,00
v. 1992	128914,00
v. 1993	104235,00

Neuvoja rekisteriotteen lukemiseen

Eläketurvakeskuksen rekisteri

Rekisteri sisältää yksityisten työnantajien palveluksessa tehdyt työt, jotka kuuluvat:

- työntekijäin eläkelain (TEL)
- lyhytaikaisissa työsuhteissa olevien työntekijäin eläkelain (LEL)
- eräiden työsuhteissa olevien taiteilijoiden ja toimittajien eläkelain (TaEL) tai
- merimieseläkelain (MEL) piiriin.

Rekisteri sisältää myös itsenäisenä yrittäjänä tehdyt työt, jotka kuuluvat yrittäjien eläkelakien (YEL ja MYEL) piiriin.

Eläketurvakeskus saa tiedot työeläkelaitoksilta. Työntekijöitä koskevat tiedot perustuvat työnantajien ilmoituksiin.

Tuleva työeläkkeen perustuu näihin tietoihin.

* **Tietoja ei ole ennen yksityisten alojen työeläkelakien voimaantuloa tehdystä työstä, jos**

- työsuhde on päättynyt ennen TEL:n antamista 8.7.1961
- työ on tehty LEL-alalla ennen 1.7.1962
- esittävä tai luova työ on tehty ennen 1.1.1986 eikä se tuolloin täyttänyt TEL:n piiriin kuulumisen ehtoja
- yrittäjän ja maatalousyrittäjän työ on päättynyt ennen 1.1.1970.

Ennen näiden eläkelakien voimaantuloa päättynyt työ ei oikeuta eläkkeeseen.

* **Rekisteriotteessa näkyy seuraavista työeläkelain piiriin kuuluvista töistä työnantaja ja palvelusaika:**

- valtion, kunnan tai kirkon palvelus
- Kansaneläkelaitoksen ja Suomen Pankin palvelus.

Eläketurvakeskuksella ei ole näistä eläkkeen laskentaan tarvittavia tietoja.

Tarkistakaa huolellisesti henkilökohtaiset rekisteritietonne

Työsuhde

Tarkistakaa, että kaikki työsuhteet ovat mukana.

Verratkaa, että alkamis- ja päättymispäivät ovat oikeita.

Viime kuukausien tiedot eivät ole ehtineet rekisteriin.

Palkka

Päättäneistä TEL-töistä rekisterissä näkyy eläkkeen perusteena oleva palkka. Se on laskettu kunkin työsuhteen viimeisten vuosien TEL-indeksillä korjattujen keskiansioiden perusteella. Tämän vuoksi se ei ole saman suuruinen kuin viimeksi maksettu palkka.

Jatkuvien TEL-töiden palkat eivät ole mukana Eläketurvakeskuksen rekisterissä.

Myös jatkuvasta TEL-töistä saattaa oteessa esiintyä eläkkeen perusteena oleva palkka. Ansiotiedot on silloin hankittu oteesta ilmoitetusta eläkelaitoksesta eläkkeen määrän laskemista varten.

LEL- ja TaEL-palkat ovat työnantajan ilmoituksen mukaisia.

Työttömyys

Jos olette saanut työttömyyskassan maksamaa ansiopäivärahaa, tarkistakaa, että vuosittaisten päivärahapäivien lukumää-

rä on oikein. Päivien perusteella eläkkeeseen lasketaan mahdollinen työttömyyslisä.

Kansaneläkelaitoksen maksama peruspäiväraha ei oikeuta työttömyyslisään.

Yrittäjätoiminta

Päättäneestä yrittäjätoiminnasta on aina ilmoitettu eläkkeen perusteena oleva työtulo. Tieto **jatkuvan** yrittäjätoiminnan tulosta on vain, jos sitä on käytetty markkamääräisen eläkkeen arvioimiseen. Tiedot perustuvat Teidät vakuuttaneen eläkelaitoksen tietoihin. Työtulo on laskettu yrittäjälle vahvistettujen työtulojen keskiarvona.

Jokainen vahvistettu työtulo vaikuttaa keskiarvoon ja mahdolliseen määrään sitä enemmän, mitä kauemmin työtulo on ollut yrittäjäyysaikana voimassa.

Tarkistakaa, että kaikki yrittäjätoimintajaksot ovat mukana.

Arvio työeläkkeen määrästä

Oma eläke

Kädessänne on nyt arvio tulevasta eläkkeestä.

Arviossa on päättäneestä ansiotoiminnasta karttunut työeläke markkoina.

Jatkuvasta ansiotoiminnasta karttuva eläke esitetään markkoina vain, jos ansiotiedot ovat olleet Eläketurvakeskuksen rekisterissä. Ansiotietojen puuttuessa eläkkeen määrä ilmoitetaan prosentteina.

Ansiotiedot hankitaan eläkkeen määrän arvioimiseksi otettujen pyytäjän iästä ja ansiotoiminnan kestosta riippuen.

Päättäneistä työsuhteista ja päättäneistä yrittäjätoimintaa koskeva arvioissa on otettu huomioon myös rekisteröity lisäeläke.

Eläkearviossa on otettu huomioon vain työeläke (TEL, LEL, YEL, MYEL, TaEL, MEL) - ei muita ansioeläkkeitä eikä kansaneläketä.

Tarkka työeläkkeen määrä voidaan laskea vasta eläkkeen siirtymisen yhteydessä.

Työeläke on sidottu TEL-indeksiin. Eläkearviossa olevat markkamäärät vastaavat tämän vuoden indeksilukua.

Perhe-eläke

Perhe-eläkeoikeus on työeläketä ansainneen miehen tai sen kuoltua leskellä ja alle 18-vuotiailla lapsilla. Eräin edellytyksin myös entisellä puolisoilla on oikeus perhe-eläkkeeseen.

Eri eläkkeensaajien eläkkeiden yhteismäärä voi olla enintään arviossa esitetyn suuruinen. Jos leski on yksin edunsaaja, hänen ansiotulonsa tai oma työeläkkeensä voivat vähentää eläkkeen määrää.

Ilmoittakaa virheet

Voitte ilmoittaa korjattavat tiedot oheisella lomakkeella tai paamuotoisella kirjeellä.

Kertokaa kirjeessä täydelliset henkilötietonne ja mahdollisesti tarkat tiedot puuttuvasta työskentelystä.

Työtodistuksen kopio on tärkeää liittää mukaan.

OPASTINSILTA 7 Puhelin
PL 11 00521 HELSINKI (90) 1511

MAIJA MEIKÄLÄINEN 201044 - 246A

SIVU 2

Työttömyysavustuspäiviä vuodelta 1991 on kertynyt yhteensä 5
Työttömyysavustuspäiviä vuodelta 1993 on kertynyt yhteensä 26

ARVIO TYÖKYVYTTÖMYYSELÄKKEENNE MÄÄRÄSTÄ (v. 1994 indeksissä) mk/kk

Teille on tähän mennessä karttunut eläkettä
päättäneistä TEL-työsuhteista 3858,-

Jos 18.12.89 alkanut (KOJACON OY)
TEL-työsuhteenne keskeytyisi työkyvyttömyyteen, eläke tästä
työsuhteestanne olisi 29 prosenttia eläkkeen perusteena
olevasta palkasta 3176,-

Yhteensä 7034,-
=====

Jos ansiotiedot eivät ole Eläketurvakeskuksen käytössä, eläkearviossa on ilmoitettu prosentti, jonka avulla voitte laskea nykyisestä kuukausiansiostanne eläkkeen markkamäärän. Tarkka eläkkeen määrä voidaan laskea vasta eläkkeelle siirryttäessä.

ELÄKETURVAKESKUS

Neuvoja rekisteriotteen lukemiseen

Eläketurvakeskuksen rekisteri

Rekisteri sisältää yksityisten työnantajien palveluksessa tehdyt työt, jotka kuuluvat:

- työntekijäin eläkelain (TEL)
- lyhytaikaisissa työsuhteissa olevien työntekijäin eläkelain (LEL)
- eräiden työsuhteissa olevien taitelijoiden ja toimittajien eläkelain (TaEL) tai
- merimieseläkelain (MEL) piiriin.

Rekisteri sisältää myös itsenäisenä yrittäjänä tehdyt työt, jotka kuuluvat yrittäjien eläkelakien (YEL ja MYEL) piiriin.

Eläketurvakeskus saa tiedot työeläkelaitoksilta. Työntekijöitä koskevat tiedot perustuvat työnantajien ilmoituksiin.

Tuleva työeläkkeenne perustuu näihin tietoihin.

- * **Tietoja ei ole ennen yksityisten alojen työeläkelakien voimaantuloa tehdystä työstä, jos**
  - työsuhde on päättynyt ennen TEL:n antamista 8.7.1961
  - työ on tehty LEL-alalla ennen 1.7.1962
  - esittävä tai luova työ on tehty ennen 1.1.1986 eikä se tuolloin täyttänyt TEL:n piiriin kuulumisen ehtoja
  - yrittäjän ja maatalousyrittäjän työ on päättynyt ennen 1.1.1970.

Ennen näiden eläkelakien voimaantuloa päättynyt työ ei oikeuta eläkkeeseen.

- * **Rekisteriotteessa näkyy seuraavista työeläkelain piiriin kuuluvista töistä työnantaja ja palvelusaika:**
  - valtion, kunnan tai kirkon palvelus
  - Kansaneläkelaitoksen ja Suomen Pankin palvelus.

Eläketurvakeskuksella ei ole näistä eläkkeen laskentaan tarvittavia tietoja.

Tarkistakaa huolellisesti henkilökohtaiset rekisteritietonne

Työsuhde

Tarkistakaa, että kaikki työsuhteet ovat mukana.

Verratkaa, että alkamis- ja päättymispäivät ovat oikeita.

Viime kuukausien tiedot eivät ole ehtineet rekisteriin.

Palkka

Päättäneistä TEL-tösuhteista rekisterissä näkyy eläkkeen perusteena oleva palkka. Se on laskettu kunkin työsuhteen viimeisten vuosien TEL-indeksillä korjattujen keskiansioiden perusteella. Tämän vuoksi se ei ole saman suuruinen kuin viimeksi maksettu palkka.

Jatkuvien TEL-tösuhteiden palkat eivät ole mukana Eläketurvakeskuksen rekisterissä.

Myös jatkuvasta TEL-tösuhteesta saattaa oteessa esiintyä eläkkeen perusteena oleva palkka. Ansiotiedot on silloin hankittu oteesta ilmoitetusta eläkelaitoksesta eläkkeen määrän laskemista varten.

LEL- ja TaEL-palkat ovat työnantajan ilmoituksen mukaisia.

Työttömyys

Jos olette saanut työttömyyskassan maksamaa ansiopäivärahaa, tarkistakaa, että vuosittaisten päivärahapäivien lukumää-

rä on oikein. Päivien perusteella eläkkeeseen lasketaan mahdollinen työttömyyssiä.

Kansaneläkelaitoksen maksama peruspäiväraha ei oikeuta työttömyyssiään.

Yrittäjätoiminta

Päättäneestä yrittäjätoiminnasta on aina ilmoitettu eläkkeen perusteena oleva työtulo. Tieto **jatkuvan** yrittäjätoiminnan tulosta on vain, jos sitä on käytetty markkamääräisen eläkkeen arvioimiseen. Tiedot perustuvat Teidät vakuuttaneen eläkelaitoksen tietoihin. Työtulo on laskettu yrittäjälle vahvistettu työtulojen keskiarvona.

Jokainen vahvistettu työtulo vaikuttaa keskiarvoon ja määrittää eläkkeen määrään sitä enemmän, mitä kauemmin työtulo on ollut yrittäjäyysaikana voimassa.

Tarkistakaa, että kaikki yrittäjätoimintajaksot ovat mukana.

Arvio työeläkkeen määrästä

Oma eläke

Kädessäanne on nyt arvio tulevasta eläkkeestä.

Arviossa on päättäneestä ansiotoiminnasta karttunut työeläke merkkinä.

Jatkuvasta ansiotoiminnasta karttuva eläke esitetään markkinalla vain, jos ansiotiedot ovat olleet Eläketurvakeskuksen kassassa. Ansiotietojen puuttuessa eläkkeen määrä ilmoitetaan prosentteina.

Ansiotiedot hankitaan eläkkeen määrän arvioimiseksi otettujen pyytäjän iästä ja ansiotoiminnan kestosta riippuen.

Päättäneistä työsuhteita ja päättäneistä yrittäjätoimintaa koskeva arvioissa on otettu huomioon myös rekisteröity lisäeläke.

Eläkearviossa on otettu huomioon vain työeläke (TEL, LEL, YEL, MYEL, TaEL, MEL) - ei muita ansioläkkeitä eikä kansaneläkettä.

Tarkka työeläkkeen määrä voidaan laskea vasta eläkkeen siirtymisen yhteydessä.

Työeläke on sidottu TEL-indeksiin. Eläkearviossa olevat markkamäärät vastaavat tämän vuoden indeksilukua.

Perhe-eläke

Perhe-eläkeoikeus on työeläkettä ansainneen miehen tai vaimon kuoltua leskellä ja alle 18-vuotiailla lapsilla. Eräin edellytyksin myös entisellä puolisoilla on oikeus perhe-eläkkeeseen. Eri eläkkeensaajien eläkkeiden yhteismäärä voi olla enintään yksi eläkearviossa esitetyn suuruinen. Jos leski on yksin edunsaaja, hänen ansiotulonsa tai oma työeläkkeensä voivat vähentää eläkkeen määrää.

Ilmoittakaa virheet

Voitte ilmoittaa korjattavat tiedot oheisella lomakkeella tai paamuotoisella kirjeellä.

Kertokaa kirjeessä täydelliset henkilötietonne ja mahdollisesti muut tarkat tiedot puuttuvasta työskentelystä.

Työtodistuksen kopio on tärkeää liittää mukaan.

ELÄKETURVAKESKUS
PL 11, 00521 HELSINKI
Puh. (90) 1511

TYÖELÄKE

VARMISTAKAA ELÄKETURVANNE

Liite 2

MILLAINEN TYÖSUHDE KUULUU TEL:n PIIRIIN?

TEL:n piiriin kuuluu työsuhde, joka on jatkunut vähintään kuukauden ja jossa palkka on vähintään säädetyn rajamäärän suuruinen, 1010,92 markkaa kuukaudessa vuonna 1991. Markkamäärä on sidottu TEL-indeksiin ja muuttuu kalenterivuositain.

TEL-työsuhteelta vaadittiin ennen 1.1.1965 vähintään kuuden kuukauden ja 1.1.1965-30.6.1971 neljän kuukauden kestoa.

Ennen TEL:n antamista 8.7.1961 päätynyt työsuhde ei tule lain piiriin.

Helmikuusta 1987 alkaen lain piiriin ovat kuuluneet myös lyhyet alle kuukauden kestäneet työsuhteet saman työnantajan palveluksessa, jos ne ovat toistuneet vähintään kolmena peräkkäisenä kalenterikuukautena. Kunakin kalenterikuukautena palkan on oltava vähintään 1010,92 markkaa (938,66 markkaa vuonna 1990) ja työajan vähintään 20 tuntia.

KUKA KUULUU TaEL:n PIIRIIN?

TaEL:n piiriin kuuluvat 1.1.1986 alkaen luovut ja esittävät **työsuhteessa toimivat** työntekijät laissa erikseen luetelluilla aloilla: näyttämötaide, musiikki, valokuvaus ja elokuva-ala sekä kielenkääntäjät, oppaat, tulkit ja esimerkiksi keätoimittajat.

Ehtona on, että työsuhde on tarkoitettu kestämään vuotta lyhyemmän ajan. Pittemiksi tarkoitetut työsuhteet kuuluvat TEL:n tai julkisen alan eläkelakien piiriin. Palkka ja työaika eivät vaikuta TaEL:n piiriin kuulumiseen.

TaEL-eläke karttuu vain sellaisilta vuosilta, joiden TaEL-ansiot ylittävät vähimmäismäärän. Vuonna 1991 ansioita on oltava yhteensä 6065,49 markkaa.

Näilläkin aloilla **itsenäiset yrittäjät** kuuluvat yrittäjien eläkelain piiriin.

MILLAINEN TYÖSUHDE KUULUU LEL:n PIIRIIN?

Rakennus- ja satama-alan, maatala- ja puutarhatalouden eri töitä sekä metsä- ja uiittotyötä tekevät työntekijät kuuluvat LEL:n piiriin. Työsuhteen kesto, palkka ja työaika eivät vaikuta asiaan.

Ennen 1.7.1962 tehty LEL-alan työ ei kuulu LEL:n piiriin.

LEL-palkkatiedot näkyvät vuodesta 1977 lähtien kuukausittain eriteltyinä. LEL-alojen toimihenkilöt kuuluvat TEL:n piiriin.

LEL-eläke karttuu sellaisilta vuosilta, joina ansiot ylittävät vähimmäismarkkamäärän. Vuonna 1991 ansioita on oltava yhteensä 3190,00 markkaa.

YRITTÄJILLE ELÄKETTÄ 1.1.1970 ALKAEN

Yrittäjien eläkelait tulivat voimaan vuoden 1970 alusta. Yrittäjän ja maatalousyrittäjän on otettava työeläkevakuutus,

- jos hän on 18-64-vuotias ja
- jos hän on toiminut yhtäjaksoisesti vähintään neljä kuukautta yrittäjänä.

Työtulon tulee ylittää vuosittain vahvistettava vähimmäismäärä.

Vuonna 1991 YEL-työtulon vähimmäismäärä on keskimäärin 2021,83 markkaa kuukaudessa ja MYEL-työtulon vähimmäismäärä 4048,22 markkaa vuodessa.

Viljelijöiltä edellytetään lisäksi, että tilalla on vähintään kaksi hehtaaria maatalousmaata.

Yrityksessä tai palkkaa vastaan tilalla työskentelevälle perheenjäsenelle on myös järjestettävä eläketurva.

TYÖSUHDETIETOJEN SELVITTÄMINEN

Jos työsuhdetiedoissa on puutteita, ota heti yhteys Eläketurvakeskukseen tai työeläkelaitokseen, jossa olet vakuutettu.

Eläkelaitos selvittää eläkeoikeuteen vaikuttavat työsuhdetiedot ja antaa tarvittaessa asiasta valituskelpoisen päätöksen. Päätöksellä työsuhdetieto saadaan osapuolia sitovaksi.

Työsuhdetietojen tarkistaminen on tärkeää, koska näyttövelvollisuus puuttuvan tai virheellisesti rekisteröidyn työsuhteen olemassaolosta on työntekijällä, jos työsuhteen päättymisestä on kulunut yli kymmenen vuotta.

Jos työntekijä kuitenkin ilmoittaa puutteesta kuuden kuukauden kuluessa saatuaan ensimmäisen kerran rekisteriöiden 1.1.1991 jälkeen, eläkelaitoksen velvollisuus on selvittää asia yhdessä työnantajan ja työntekijän kanssa.

ONKO TEILLÄ YRITYSTÄ?

Rekisteriotteeseen liittyvissä asioissa lisätietoja antaa eläketurvakeskuksen rekisteriotepalvelu.

Palvelu toimii kello 8-16.

Uukekaa myös henkilökohtaisen rekisteriöiden kääntöpuoli

ARKISTAKAA REKISTERIOTTEEN TIEDOT

REKISTERIOTETIETOJEN TARKISTAMINEN

Jos rekisteriotteesta puuttuu työsuhde tai työskentelyjaksossa on jokin tieto väärin, täyttäkää oheinen lomake tai kirjoittakaa asiasta Eläketurvakeskukselle.

HENKILÖ-TIEDOT	Nimi		Henkilötunnus	
	Lähiosoite			
	Postinumero	Postitoimipaikka	Puhelin kotiin	työhön
PUUTTUVAT TAI KORJATTAVAT TYÖSUHTEET	Työnantajan nimi			
	Osoite			
	Työsuhde alkoi, pvm	päättyi, pvm	Verotuskunta työsuhteen aikana	
	Tuntimäärät viikossa	kuukaudessa	Työsuhhteesta on työtodistus ☐ kyllä ☐ ei ☐ jäljennös oheisena	
	Rahapalkka ja luontoisedut/kk			
	Mitä työtä teitte?			
	Työnantajan nimi			
	Osoite			
	Työsuhde alkoi, pvm	päättyi, pvm	Verotuskunta työsuhteen aikana	
	Tuntimäärät viikossa	kuukaudessa	Työsuhhteesta on työtodistus ☐ kyllä ☐ ei ☐ jäljennös oheisena	
	Rahapalkka ja luontoisedut/kk			
	Mitä työtä teitte?			
	Työnantajan nimi			
	Osoite			
	Työsuhde alkoi, pvm	päättyi, pvm	Verotuskunta työsuhteen aikana	
Tuntimäärät viikossa	kuukaudessa	Työsuhhteesta on työtodistus ☐ kyllä ☐ ei ☐ jäljennös oheisena		
Rahapalkka ja luontoisedut/kk				
Mitä työtä teitte?				
LISÄ-TIETOJA				
ALLE-KIRJOITUS	Päivämäärä ja allekirjoitus			

KYSELYLOMAKE

Liite 3

Vastatkaa lomakkeen kysymyksiin rengastamalla teille sopivan vaihtoehdon numero tai kirjoittamalla vastauksenne lomakkeeseen sille varatulle paikalle. Täyttäkää lomake huolellisesti ohjeiden mukaan. Antamanne tiedot ovat luottamuksellisia ja vain tutkijoiden käytettävissä.

KYSYMYKSIÄ REKISTERIOTTEESTA

1. Sisälsikö saamanne rekisteriote kaikki työeläkkeeseen oikeuttavat työsuhteenne?

1. kyllä
2. ei
3. en tarkistanut

2. Oliko työeläkkeenne määrä saamassanne rekisteriotteessa ilmoitettu markkoina vai prosentteina?

1. markkoina (siirtykää kysymykseen 5)
2. prosentteina (siirtykää kysymykseen 3)
3. markkoina ja prosentteina (siirtykää kysymykseen 3)

3. Laskitteko työeläkkeenne markkamäärän rekisteriotteen antaman prosenttiluvun perusteella?

1. kyllä (siirtykää kysymykseen 4)
2. en (siirtykää kysymykseen 5)

4. Kuinka helppona piditte työeläkkeenne markkamäärän laskemista annetun prosenttiluvun perusteella?

1. erittäin helppona
2. melko helppona
3. melko vaikeana
4. erittäin vaikeana
5. en osaa sanoa

5. Tiesittekö työeläkkeenne suuruuden ennen rekisteriotteen saamista?

1. kyllä, varsin tarkasti
2. kyllä, suunnilleen
3. en

6. Pystyittekö tarkistamaan työeläketietonne rekisteriotteen perusteella?

1. kyllä
2. en pystynyt, koska _____

7. Otitteko yhteyttä Eläketurvakeskukseen rekisteriotteen tietojen tarkistamiseksi?

1. lomakkeella (siirtykää kysymykseen 8)
2. kirjeellä (siirtykää kysymykseen 8)
3. puhelimitse (siirtykää kysymykseen 8)
4. en ottanut yhteyttä (siirtykää kysymykseen 10)

8. Mitkä kohdat rekisteriotteestanne tarvitsivat tarkistamista?

1. työsuhtediedot (siirtykää kysymykseen 9)
2. palkkatiedot (siirtykää kysymykseen 10)

9. Oliko liitteenä olleessa "Rekisteritietojen tarkistaminen"-lomakkeessa riittävästi tilaa puuttuville tai korjattaville työsuhteille?

1. kyllä
2. ei

10. Onko rekisteriotteesta ollut teille hyötyä?

1. kyllä
2. ei
3. en osaa sanoa

11. Kuinka kiinnostavina pidätte rekisteriotteen sisältämiä tietoja?

1. erittäin kiinnostavina
2. melko kiinnostavina
3. jokseenkin kiinnostamattomina
4. täysin kiinnostamattomina
5. en osaa sanoa

12. Saitteko rekisteriotteesta uutta tietoa työeläketurvastanne?

1. sain runsaasti uutta tietoa
2. sain jonkin verran uutta tietoa
3. sain melko vähän uutta tietoa
4. en saanut lainkaan uutta tietoa
5. en osaa sanoa

13. Pyysittekö itse rekisteriotetta vai lähetettiin se teille pyytämättänne?

1. hain otetta itse
2. ote lähetettiin minulle

14. Muuttivatko rekisteriotteen tiedot käsitystänne työeläketurvasta?

1. myönteisemmäksi
2. kielteisemmäksi
3. ei muuttanut mitenkään
4. en osaa sanoa

15. Oletteko saanut aikaisemmin rekisteriotteen?

1. kyllä
2. en
3. en muista

KÄÄNNÄ

KYSYMYKSIÄ OHJEESTA "NEUVOJA REKISTERIOTTEEN LUKEMISEEN"

16. Tutustuitteko ohjeeseen "Neuvoja rekisteri-
otteen lukemiseen"?

1. kyllä (siirtykää kysymykseen 17)
2. en (siirtykää kysymykseen 22)

17. Auttoivatko ohjeen antamat tiedot rekisteri-
otteen ymmärtämisessä?

1. kyllä (siirtykää kysymykseen 19)
2. ei (siirtykää kysymykseen 18)

18. Mitä puutteita ohjeessa oli?

---

19. Oliko ohje mielestänne vaikeaselkoinen?

1. kyllä (siirtykää kysymykseen 20)
2. ei (siirtykää kysymykseen 21)

20. Mitkä kohdat mielestänne olivat hankalia?

---

21. Kuinka tarpeellisena pidätte ohjetta "Neuvoja
rekisteriotteen lukemiseen" rekisteriotteen si-
sällön ymmärtämiseksi?

1. erittäin tarpeellisena
2. melko tarpeellisena
3. jokseenkin tarpeettomana
4. täysin tarpeettomana
5. en osaa sanoa

KYSYMYKSIÄ LIITTEESTÄ "VARMISTAKAA ELÄKETURVANNE"

22. Tutustuitteko liitteeseen "Varmistakaa eläke-
turvanne"?

1. kyllä (siirtykää kysymykseen 23)
2. en (siirtykää kysymykseen 26)

23. Oliko liite mielestänne vaikeaselkoinen?

1. kyllä (siirtykää kysymykseen 24)
2. ei (siirtykää kysymykseen 25)

24. Mitkä liitteen kohdat olivat mielestänne
hankalia?

---

25. Kuinka tarpeellisena pidätte liitettä "Varmista-
kaa eläketurvanne" rekisteriotteen sisällön ym-
märtämiseksi?

1. erittäin tarpeellisena
2. melko tarpeellisena
3. jokseenkin tarpeettomana
4. täysin tarpeettomana
5. en osaa sanoa

TAUSTATIETOJA

26. Sukupuoli

1. nainen
2. mies

27. Mikä on syntymävuotenne?

Vuosi _____

28. Mikä on ammattinne? (Merkitkää mahdollisim-
man tarkasti)

---

29. Oletteko työssä tällä hetkellä?

1. kyllä
2. en

30. Mikä on ammatillinen koulutuksenne?

1. Ei ammatillista koulutusta
2. Ammattikurssi, lyhyt ammattikoulutus,
työn ohessa saatu koulutus
3. Ammattikoulu, teknillinen koulu, kauppakoulu
tai näihin verrattava
4. Opistotason ammattikoulutus
5. Yliopisto- tai korkeakoulututkinto
6. Jokin muu

31. Mitkä ovat tämänhetkiset kuukausitulonne
veroja vähentämättä?

1. alle 3 000 mk/kk
2. 3 000 - 4 999 mk/kk
3. 5 000 - 6 999 mk/kk
4. 7 000 - 8 999 mk/kk
5. 9 000 - 10 999 mk/kk
6. 11 000 - 12 999 mk/kk
7. 13 000 - 14 999 mk/kk
8. 15 000 - 16 999 mk/kk
9. 17 000 mk tai yli/kk